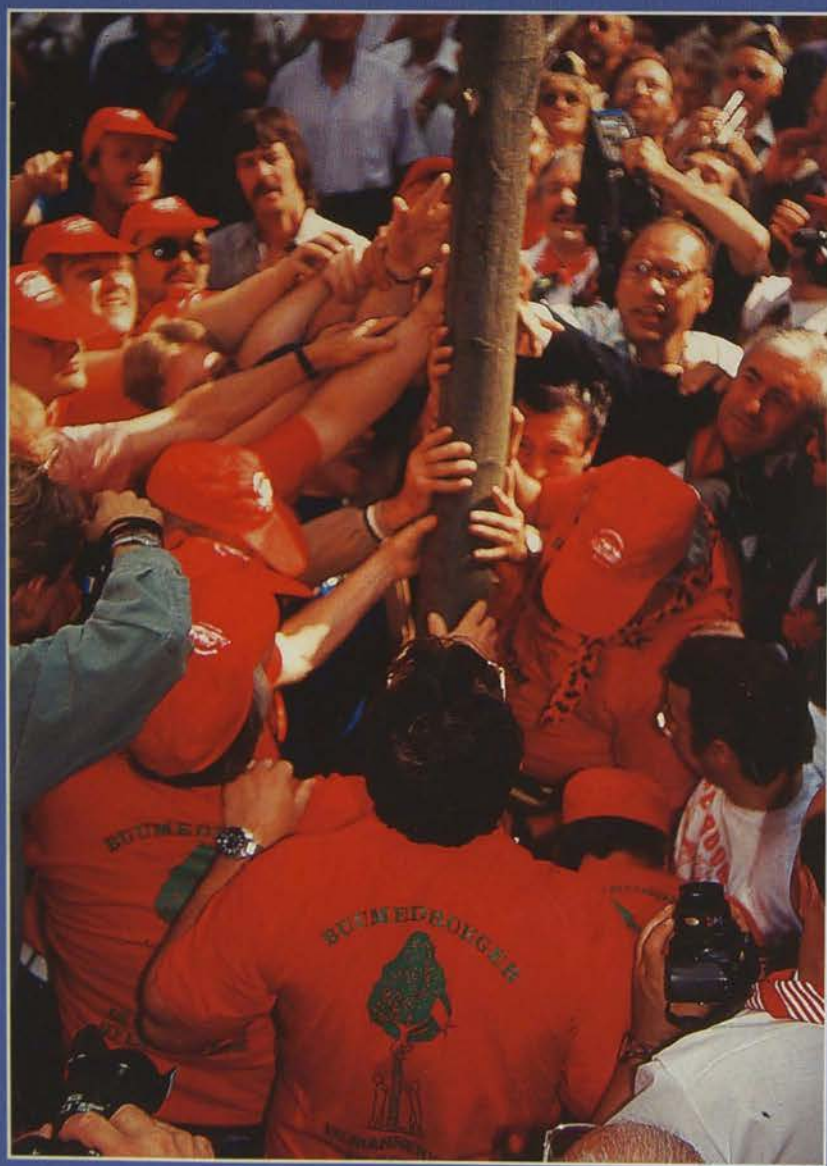

OOST-VLAAMSE ZANTEN

*tijdschrift voor
volkscultuur in Vlaanderen*

Copyright
K.B.O.V. v.z.w.
Alle rechten
voorbehouden. Niets uit
deze uitgave mag
openbaar worden
gemaakt door middel
van druk, microfilm of op
welke wijze ook, zonder
schriftelijke toestemming
van de uitgever en de
auteur.

Instructies voor auteurs
worden op aanvraag
toegestuurd.

Druk: Geers Offset n.v.,
Gent - Oostakker.

Op de kaft:

*"Buumedroegers"
richten de vrijheidsboom
op tijdens de
Meyboomstoet in
Brussel op 9 augustus
1995 ter herdenking van
de overwinning van de
Brusselaars op de
Leuvenaars in 1213.
(Foto Lucien Praet)*

Jaargang LXXIV-1999

OOST-VLAAMSE ZANTEN

Tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen

Uitgegeven door:

Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen v.z.w.
(K.B.O.V.)

onder de auspiciën van de Federatie voor Volkskunde in
Vlaanderen v.z.w. (F.V.V.)

Orgaan voor

de Dienst voor Volkskundige Enquêtes in Vlaanderen en
het Internationaal Studiecomité voor Ommegangstreuzen.

Redactieadres

Karel Velle

Grote Steenweg 61 - 9721 De Pinte

Email-adressen: mjacobs@unicall.be
Arnold.Eloy@skynet.be

Abonnementen-informatie:

Oost-Vlaamse Zanten

Luc Beyens

Vinkendal 32 - 9031 Gent/Drongen

Tel. 09/226.52.05 - 09/225.64.47 (op openingsuren bibliotheek)

Hoofredactie:

Karel Velle

Eindredactie:

Bea Baillieul

Arnold Eloy

Redactiesecretariaat:

Arnold Eloy

Vormgeving en opmaak:

Geers Offset nv

Redactie:

Bea Baillieul, Johan Dambruyne, Gita Deneckere,
Sylvie Dhaene, Arnold Eloy, Marc Jacobs, Danny Lamarcq,
Harlinda Lox, Roeland Van de Walle, Jacques Van Keymeulen,
Harry Van Royen, Karel Velle

Redactieraad:

Jan Art, Willy Braekman, Elze Bruyninx, Marcel Daem,
Chris De Backer, Walter Giraldo, Rik Pinxten,
Gerard Rooijackers, Hugo Soly, Romain Van Eenoo

IN MEMORIAM RENAAT VAN DER LINDEN († 1999)	2
DE STUDIE VAN DE VOLKSCULTUUR ALS PERMANENT ONTWIKKELINGSPROCES LEZINGEN GEHOUDEN TE GENT OP 8 MAART 1998 TIJDENS DE NEGENDE GESCHIEDKUNDIGE BOEKENBEURS VOOR VLAANDEREN	
- INTERNATIONALE TOEKOMSTPERSPECTIEVEN IN DE VOLKSKUNDE <i>Gerard Rooijackers</i>	5
- DIALECTOLOGIE EN VOLKSKUNDE <i>Jacques Van Keymeulen</i>	11
- INDUSTRIËLE ARCHEOLOGIE: NODEN EN PERSPECTIEVEN VAN HET WERKVELD <i>Patrick Viaene</i>	19
- LOKALE EN REGIONALE GESCHIEDSCHRIJVING OP ANDERE PADEN <i>Harry van Royen</i>	23
DE NAAKTE COÖRDINATEN VOORBIJ? INTERNET EN VOLKSKUNDEMUSEA AAN HET EINDE VAN DE TWINTIGSTE EEUW <i>Marc Jacobs</i>	28
"VEEL GELUK, MENEER GORSKY!" VOLKSVERHALEN OP DE ELECTRONISCHE SNELWEG <i>Theo Meder</i>	47
VOETBALTERMEN IN DE VLAAMSE DIALECTEN <i>Lesley Demuynck</i>	59
ZOEKEN EN ZANTEN	
AFKOPEN OF OPEISEN VAN DE BRUID: CONTEVILLE EN LEKE (16de E.) <i>Willy L. Braekman</i>	65
VERMEENDE ZIEKE, KREUPELE OF AGRESSIEVE BEDELAARS (1587-1783à) <i>Willy L. Braekman</i>	67
DE MEERMIN VAN DE MINNEMEERS TE GENT <i>Luc Devriese</i>	70
MENSEN EN DINGEN	
HOGE HAKKEN, ROZE BILLEN	75
VEEL VOLK AAN DE PLAGE	77

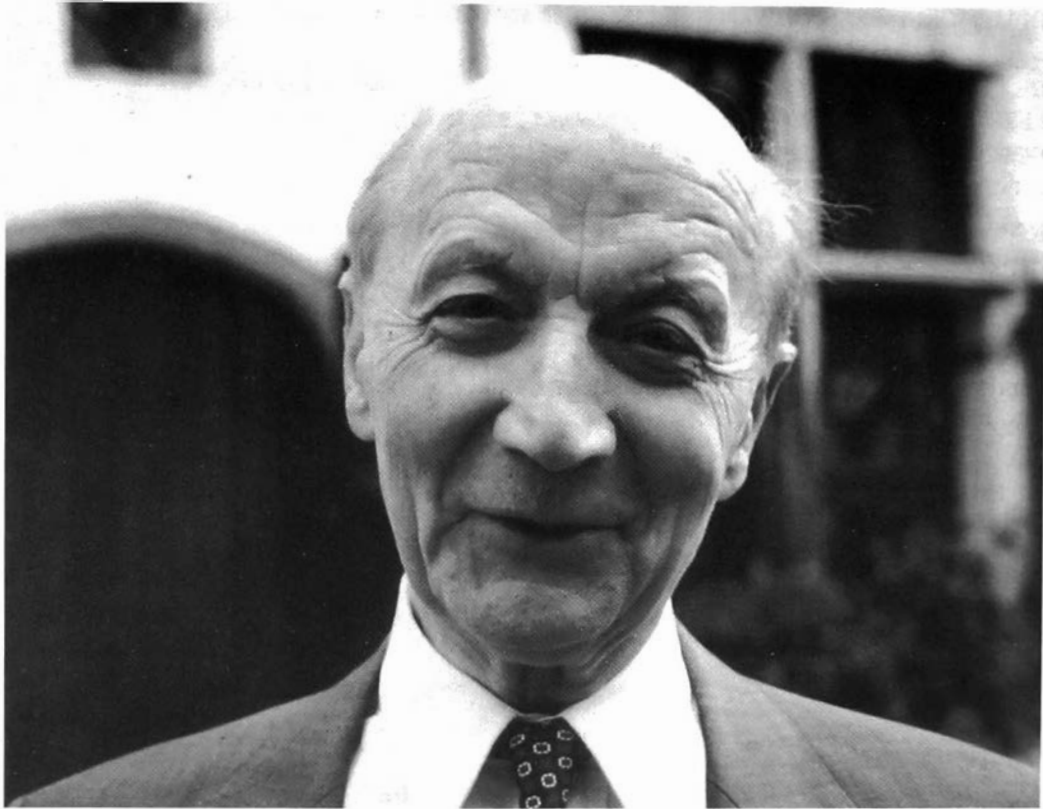

IN MEMORIAM

RENAAT VAN DER LINDEN

(Brakel 1 juli 1918 - Zottegem 16 maart 1999)

Op 16 maart j.l. overleed Renaat van der Linden, omringd door zijn familie. De redactie van dit tijdschrift en het bestuur van de Koninklijke Bond van Oost-Vlaamse Volkskundigen wensen op hun beurt eerbiedig afscheid te nemen van vriend Renaat. Alhoewel verschillende leden van de KBOV op de hoogte waren van zijn wankelende gezondheidstoestand kwam het bericht over zijn heengaan toch onverwacht. De redactie én de Bond verliezen met Renaat een dynamische voorzitter (sinds 1961), een erudiet volkskundige en een gedreven en veelzijdig mens.

Vooreerst wensen wij enkele belangrijke momenten in herinnering te brengen van Renaats inzet voor de Bond. Sinds vele tientallen jaren was Renaat de drijvende kracht achter de vriendenkring van Oost-Vlaamse volkskundigen en hoofdredacteur van Oost-Vlaamse Zanten. Haast elk nummer van OVZ telt artikelen, korte bijdragen en boekbesprekingen van Renaat. Eind vorig jaar nog verscheen van zijn hand een indrukwekkend bibliografisch referentiewerk, een meer dan 400 pagina's tellende thematische ontsluiting van de 35 jaargangen van zijn levenswerk. Alleen één blik op

de index van persoonsnamen onder de naam van der Linden is veelbetekenend. Tijdens de tientallen bestuursvergaderingen van de Bond, tijdens talloze formele en informele bijeenkomsten hebben wij Renaat ervaren als een breeddenkend en beminnelijk man. Renaat had steeds een luisterend oor voor kleine en grote noden en wist steeds op passende wijze te helpen wanneer men hem om zijn hulp vroeg. Wij overdrijven niet door te stellen dat vele volkskundigen, zowel in Vlaanderen als daarbuiten, nooit tevergeefs bij hem aanklopten op zoek naar een bibliografische referentie of wat illustratiemateriaal. Over de meest uiteenlopende interessevelden, onderwerpen, objecten en gebeurtenissen wist Renaat wel enkele details te vertellen, documentatie aan te reiken of suggesties voor verder onderzoek te doen.

Het volstaat hier enkele van zijn passies in herinnering te brengen: de volksdevotie, de bedevaartvaantjes, de alledaagse volksgebruiken, de volksliederen en -rijmen, het volkskundig verenigingsleven... Wij zullen zijn grote eruditie en belesenheid, en zijn zin voor systematiek, erg missen. Zijn verknochtheid aan het Gents Museum voor Volkskunde en aan het Oost-Vlaams volksleven waren haast legendarisch. Zelden was hij op een of andere volksculturele manifestatie, colloquium, boekvoorstelling of opening van een tentoonstelling afwe-

zig. Meestal nam hij dan zelf het woord in zijn zo typische vertelstijl.

De laatste maanden wilde zijn gezondheid echter niet mee. Verschillende heelkundige ingrepen volgden elkaar op. Zijn geschrift werd onzeker. Uit de talloze korte berichtjes die hij de jonge leden van de redactie toestuurde bleek dat hij bezorgd was om zijn gezondheidstoestand en om de toekomst van Oost-Vlaamse Zanten, één van zijn vele geesteskinderen. Ofschoon elk lid van de vernieuwde redactie en van het bestuur Renaats gezag bleef erkennen kon hij, ongetwijfeld onder druk van zijn onzekere gezondheidstoestand, soms moeilijk mentaal afscheid nemen van dingen die hij in gang had gezet. Het doorgeven van de fakkel viel hem soms lastig. Eens te meer het bewijs van zijn verknochtheid aan zijn levenswerk. Ondanks zijn lichamelijke klachten sloeg zijn bezorgdheid echter nooit om in verbittering, wel integendeel. Uit een telefoongesprek, een korte brief of een nieuw nummer van Oost-Vlaamse Zanten putte hij steeds opnieuw moed.

Meer dan Renaats verdienste als eminent volkskundige willen we hier vooral de mens Renaat centraal stellen. Het is ieder van ons reeds meermaals opgevallen hoe hij elkeen steevast aansprak met 'vriend'. Voor hem was deze aanspreking geen ijdel woord, maar een blijk van oprechte waardering en vriend-

schap. Zijn brede glimlach en gulle mededeelzaamheid enthousiasmeerden zowel jong als oud. Renaat verdient ook ons respect wegens zijn open geest. Alhoewel hij een christelijke opvoeding had genoten en zijn diepe geloofsovertuiging nooit onder stoelen of banken stak, bleef hij steeds open staan en verdraagzaamheid koesteren voor andersdenkenden. Renaat was een blij en geduldig mens. Bescheidenheid sierde hem. Hij werd meermaals gelauwerd en in de bloemetjes gezet, maar ging elke overdreven lofbetuiging uit de weg. Het Bestuur van de KBOV, de redactie van dit tijdschrift en de medewerkers van

het Museum voor Volkskunde te Gent wensen Mevr. Nelly van der Linden-Diependaele en de familie veel sterkte toe. Wij hopen dat de ongetwijfeld vele mooie herinneringen uit het leven van en met Renaat bij U mogen blijven voortleven. Renaat zal voor ons allen steeds een bron van inspiratie blijven.

*De redactie en het bestuur van de
KBOV
20 maart 1999*

N.B. Het vierde nummer van deze jaargang zal integraal in het teken staan van Renaat van der Linden.

Renaat van der Linden als moderator aan het woord op het Vierde Interprovinciaal Colloquium voor Volksdevotie op 8 oktober 1994 in de Sint-Godelieveabdij in Brugge (Foto Arnold Eloy)

DE STUDIE VAN DE VOLKSCULTUUR ALS PERMANENT ONTWIKKELINGSPROCES

LEZINGEN GEHOUDEN TE GENT OP 8 MAART 1998 TIJDENS DE NEGENDE GESCHIEDKUNDIGE BOEKENBEURS VOOR VLAANDEREN

POSTMODERNE VOLKSKUNDE ALS UITDAGING

Gerard Rooijackers

De volkskunde kan worden beschouwd als een product van de Romantiek; de vroeg negentiende-eeuwse cultuurstroming waarbij de verbeeldingrijke emotie gepaard ging met de bekeringen van wonderbaarlijke mythologische gestalten uit een diep verleden. Natuurlijk zijn er ook tal van andere ontwikkelingslijnen in de belangstelling voor de zeden en gebruiken van 'het volk' te onderkennen, zoals de meer verlicht geïnspireerde statistici en etnografen avant-la-lettre uit het laatste kwart van de achttiende eeuw. In de negentiende eeuw vormt daarnaast een politieke stroming als het nationalisme een belangrijke motor, waarbij 'het volk' in toenemende mate wordt gedefinieerd als natie. Tegen het einde van die eeuw, en vooral ook in de eerste decennia van de twintigste eeuw zijn er de antimodernisten, die de oprukkende 'asfaltcultuur' zien als een corrumperende bedreiging van de 'eigen' beschaving, die overigens in veel gevallen juist de cultuur van 'de ander' betrof. Want 'het volk', dat waren doorgaans de boeren en de vissers, die als in een onge-rept Bokrijk nog dicht bij de natuur leefden. Een liberale elite had daarnaast tevens oog voor het 'stadsvolk', met straatroepen, ambachten en markten waarvan de stedelijke folkloristische musea nog getuigen.

Het lijkt wel, als we de (museum)collecties en de wetenschapsgeschiedenis in ogenschouw nemen, alsof de volkskunde meer verleden dan toekomst heeft.

Werd er honderd jaar geleden in folkloremusea voornamelijk actueel verzameld, tegenwoordig collectioneert men niet meer omdat men 'compleet' is, of alleen nog stukken van bijzondere cultuurhistorische waarde - tenminste als daartoe geldmiddelen voorhanden zijn. Over wat we in de musea aan hedendaagse 'volkscultuur' moeten verzamelen zijn de opvattingen hopeloos verdeeld. De tijd heeft de folkloristen voor-goed ingehaald. Hun getuigenissen van 'levend volksleven' zijn antiquarische grafmonumenten geworden die onthecht in vitrines stof liggen te vergaren. De verzamelingen zelf zeggen welbeschouwd meer over de cultuurdiagnosen van de toenmalige folklore-verzamelaars dan over dat zogenaamde 'authentieke' volksleven van weleer zelf. Overigens hebben dergelijke musea hierdoor op zichzelf beschouwd niet minder bestaansrecht of waarde, maar hun betekenis is wel essentieel veranderd.

Zoals in de volkskundemusea het 'pro-memorie' langzaam maar zeker is getransformeerd tot een 'in memoriam', zo verkeert ook de wetenschap van de

volkskunde de laatste decennia in een crisis. Zo zou je althans de sterke nadruk op de historiografie van het vak kunnen interpreteren. Een vak dat moeite heeft om zich te positioneren in het hedendaagse academische veld is geneigd om in de eigen vaktraditie legitimatie te zoeken voor zijn bestaan.

De klassieke, grote thema's uit de volkskundige canon, die ons in tijdschriften-schouwen volhardend worden voorgehouden, zijn inmiddels wel uitgekauwd; veel wetenschappelijk avontuur is er niet meer aan te beleven.

Ja, het vak dreigt zélf geschiedenis te worden, zo lijkt het. Blijft de universitaire integratie marginaal en veelal problematisch, daarnaast is er sprake van een ware lost generation. Ook de vakbeoefenaren vergrijzen zonder dat zij daadwerkelijke opvolgers hebben die hen van de bak proberen te bijten.

En wanneer de volkskunde dan van harte wordt ondersteund, financieel of anderszins, dan geschiedt dat veelal vanuit twijfelachtige cultuurpolitieke en ideologische motieven. In de retoriek van de Europa-fraudeurs zijn de volkskundigen belangrijk als waterdragers, constructeurs en legitimerende spreekbuizen van 'eigenheid' en 'identiteit': zogenaamd kwetsbare zaken die bij wijze van een voorouderlijk pand behouden dienen te blijven. Daar ligt de maatschappelijke taak van de volkskundige, zo laten wij ons bij voortdurende geduldigheid voorhouden door politici die onze congressen openen om zich daarna, wegens 'drukke belangrijke werkzaamheden elders', snel uit de voeten te

maken. Deze gevaarlijke sukkels bedoelen het vaak nog goed ook en denken ons met hun praatjes een hart onder de riem te steken.

Daarnaast zijn er de vele liefhebbers die vanuit tal van goedbedoelde motieven zanten op heem- en volkskundig terrein. Nu wil ik geenszins afdingen op de therapeutische betekenis van deze werkzaamheden, maar de nauwe associaties die er van oudsher zijn met dit populaire 'veld' zijn in wetenschappelijke zin veeleer obstakels dan wegbereiders. Hetgeen wordt verzameld en gedocumenteerd is veelal fragmentarisch, niet-systematisch, anekdotisch, zonder context en vertekend door allerlei impliciete veronderstellingen met betrekking tot authenticiteit. Met dit laatste bedoel ik de mentale constructie die bij voortdurende op de werkelijkheid wordt geprojecteerd en die maakt dat dat ene typische cultuurverschijnsel van belang wordt geacht als uiting van 'echt volksleven', al dan niet verdwijnend of bij wijze van metamorfose een nieuwe gedaante aannemend. De liefhebbers worden vertroeteld en gekoesterd, zij zijn als abonnees en vaste museumbezoekers steunpilaren van ons werk. We kunnen, zo lijkt het, maar niet genoeg aansluiting vinden bij de interesse in populaire circuits; ziedaar een andere legitimatie van het volkskundig werk. U vraagt en wij draaien of, nog beter, we draaien samen. Gezamenlijk staan we sterk voor de goede zaak die volkscultuur heet. Het 'volk' vraagt er zelf om! En wat is er mooier dan trots te zijn op de eigen cultuur.

Is het werkelijk zo erg gesteld met de volkskunde? Jazeker. Het vak verkeert in een crisis. De fixatie op het vakverleden, de vastgeroeste oriëntatie op klassieke thema's, de zwakke institutionalisering zowel academisch als museaal, het gebrek aan jonge onderzoekers, de twijfelachtige cultuurpolitieke steun wanneer bij uitzondering middelen beschikbaar zijn, de eenzijdig samengestelde nostalgisch-romantische achterban, het willen voldoen aan emotionele behoeften van eenduidige identiteit en continuïteit - het zijn alle zaken die we onder ogen moeten zien.

Is het werkelijk zo erg gesteld met de volkskunde? Welnee. Crises bieden ook kansen, en die liggen er voor het opscheppen. Niets is heilzamer voor een scherp inzicht dan de bijna-doodervaring. Een florerende business krijgt geen impulsen om zich te heroriënteren en gaat in zelfgenoegzame gezapigheid ten onder. Geen betere voedingsbodem voor revitalisering dan een gezonde malaise, waartegen geen antibiotica-kuur is bestand, behalve een meer verantwoorde levenswijze: heroriëntatie op grondslagen en herdefiniëring van de volkskundige missie, zonder het verleden te willen ontkennen of negeren.

Dat dit niet in een eenzijdig en exclusief dogmatisch fundamentalisme mag vervallen moge duidelijk zijn: het volkskundige speelveld moet weliswaar opnieuw bepaald worden, maar dient voldoende ruimte te hebben om het spel ook daadwerkelijk, volgens de overgekomen internationale regels van het vak, te kunnen spelen. En wat mij

betreft zijn er ook meerdere speelvelden, met aangepaste regels, die evenwel duidelijk van elkaar onderscheiden dienen te worden.

Een zo'n speelveld, waar ik mezelf thuis voel, is bijvoorbeeld de arena van de reflectieve volkskundigen waarin zonder normatieve bagage sleutels worden aangereikt om de culturele categorieën van een samenleving in heden en verleden te kunnen doorgronden. Dit hoeft overigens niet te betekenen dat de inzichten slechts beperkt blijven tot de kleine groep collega's; verantwoorde popularisering maakt hier net zo goed deel van uit.

Een ander speelveld, evenzeer legitiem maar essentieel anders, is dat van de volkskundige als actor die het 'volksleven' wil stimuleren, verrijken, construeren, emanciperen of behouden. Dit is een arena die voor de wetenschapper veel te bieden kan hebben, maar dan alleen als studie-object an sich en niet als werkplaats. Natuurlijk zou het naïef zijn te veronderstellen dat de reflexieve wetenschapper geen invloed zou uitoefenen op dat andere speelveld, waarin een toeëigening van inzichten, gestimuleerd door allerlei diletanten en toeristische makelaars, plaatsvindt. Je zou beide speelvelden kunnen aanduiden als de etnologische en de folkloristische arena. Ze lopen in de huidige situatie teveel, soms zelfs nagenoeg onontwaaibaar, dooreen met alle verwarring van dien: de doelstellingen, de regels en ook het niveau van de spelers variëren sterk. Willen we het volkskundige 'spel' goed met elkaar spelen, dan is afbakening van

deze velden van essentieel belang. Zolang dit niet gebeurt zal de wetenschappelijke volkskunde weinig uitnodigend zijn voor geïnteresseerde spelers uit andere disciplines, die veel 'ruis op de band' aantreffen en anderen met de bal aan de haal zien gaan.

Doet het 'verraad der klerken' zich dan ook voor in de volkskunde? Daar lijkt het hier nu wel op, althans wat de wetenschappelijke arena betreft. De tijd dat we als wetenschappers de 'volkscultuur' weer 'teruggaven' aan 'het volk' ligt definitief achter ons. Het is juist de omgang van groepen met een als 'eigen' gedefinieerde cultuur in de maatschappelijke praktijk van alledag in heden en verleden die etnologen bezighoudt. Op deze wijze beschouwd is de historiografische tendens in het volkskundig onderzoek behalve een crisis-symptoom tevens een belangrijke verrijking. Het betreft hier dan de analyse van de culturele categorieën van de folkloristen en volkskundigen zélf in de loop der tijd. Hoe definieerden zij hun velden, wat waren hun achterliggende cultuurdiagnosen, wat waren de wetenschappelijke en populaire netwerken en machtsrelaties, enzovoort.

Maar behalve deze historiografische bespiegeling is er behoefte aan reflectie op de omgang met verleden, identiteit en traditie binnen de niet-wetenschappelijke culturele circuits, of die nu van boeren, vissers, vrijmetselaars of medisch specialisten zijn. Niet zozeer de 'inhoud' van het verleden, de identiteit of de traditie zélf, als wel de betekenis ervan voor het gedrag van mensen staat

hierbij centraal. Dan maakt het niet meer uit of het een oeroud gebruik betreft of een traditie van nog geen tien jaar; dan gaat het niet meer om de 'waarheid' van dat ene verleden, maar om de constructies ervan, dan liggen we niet meer wakker van één zaligmakende identiteit maar scherpen we onze blik voor de wijze waarop mensen voortdurend, al naar gelang cultureel circuit, keuzes maken uit de gelaagdheid van identiteiten die tot hun specifieke gedragsrepertoire behoort.

Alleen door een fundamentele, systematische reflectie op de omgang met een mentale constructie als bijvoorbeeld 'volkscultuur' kunnen we inzicht krijgen in de maatschappelijke betekenissen van allerlei gedragsvormen. Zo heeft de nagenoeg exclusieve gerichtheid op de als positief beschouwde aspecten van de cultuur van alledag allerlei blinde vlekken in de hand gewerkt die het onderzoek tot op de dag van vandaag sturen. De esthetiserende tendens om tot de volkscultuur juist die zaken te rekenen, te bestuderen en te presenteren waarmee voor den dag kan komen heeft het onderzoeksdomein in feite quasi-onschuldig gemaakt. Maar folklore is nooit onschuldig: het gaat - hoe je het ook wendt of keert - ook altijd om al dan niet impliciete posities, machtsrelaties, dominante betekenisgevingen, commerciële of politieke exploitaties en toe-eigeningen. Het betreft een krachtenveld waar niet alleen ondernemingen en overheden, maar ook musea, heemkundekringen en toeristenbureau's hun

invloed doen gelden. Wanneer we bijvoorbeeld volkskundig voedingonderzoek alleen maar definiëren als streekgebonden gastronomie of geweld als anekdotische volksgerichten bewijzen we de etnologie als wetenschap mijns inziens geen dienst. Op deze wijze reduceren we ons onderzoeksobject tot een gerubriceerde verzameling safe stories waaraan niemand zich een buil lijkt te kunnen vallen.

Hetgeen ik gemakshalve maar aanduid als 'zwarte folklore' (oftewel the dark side of folklore), zoals de rituelen van uitsluiting en geweld, behoort evengoed tot ons werkveld. Wat in de populaire arena wordt geesthetiseerd in de vorm van volksdansen, klederdrachten, meifeesten, breugeliaanse buffetten en kalenderfeesten, verdient een wetenschappelijk tegenwicht door ook in te gaan op actuele zaken die een minder gunstig licht werpen op de rituelen van alledag zoals - om maar enkele dwarsstraten te noemen - de beleving van maatschappelijke onzekerheid, de betekenis van (al dan niet gesublimeerd) geweld in onze gebureaucratiseerde samenleving, de etnische connotaties van humor of de onrust rondom een lapje stof zoals de islamitische hoofdoek.

Daarnaast blijft het proces van esthetisering op zichzelf, en het maatschappelijk krachtenveld dat zich daar doet gelden, vanzelfsprekend onverminderd een volkskundig thema van belang.

Hieruit volgt dat er een sterke behoefte bestaat aan nieuw veldwerk waaruit precieze contextueel gesitueerde data ge-

nereerd kunnen worden. Het steeds maar zich baseren op de antiquarische materiaalverzamelingen, hoe belangrijk ook, staat de beantwoording van nieuwe vraagstellingen in de weg, of sterker: nodigt niet uit tot nieuwe visies. Het vak dreigt op deze wijze hermetisch te worden. De volkskunde lijkt dan een gevangene van de eigen documentatiebestanden en de daarin impliciet vervatte cultuurdiagnosen. Het onderzoek wordt zodoende veeleer bevestigend dan innovatief, waarbij de naweeën van het aloude reliktonderzoek nog teveel doorklinken (waaronder ik ook versta het alleen kijken naar klassieke thema's of motieven in nieuwe vormen) en te weinig nieuwe domeinen in de cultuur van het dagelijks leven worden geëxploreerd. Als het dan bijvoorbeeld gaat om onderzoek naar een recent fenomeen als internet, gaat het niet alleen om de wereldwijd circulerende verhaalrepertoires of beeldmotieven, maar ook wat deze informatietechnologie en de materiële neerslag daarvan in pc's en computermeubels (uitvoering, plaatsing, gebruik, status) betekenen voor het gedrag van mensen met betrekking tot communicatie, consumptie, vrijetijd en werk.

Zoals het werk van de historicus wel wordt aangeduid als (reflecteren op) de wijze waarop men zich binnen een samenleving rekenschap geeft van het verleden (Huizinga), zo zouden we de maatschappelijke taak van de volkskundige kunnen omschrijven als het zich rekenschap geven van de omgang met cultuur en niet uitsluitend met cultuur

(de inhoud) als zodanig. Cultuur is in feite een mentale constructie die niet geobjectiveerd behoort te worden als iets wat buiten de mens om zou bestaan. Zoiets als een 'culturele moederbodem' die bepalend is voor de eigenheid bestaat alleen als constructie in de hoofden van mensen; het is een concept waarbij volkskundigen juist kritische reflecties kunnen bieden.

Een thema dat in toenemende mate binnen ons vak een rol gaat spelen, en dan niet zozeer als theoretisch apparaat maar als attenderend begrip, is etniciteit. Hierbij spelen telkens drie aspecten een rol, te weten constructies van territorialiteit, van rituelen en van het verleden als zijnde constituerende factoren van groepen met een als 'eigen' beschouwde cultuur. Een volkskundige uitdaging is derhalve dan ook het proces van etnisering te onderzoeken aan de hand van allerlei thema's, waarbij de klassieke canon met rubrieken als 'materiële cultuur', 'volksverhaal', 'volkskunst', 'juridische volkskunde' of 'volksgeloof' hopeloos tekort schiet. Te denken valt aan aandachtsgebieden als lichamelijke, technologie, angst en onzekerheid, natuurbeleving, perceptie van grenzen, etniciteit of bureaucrativering. Deze reeks is eindeloos uit te breiden, en nodigt uit tot inspirerende dwarsverbanden tussen de klassiek verkavelde domeinen binnen de volkskunde. Anderzijds, ik benadruk het nog maar eens, behoeven we onze vaktraditie niet te ontkennen: voor een pragmatisch werkinstrument als een *Internationale*

Volkskundliche Bibliographie hoeven echt niet alle categorieën op hun kop, als bijvoorbeeld de zoek- en combinatiemogelijkheden (idealiter op een virtuele wijze) maar flexibel tot stand gebracht kunnen worden.

Aan de hand van concrete empirie (iets wat tot de goede vaktraditie behoort) kunnen volkskundigen analyseren en tonen hoe etnische processen zich voltrekken (of zich hebben voltrokken) in de samenleving. Daarbij moet telkens wel gedefinieerd worden over welke samenleving we spreken. Dit is, niet alleen in België, vaak onduidelijk (Vlaanderen, Brabant, België, Europa, autochtonen, plattelanders, buurtbewoners, katholieken). Ik krijg wel eens de indruk dat een bepaalde veronderstelling van 'de' samenleving als uitgangspunt wordt genomen. Kortom wiens cultuur en welke context onderzoeken we nu eigenlijk? Dan zal blijken dat 'de' Noord-Brabantse of Vlaamse volkscultuur 'slechts' bestaat in de hoofden van volkskundigen, beleidsmakers, politici, commerciële instellingen en andere, al dan niet dominante groeps culturen. Het onderzoek wordt er niet eenduidiger en vooral ook niet eenvoudiger op, maar wat mij betreft wel spannender en meer multicultureel. In feite bestuderen we de mentale constructies: spoken die de volkskunde soms zelf mede in het leven heeft geroepen. Laten we ons daarvan dan ook ronduit bewust zijn en deze, al dan niet impliciete ideologische, categorieën confronteren met de maatschappelijke praxis waarbinnen ze geïnstrumentaliseerd worden. Op deze wijze wordt

cultuur immers niet gereïficeerd. Hieronder verstaan we het verwarren van een construct met de realiteit; een mentale categorie als het ware projecteren als iets wat buiten de mens om werkzaam of aanwezig wordt geacht. Dit impliceert bijvoorbeeld het loslaten van het 'eigen aard'-denken als onderzoeksdoel; het is dan louter - bij wijze van 'slag eroverheen' een volkskundig onderzoeksobject. Dit betekent ook afstand nemen van vertrouwde stereotypen, en het verlaten van de volkskunde

als therapie tegen de tijd en vervlakking: deze interessante zaken horen wat mij betreft thuis in die andere, folkloristische, arena. Dat zal voor sommigen pijnlijk zijn; maar ook dat behoort tot zelfreflectie en het zich rekenschap geven van de omgang met (alledaagse) cultuur.

DIALECTOLOGIE EN VOLKSKUNDE

Jacques Van Keymeulen

1. Inleiding

Dialecten zijn natuurlijke, niet genormeerde, taalsystemen die oraal worden overgeleverd door de tijden heen. Ze klimmen op tot het Middelnederlands en worden gekarakteriseerd door het bestaan van geografische verschillen. De groep verwante dialecten die overkoepeld worden door de Nederlandse standaardtaal worden als 'Nederlandse dialecten' beschouwd. Naar het oosten toe is er in de realiteit een continuum met de Duitse dialecten; in de praktijk echter bepaalt de staatsgrens of we van 'Nederlandse' of 'Duitse' dialecten spreken. Het Frans-Vlaams is een geval apart. Daar wordt een Nederlands dialect door de Franse cultuurtaal overkoepeld. Frankrijk zou er trots moeten op

zijn dat de enige zuiver mondelinge overlevering van het Nederlands tot het Franse cultuurpatrimonium behoort.

Sedert de jaren '60 staan de traditionele dialecten onder zeer sterke druk. Door de toenemende mobiliteit, de hogere scholingsgraad en de invloed van de media vervlakken de dialecten tot zgn. regiolecten. Dat wil zeggen dat de kleinschalige geografische verschillen verdwijnen; de verschijnselen met een groter geografisch bereik blijven nog bestaan. Over honderd jaar zal men waarschijnlijk nog wel kunnen horen of iemand een Limburger, Antwerpenaar of West-Vlaming is, maar niet meer uit welk dorp hij afkomstig is. Het ingewikkelde geografische patroon van het traditionele dialectlandschap reflecteert de

contactmogelijkheden binnen een kleinschalige voetgangersmaatschappij. Tegenwoordig tracht de volkstaal echter gelijke tred te houden met de schaalvergrotingen die de schappelijke veranderingen zijn tot stand gebracht.

2. Dialecten en volkskunde

Dialect is de taal van de volksklasse, en is met verdwijnen bedreigd. Dat zijn twee redenen waarom niet alleen taalkundigen, maar ook volkskundigen zich met dialectonderzoek hebben ingelaten. Tegenwoordig is het zo dat het traditionele dialect door hoe langer hoe minder mensen in hoe langer hoe minder situaties wordt gebezigd. Het wordt, meer nog dan vroeger, de taal van (de lagere klassen van) het volk, en de taal van de intimiteit (huiskring, vrienden, eigen gemeente). Het feit dat de traditionele dialecten verdwijnen, heeft de maatschappelijke belangstelling ervoor doen toenemen. Vele mensen hebben het gevoel dat met het dialect een stuk authenticiteit en identiteit verloren gaat. De productie van lokale dialectwoordenboeken door amateurs is vandaag de dag nog nooit zo groot geweest.

3. De dialectologie als wetenschap

De dialectologie is al een vrij oude taalkundige discipline. Het inzicht dat dialecten interessant zijn voor taalkundig onderzoek, is al in de tweede helft van de vorige eeuw doorgebroken. Sedertdien heeft de dialectologie een

vrij vaste positie verworven aan de universiteiten. De belangstelling voor de dialecten heeft wel hoogtes en laagtes gekend, doordat de dialectologie meestal ten dienste werd gesteld van de heersende wetenschappelijke belangstelling die niet altijd even gunstig was voor variatieonderzoek of onderzoek van verzamelde taalfeiten.

In wat volgt, wordt eerst een kort overzicht gegeven van de ontwikkelingsgang van de dialectologie als taalkundige discipline (zie ook Devos 1993). Daarna wordt ingegaan op de band tussen de dialectologie en de volkskunde.

3.1. De bloeiperiode

Op het einde van de vorige eeuw ging de wetenschappelijke belangstelling uit naar de taalvergelijking en de reconstructie van verdwenen taalstadia als het Westgermaans, Oudgermaans, Indo-Europees ... Hele generaties taalgeleerden trachtten de 'klankwetten' te ontdekken die aan de basis lagen van de taalontwikkeling. Het is niet te verwonderen dat binnen die historisch gerichte taalkunde de dialecten in het middelpunt van de belangstelling kwamen te staan. Het is immers zo dat naast historische teksten de eigentijdse dialecten de argumenten konden leveren voor de discussies omtrent de taalevolutie door te tijden heen. De dialecten hebben immers dikwijls oudere taalfases bewaard die in de standaardtaal al uitgestorven zijn. Zo is de sk- in **skip** (A.N. **schip**) in de streek van Geraardsbergen of Kortrijk nog een overblijfsel van de Westgermaanse sk-. De uu in **uus** (A.N.

huis) in het West-Vlaams bewaart een algemeen Middelnederlandse uitspraak enz. Aan de hand van taalkaarten probeerde men ‘aus dem geografischen Nebeneinander’ het ‘zeitliches Nacheinander’ te reconstrueren.

De suprematie van de historisch gerichte taalkunde was zo sterk, dat tot de jaren ‘60 van deze eeuw de dialectologie een zeer prominente plaats innam in de taalkunde. De dialecten waren in die periode nog zeer levend, zodat de gegevens overal voor het grijpen lagen. Alle hoogleraren Nederlandse taalkunde van de Vlaamse universiteiten waren dialectologen: Grootaers en Pauwels in Leuven; Blancquaert, Peé en Vanacker in Gent. De dialecten werden zowel ‘monotopisch’ (= als plaatselijk taalsysteem) als ‘diatopisch’ (= geografisch) onderzocht. Uit de aard der zaak waren veel dialectologen vooral taalgeografen. Er werden vlijtig grootscheepse materiaalverzamelingen aangelegd, waarvan de gegevens dan op kaart werden gezet. Op basis van de kaartbeelden probeerde men dan o.a. na te gaan welke plaatsen (steden!) of streken op het gebied van taal expansief of receptief waren; een discipline die bekend staat als de expansiologie. De nieuwe wetenschappelijk inzichten die het structuralisme bracht, werden in de dialectologie geïntroduceerd. Er was echter relatief weinig aandacht voor de intrasystematische taalvariatie of voor de micro-aspecten van taalverandering. Elk afzonderlijk plaatselijk dialect werd als vrij homogeen beschouwd; de interne dynamiek binnen een afzonderlijk dialect zelf werd tot de

komst van de sociolinguïstiek stiefmoederlijk behandeld.

3.2. *Crisis en herstel*

In de jaren ‘70 van deze eeuw verschoof de klemtoon van het taalkundige onderzoek naar de eigentijdse taal. De historisch gerichte taalkunde verloor haar suprematie. Binnen een aantal nieuwe benaderingen wou men bovendien veel meer het taalvermogen van de mens en niet zozeer zijn actuele taalgebruik bestuderen. Analyses van corpora met taalmateriaal vonden binnen de nieuwe inzichten geen plaats meer. De klemtoon kwam te liggen op de systeemlinguïstiek, waardoor de aandacht voor taalvariatie verzwakte. Taalvariatie werd wel het onderzoeksterrein van de sociolinguïstiek, die taalveranderingsprocessen wou bestuderen aan de hand van sociologische parameters als leeftijd, sekse, opleiding en sociale klasse. De sociolinguïstiek in Vlaanderen vond een dankbaar onderzoeksterrein in het standaardiseringsproces van traditioneel dialect naar tussentaal en zgn. ‘Belgisch Nederlands’. Kortom, de traditionele dialectologie verloor veel terrein, samen met de traditionele dialecten zelf.

In de jaren ‘90 won de dialectologie opnieuw aan kracht, hoewel de taalgeschiedenis in de curricula van heel wat universiteiten werd afgebouwd. Eind de jaren tachtig al kwam er een verzoening tot stand tussen dialectologie en sociolinguïstiek. De sociolinguïstiek had een aantal zaken die de dialectologen wel al opgevallen waren (b.v. dat taalverandering dikwijls via vrouwen verloopt) tot

voorwerp van systematisch onderzoek gemaakt, had een methodologie ontwikkeld die de dialectologie bevruchtte en had de aandacht gevestigd op de dialect-interne taalveranderingen. Beide disciplines worden nu als complementair gezien binnen de 'variatielinguïstiek', de linguïstiek die zich bezighoudt met de heterogene dimensie van de taal. Taal heeft namelijk zowel een homogene component - anders zouden we elkaar niet kunnen begrijpen - als een heterogene component, waardoor de taalgebruiker zich kan profileren ten opzichte van een andere streek of een andere klasse. De dialectologie vond ook opnieuw aansluiting bij de linguïstische theorievorming en bij nieuwe semantische inzichten. In Vlaanderen bestaat op het ogenblik een boeiend spectrum van taalvariëteiten tussen traditioneel dialect en Algemeen Nederlands, dat door beide disciplines bestudeerd wordt. Er wordt tegenwoordig opnieuw heel wat werk verzet: promotieproefschriften, scripties, licentiaatsverhandelingen, projecten ...

4. Dialectologie en volkskunde

4.1. Algemeen

In haar bloeiperiode heeft de traditionele dialectologie uitdrukkelijk een verband gezocht met de volkskunde. De wederzijdse interesse ligt voor de hand. Het dialect is de taal van de volksklasse en een volkskundige kan in dialectonderzoek geïnteresseerd zijn om de taal zelf, die immers een belangrijke cultuur-

uiting en draagster is van de identiteit van een groep. Geografische taalpatronen kunnen iets zeggen over de buitentalige realiteit. In de expansiologie heeft men getracht dialectische kaartpatronen te verklaren door ze te relateren aan buitentalige factoren: uitstraling van steden over het naburige platteland (belang van de marktplaatsen); invloed van het ene gebied op het andere (b.v. Brabantse taalvormen expanderen in andere dialectgebieden); invloed van natuurlijke grenzen (b.v. stromen, heidegebieden), (oude) politieke grenzen (b.v. de grens van het graafschap Vlaanderen met het hertogdom Brabant is op de taalkaarten nog ongeveer te zien) ... enz. Het is duidelijk dat de expansie (of regressie) van taalvormen in de geografische ruimte iets kan zeggen over de geografische bewegingen van andere cultuurelementen (1). Taalkaarten reflecteren contactmogelijkheden en patronen in de sociaal-geografische verhoudingen (zie Taeldeman 1987). Dat de grote taalatlanten en de grote volkskundige atlanten soms aan dezelfde instituten werden gemaakt (b.v. het Meertens Instituut in Amsterdam) is geen toeval.

De boven geschetste verbanden tussen dialectologie en volkskunde werden tijdens de bloeiperiode van de traditionele dialectologie ten volle ingezien. De argumenten ervoor hebben nog niets van hun kracht ingeboet. Ook de recentere - sociolinguïstisch gerichte - benaderingen van variatieonderzoek kunnen de belangstelling van volkskundigen wegdragen: de (sociale) processen die aan taalverandering ten grondslag liggen; de

verschillende attitudes tegenover dialect en standaardtaal ...

De volkskunde heeft echter vooral belangstelling voor dialectwoordenschat. Dat is niet te verwonderen. Een woord heeft immers een referent (= datgene wat benoemd wordt) en de gedachte ligt dan ook voor de hand dat men via de woorden iets te weten kan komen over datgene waarop ze slaan. In de volgende paragraaf gaan we op die problematiek dieper in.

4.2. *Dialectwoordenschat en de volkskunde*

De vele artikelen over dialectwoordenschat in volks- en heemkundige tijdschriften(2) en de productie van dialectwoordenboeken door amateurs(3) leggen getuigenis af van de belangstelling van volks- en heemkundigen voor de volkse woordenschat. Doordat het woord doorgaans conservatiever is dan hetgeen benoemd wordt, kan semantisch onderzoek dienstbaar zijn aan de cultuurgeschiedenis. In het begin van deze eeuw was men binnen de Wörter-und-Sachen-theorie ervan overtuigd dat men woordenschat (en de verspreiding ervan) niet kon bestuderen zonder het onderzoek van (de verspreiding van) de zaak zelf. Woordgeschiedenis en zaakgeschiedenis moesten hand in hand gaan.

De woordenschat van een taal weerspiegelt de materiële en geestelijke cultuur van de taalgemeenschap. De dialectlexicografie, de wetenschap die zich bezighoudt met de beschrijving van de dialect-

tische woordenschat, heeft raakpunten met de sociale geschiedenis (dialectwoordenschat als spiegel van de volkscultuur; zie Van Keymeulen 1983a), met de historische geografie (dialect als geografisch fenomeen, zie Van Keymeulen 1989) en met de mondelinge geschiedenis (door de manier waarop de gegevens verzameld worden, zie Van Keymeulen 1983b).

De woordenschat van een taal is het resultaat van een eeuwenlange evolutie. Veranderingen in die woordenschat worden in belangrijke mate bepaald door extra-linguïstische factoren. De constatering dat buitentalige factoren verantwoordelijk kunnen zijn voor taalverandering, wettigt de hoop dat men via de studie van de woordgeschiedenis uitspraken zou kunnen doen omtrent de werkelijkheid waaraan de woordenschat refereert.

Dialectische woordverzamelingen kunnen allereerst dienen als uitgangspunt voor semantisch-etymologische studies, die een licht kunnen werpen op de manier waarop een taalgemeenschap de werkelijkheid percipieert en in woorden tracht te vatten (zie Devos en Van Keymeulen 1990). Uitsluitel omtrent de zakelijke werkelijkheid kan enkel de historische wetenschap leveren - de taalkunde is echter wel een hulpwetenschap die hypothesen naar voren kan brengen. De alledaagse materiële cultuur van de volksmens kan voor het verleden soms maar moeilijk beschreven worden, omdat er onvoldoende bronnen voorhanden zijn. Naarmate de kansen voor een directe historische bestudering afne-

men, neemt het belang van taalkundige analyses toe.

Op de tweede plaats zijn er de dialectische woordkaarten. De relevantie van woordkaarten voor de zaakgeschiedenis is door de indirecte relatie tussen woord en zaak een complexe aangelegenheid. Woordgeschiedenis en zaakgeschiedenis zijn twee terreinen die bij de interpretatie van de kaarten bevruchtend op elkaar inwerken; beide kunnen argumenten leveren om hypothesen op het andere terrein te ondersteunen.

Het is echter niet altijd eenvoudig om verspreidingspatronen te duiden. Om te beginnen moeten we rekening houden met het feit dat op een taalkaart woorden van erg ongelijke ouderdom naast elkaar voor kunnen komen. Voorts is het soms moeilijk om zonder taalhistorisch vergelijkingsmateriaal actieve (= sociaal 'hogere') en receptieve (= sociaal 'lagere') gebieden te determineren. Welke gebieden deinen uit, welke krimpen in? Is een taaleiland een relictgebied of net het begin van een taalvernieuwing? Het opstellen van chronologische doorsneden, m.a.w. taalkaarten voor hetzelfde begrip gebaseerd op materiaalverzamelingen van verschillende ouderdom is in een aantal gevallen mogelijk en kan tot interessante conclusies leiden (b.v. de verspreiding van de kip als consumptieproduct kan aan de verspreiding van het woord **kicken**, i.p.v. ouder **hen** of **hoender** gevolgd worden, zie Devos 1989). Hoewel er geen één-op-één relatie is tussen woord en zaak en tussen de verspreidingspatronen van beide, verspreiden innovaties in de materiële of geeste-

lijke werkelijkheid en in taal zich waarschijnlijk op dezelfde wijze. We menen dan ook dat de resultaten van studies over verspreidingspatronen van taalelementen in principe veel kunnen leren over de verspreidingspatronen van cultuurelementen in het algemeen.

4.3. De grote dialectwoordenboeken van het zuidelijk-Nederlands

Op dit ogenblik wordt aan de universiteiten van Nijmegen, Leuven en Gent gewerkt aan grootscheepse regionale dialectwoordenboeken (zie ook Van Keymeulen 1984). In Nijmegen en Leuven maakt men het Woordenboek van de Brabantse Dialecten (WBD : Vlaams-Brabant, Antwerpen en Noord-Brabant) en het Woordenboek van de Limburgse Dialecten (WLD : Belgisch-Nederlands-Limburg); in Gent werkt men aan het Woordenboek van de Vlaamse Dialecten (WVD : Frans-, West-, Oost- en Zeeuws-Vlaanderen). De drie woordenboeken zijn thematisch opgezet en werken op dezelfde manier. Er zijn 3 delen: landbouwwoordenschat (Deel I), vaktwoordenschat (Deel II) en algemene woordenschat (Deel III). Doordat de dialectwoordenschat per onderwerp wordt gepresenteerd, is het mogelijk geregeld afleveringen te publiceren (4). Elke aflevering bevat een reeks lemma's (=woordenboekartikelen), waarin na een titel in het A.N. (b.v. EGEL) de dialectische trefwoorden staan opgesomd (b.v. **eperus**, **everzwijntje**, **stekelvarken**, **urs**, **uts**, ...), gevolgd door de beschrijving van de verspreiding (b.v. alg. Veurne-Ambacht;

zeldz. Waasl.). De gegevens voor de woordenboeken worden vooral verkregen door middel van vragenlijsten die door honderden vrijwilligers worden ingevuld. Alle gegevens worden in een database ondergebracht waardoor het mogelijk is automatisch taalkaarten te tekenen.

De drie grote regionale woordenboeken zijn in meer dan één opzicht het resultaat van een symbiose tussen volkskunde / geschiedenis van de techniek / cultuurgeschiedenis en taalkunde. De uitgebreide voorstudies naar de realia, die aan de basis van de vragenlijsten liggen, maken dat de archieven van de redacties veelal zeer uitgebreide documentatie bevatten omtrent de onderwerpen waarvan de woordenschat werd opgevraagd. Voor de redactie aan de opvraging van de terminologie van b.v. de mandenmaker kan beginnen, moet eerst onderzoek gedaan worden naar de verschillende technieken. De afleveringen over de vaktalen zijn soms de enige beschrijvingen van het vak als dusdanig. De woordenboeken zijn overigens sterk encyclopedisch en bevatten o.a. talrijke illustraties.

5. Besluit

Naast de belangstelling die de volkskundige kan hebben voor het dialect op zichzelf, als 'volkstaal', zijn er o.i. twee terreinen binnen de 'klassieke' dialectologie die voor de volkskunde interessant kunnen zijn. Dat is allereerst de taalgeografie, doordat verspreidingspatronen van taalverschijnselen en de dynamiek daarin iets kunnen vertellen over de contacten tussen de bevolking en over

de verhouding tussen actieve en receptieve gebieden. In het huidige dialectlandschap zijn de sporen bewaard van verschijnselen die vele eeuwen oud kunnen zijn. Vele innovaties en de verspreiding ervan hebben enkel in taal een spoor nagelaten.

In de tweede plaats is vooral de dialectwoordenschat interessant, al dan niet in geografisch perspectief. Over het algemeen kan worden gesteld dat de taalkundige analyse voor de cultuurgeschiedenis interessanter wordt naarmate rechtstreekse historische bronnen ontbreken: we denken hier vooral aan de oudste historische periodes en aan de volkscultuur. Oud taalgoed in het algemeen, toponiemen en dialectwoordenschat in het bijzonder, vormen de basis voor gefundeerde reconstructies van de werkelijkheid op linguïstische grondslag voor periodes waarvoor geschreven bronnen niet voorhanden zijn of voor aspecten van de cultuur waarover geschreven bronnen niet berichten. De dialectwoordenschat legt met zijn uitdrukkingen en spreekwoorden ook getuigenis af van de taalcreativiteit van de volksmens.

Voorts kan ook sociolinguïstisch gericht variatieonderzoek volkskundig relevant zijn, voor zover de volkskunde massaal menselijk gedrag tot haar onderzoeks-terrein rekent en belangstelling heeft voor de sociale processen die aan de taalverandering ten grondslag liggen.

BIBLIOGRAFIE

DEVOS (M.). *Het materiaal Willems als bron voor woordgeografisch onderzoek*. In:

GOOSSENS (J.), TAELEMAN J. en WEIJNEN (A.) red. *Honderd jaar enquête Willems* (Themanummer 2 van Taal en Tongval), 1989, p. 119-132.

DEVOS (M.). *Na meer dan honderd jaar dialectonderzoek*. In: DE GRAUWE (L.) en DE VOS (J.) red. *Van sneeuwpoppen tot tasmuurtje. Aspecten van de Nederlandse Taal- en Literatuurstudie* (Spiegel Historiae, 33), Gent, 1993, p. 29-68.

DEVOS (M.) en VAN KEYMEULEN (J.). *Etymologie en cultuurgeschiedenis*. In: MOERDIJK A., PIJNENBURG (W.) en VAN STERKENBURG (P.) red. *Honderd jaar Etymologisch Woordenboek van de Het Nederlands. Een verzameling artikelen over etymologen en etymologie*. 's-Gravenhage, 1990, p. 171-200.

TAELEMAN (J.). Ekstern-linguïstische achtergronden van het Vlaamse dialectlandschap. *Leuvense Bijdragen*, 76, 1987, p. 315-334.

VAN KEYMEULEN (J.). De cultuurhistorische relevantie van de dialectlexikografie. *Handelingen van de Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, 37, 1983, p. 163-178.

VAN KEYMEULEN (J.). Enkele raakpunten tussen dialectologie en 'oral history'. *Handelingen van het tweede colloquium voor mondelinge geschiedenis*. Gent, Museum voor Industriële Archeologie en Textiel, 1983, p. 34-38.

VAN KEYMEULEN (J.). Het Woordenboek van de Vlaamse Dialecten en de volkskunde. *Oost-Vlaamse Zanten*, 59, 1984, p. 21-26.

VAN KEYMEULEN (J.). *Dialektologie en Geschiedenis*. In: *Handelingen van het Tweede Kongres van de Federatie van Nederlandstalige Verenigingen voor Oudheidkunde en Geschiedenis van België II*. Kortrijk, De Leiegouw, 1987, p. 293-299.

VAN KEYMEULEN (J.). Taalgeografie en

Geschiedenis. In: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*. Nieuwe Reeks, 43, 1989, p. 211-229.

WEIJNEN (A.). *The value of the map configuration*. Special issue of the Mededelingen van de Nijmeegse Centrale voor Dialect- en Naamkunde, 1975.

NOTEN

1. Bij de interpretatie moet rekening gehouden worden met zowel intern- als extern-linguïstische factoren. Intern-linguïstische benaderingen zoeken verklaringen binnen het naar efficiëntie strevende taalsysteem zelf; extern-linguïstische benaderingen trachten de verschijnselen te verklaren door de band te leggen met buitentalige (historische) factoren. De intern-linguïstische factoren laten we hier buiten beschouwing.

2. Die artikelen zijn in de volkskundige bibliografieën soms onder de rubriek 'Naamkunde' te zoeken. Woorden en eigenamen zijn echter iets anders.

3. Een volledige lijst van de lokale dialectwoordenboeken voor het zuidelijk-Nederlandse dialectgebied staat op de REWO-website

(URL: <http://allserv.rug.ac.be/~jvkeymeu>).

4. Voor een beschrijving van de projecten en een lijst met de publicaties zie de REWO-website

(URL: <http://allserv.rug.ac.be/~jvkeymeu>).

INDUSTRIËLE ARCHEOLOGIE: NODEN EN PERSPECTIEVEN VAN HET WERKVELD

Patrick Viaene

1. Inleiding

In deze bondige bijdrage wordt ingegaan op de actuele noden en perspectieven van het industrieel archeologisch werkveld in Vlaanderen. Verder wordt een persoonlijk standpunt ingenomen in verband met de totstandkoming van het "Decreet Volkscultuur".

Vooreerst geven we enkele overwegingen over de verhouding van de industriële archeologie tot de volkskunde, naar aanleiding van de uitnodiging om tijdens de Geschiedkundige Boekenbeurs 1998 (Archeologie, Heemkunde, Volkskunde...) een korte toelichting te geven.

Op het eerste gezicht hebben de domeinen industriële archeologie en volkskunde weinig met elkaar gemeen. Volkskunde bestudeert toch in de eerste plaats de voorbije fasen en het huidige voortleven van de tradities uit de pre-industriële maatschappij, schenkt aandacht aan de tradities die precies door de industrialisatie grotendeels van de kaart zijn geveegd. Staan industrialisering en volkskunde niet als opponenten tegenover elkaar? Staan deze twee werkvelden niet "met getrokken messen" tegenover elkaar?

In de werkelijkheid is dit (gelukkig) niet het geval en liggen de zaken meer genuanceerd. Ten eerste bleven oude tradities, gebruiken en elementen van de oude volkscultuur in bepaalde vormen voortleven tijdens de industrialisering, die vooral na de Franse Revolutie tot een snelle ontwikkeling kwam.

Ten tweede genereerde de industrialisatie (zonder het zelf te willen) zelfs nieuwe vormen van volkscultuur, waaronder

de arbeiderscultuur. Denk maar aan het verschijnsel van de "volkshuizen" en het verenigingsleven van arbeiders.

Denk ook aan de ontwikkeling van fabrieksdialecten vanaf de 19de eeuw. Een voorbeeld hiervan zijn de streekgebonden mijnwerkersdialekten. Overigens kwamen tijdens de ontwikkeling van de moderne mijnbouw (in Limburg een twintigste eeuwse fenomeen) vernieuwde aandacht en eigentijdse vormen tot stand van het Sint-Barbarafeesten en mijnwerkersfanfares. Ook Sint-Elooi bleef bij de metaalarbeiders een beschermheilige die tijdens feesten en plechtigheden een rol bleef spelen. Dit zijn slechts twee voorbeelden uit een lange reeks van "patroonheiligen" van industriële beroepen.

Even merkwaardig lijkt de manier waarop het traditionele kermisgebeuren voortleeft doorheen de "gemachiniseerde" hedendaagse foorattracties. Reeds in de zeventiger jaren werd dit gegeven in Vlaanderen bestudeerd, onder meer door kunsthistoricus Eddy Muyliaert, die met dit onderwerp afstudeerde aan de Gentse universiteit.

Onze conclusie luidt derhalve dat er geen harde breuklijn bestaat tussen volkse en industriële cultuur, net zoals de industrie niet plotsklaps verscheen en de handarbeid uitschakelde !

2. Algemene noden en perspectieven van het werkveld industriële archeologie

De industriële archeologie onderzoekt en valoriseert de materiële getuigen van het industrieel erfgoed, met nadruk deze

van de recente industriële periodes, dus vanaf het eind van de 18de eeuw.

Industriële archeologie is, in tegenstelling tot de volkskunde, een recente discipline, zeker in Vlaanderen. Sedert de jaren zeventig en tachtig zijn op dit vlak een groeiend aantal personen en verenigingen actief, met zeer bescheiden middelen: de actoren vormen een bonte mozaïek van individuen (van architecten en historici tot ingenieurs, bedrijfsleiders en syndicalisten!), van verenigingen (waaronder een aanzienlijk aantal in museaal verband) en van overheids- en private instanties.

Opvallend is dat het onderwerp van de industriële archeologie al even onduidelijk is (en gebleven is) als het profiel van de actoren: het betreft de materiële getuigen van de geschiedenis van techniek, wetenschap en industrie. Hierbij dient opgemerkt dat de deelinteresse "geschiedenis van wetenschap en techniek" in de praktijk -helaas- bedreven wordt door andere actoren dan "studie en behoud van het industrieel erfgoed". De twee domeinen worden, hoe verwonderlijk dit ook mag lijken, zelden in hun totaliteit beschouwd.

Nochtans wordt vanuit de industriële archeologie steeds op de interactie tussen wetenschap, techniek en industrie gewezen.

De industriële archeologie benadrukt, vooral de jongste tijd, de interferentie tussen technische evoluties, de ontwikkeling van wetenschap en de repercussies hiervan in de industrie. *Industriële archeologie bestudeert en valoriseert materiële getuigen van de industriële*

periode, met aandacht niet alleen voor de techniek, niet alleen voor "machines" maar ook voor de sociale implicaties van het "werken met machines" op de mens en zijn milieu. Alleen vanuit deze globale context is het bewaren van "oud ijzer" (zoals de concrete getuigen van techniek en industrie soms pejoratief aangeduid worden) zinvol.

Noden van het werkveld die in Vlaanderen al jaren aanslepen kwamen onder meer aan bod tijdens een aantal Forum-vergaderingen, in 1997 georganiseerd door SIWE (de twee jaar geleden opgerichte "Stichting voor Industrieel en Wetenschappelijk Erfgoed").

2.1. Behoeftte aan een depotruimte onroerend erfgoed

Deze centrale, of per deelregio ingerichte depotruimte zou niet alleen moeten ten dienste staan van musea maar ook om tijdelijk onroerend industrieel en wetenschappelijk erfgoed onder te brengen, dat in afwachting van restauratie / herbestemming van sites in slechte bouwkundige toestand (en moeilijk te beveiligen sites) veilig kunnen gesteld worden. Hier is een nobele taak weggelegd voor de regionale en provinciale overheden.

We verwijzen terloops naar het *Vlaams depot voor molenonderdelen* (sinds 1996 ondergebracht in de voormalige electriciteitscentrale van de koolmijn te Zolder).

Musea en verenigingen staan machteloos ten aanzien van het aanbod aan industrieel erfgoed dat hen aangeboden wordt. Musea kunnen slechts een staal-

kaart presenteren van het roerend industrieel patrimonium, het zijn geen stapelplaatsen, ze verzamelen "pars pro toto": exemplarische werktuigen, machines, objecten, die op didactische manier tentoongesteld dienen te worden.

Anderzijds is het "in situ" bewaren van objecten in vaak leegstaande en verwaarloosde historische nijverheidsgebouwen (wachtend op een nieuwe bestemming) een vrome wens en een principiële betrachting, maar het lijkt in de praktijk een illusie en een onhaalbaar streefdoel. In deze gevallen is het geraadzaam objecten tijdelijk, in afwachting van herbestemming of restauratie van deze gebouwen, in een aangepast depot onder te brengen.

Deze situatie wordt ook aangevoeld door de Vlaamse Museumvereniging (VMV) die een "werkgroep XXL" in het leven riep, die zich met de problematiek van het bewaren van "grote formaten" bezighoudt. Er is heden een repertorium in de maak van bestanden in musea voor techniek en industriële cultuur (ook een VMV-initiatief, betoelaagd door de Koning Boudewijnstichting), zodat duidelijker zal worden welke lacunes in de verzamelingen aanwezig zijn, wat vanaf nu prioritair dient te zijn in het verzamelbeleid.¹

2.2. Mentaliteitswijziging bij overheid en bedrijfswereld naar ondersteuning van reddingsoperaties van industrieel erfgoed toe

Overheid en private sector (in de eerste plaats de industrie zelf) dragen een ver-

antwoordelijkheid in het behoud van het industrieel erfgoed. Het werken vanuit plaatselijke verenigingen "onder de kerktoren" (of moeten we zeggen onder de plaatselijke fabrieksschouw) heeft zijn beperkingen. Vrijwilligerswerk als alles zaligmakende oplossing lijkt een mooi ideaal maar met alleen "goodwill" komt men er niet bij de duurzame uitbouw van professioneel uitgebouwde initiatieven (cfr. de conclusies van een recent haalbaarheidsonderzoek rond de creatie van een Mijnstreekmuseum voor Limburg en Vlaanderen); men kan niet blijven improviseren ; men kan niet beneden minimale budgetten om kwaliteit en continuïteit van erfgoedinitiatieven te realiseren (zeker rekening houdend met de schaal van industriële relicten).

Tot compromissen komen in verband met exploitatie van voormalige industriële sites is anderzijds onvermijdelijk (vb. site van de koolmijn van Beringen: delen van de sites laten gebruiken door derden is eerder positief op de lange termijn).

Terloops weze opgemerkt dat in Wallonië de algemene erkenning van het industrieel erfgoed (ondanks een kleinere impact van het vrijwilligerswerk) groter is dan in Vlaanderen: de industrie en techniek vormt er een stuk regionale identiteit. Denk bijvoorbeeld aan het Centre Parentville te Couillet, een "hands-on"-museum, gebaseerd op buitenlandse voorbeelden zoals het Engelse "Technique", iets onbestaand in Vlaanderen. Het feit dat industriële monumenten (Scheepslijften op het

Canal du Centre) door het Waalse Gewest voorgedragen worden als ICO-MOS-wereldpatrimonium is in deze context veelzeggend.

2.3. Universiteiten (en onderwijs-wereld in het algemeen) hebben een grote verantwoordelijkheid in het behoud en valorisatie van het industrieel erfgoed

Positief is de aandacht voor industrieel erfgoed in de "Hogere Opleiding Monumentenzorg Antwerpen" en in het "Instituut voor Restauratie en Conservatie" te Gent. Maar dit zijn helaas uitzonderingen op de regel. Gelukkig worden af en toe vanuit onverwachte hoek interessante initiatieven genomen, recentelijk bijvoorbeeld door de Provincie Oost-Vlaanderen die in samenwerking met het departement Nieuwste Geschiedenis (UG) een onderzoeksproject omtrent de industriële geschiedenis van deze provincie ondersteunt.

2.4. In gegeven omstandigheden leidt het bruskeren van de situatie binnen het veld van de industriële archeologie tot niets

Iedereen verdedigt momenteel terecht zijn eigen initiatief, wars van koepelsyndroom en betutteling. Na twintig jaar kan bezwaarlijk gesproken worden van een gestructureerde "industrieel archeologische beweging" op Vlaams niveau, de inspanningen van de VVIA ten spijt. Deze koepel en samenwerking bestaat

zeker "op papier" maar er is in de praktijk weinig van gerealiseerd.

De recentelijk opgericht PIWEV ("Platform Industrieel en Wetenschappelijk Erfgoed Vlaanderen"), opererend vanuit de bovenvermelde SIWE, probeert hieraan iets te doen, bewust afstappend van een dwingende "overkoeplingsdrang", evoluerend naar een informeel overlegplatform wat de actoren van de industriële archeologie in een sfeer van openheid en vertrouwen kunnen vinden. Hierbij wordt het terrein bewust opengetrokken naar andere gebieden, waaronder de volkskunde. Waarom niet ?

Overigens valt toe te juichen dat steeds meer volks- en heemkundige verenigingen, ook op lokaal vlak, een deel van hun aandacht schenken aan het industrieel erfgoed, wat merkbaar was aan het aanbod aan publicaties op de Geschiedkundige boekenbeurs 1998.

3. Standpunt in verband met het "Decreet volks-cultuur"

De link tussen industriële archeologie en volkskunde / volks-cultuur is zoals eerder vermeld niet erg vanzelfsprekend maar bestaat en vormt geen principieel bezwaar: beter ergens toe behoren dan volledig in de kou blijven staan...

Positief is het perspectief, via het nieuwe Decreet van de Vlaamse overheid, op logistieke hulp naar lokale verenigingen, naar private museuminitiatieven. Goede raad en "know-how" in verband met de continuïteit van initiatieven kan

vanuit het Decreet voor volkscultuur gestimuleerd worden. Hamvraag is momenteel hoe de "mozaïek" van actoren binnen het industrieel archeologisch werkveld vertegenwoordigd kan worden naar het bestuur toe, dat het Decreet Volkscultuur wil vormgeven. Momenteel is er in Vlaanderen geen goed functionerende koepel industriële archeologie, die naam waardig. Dat is niet alleen een persoonlijke overtuiging.

De Vlaamse overheid (Ministerie voor Cultuur), begaan met de totstandkoming van het nieuwe "Decreet Volkscultuur" wenst achter alleen te onderhandelen met één afgevaardigde instantie uit het werkveld van de industriële archeologie. Binnen de verenigingen, actief met industriële archeologie, hebben velen daar vragen bij. Men wenst rechtstreeks betrokken te worden bij besluitvorming naar het Decreet voor volkscultuur toe. Dit is en blijft een gevoelig pijnpunt. De totale subsidie (ca. 25 miljoen BEF) lijkt hoog maar indien een volwaardig

secretariaat en "Vlaams Centrum Volkscultuur" opgericht wordt dat armslag krijgt en een werking op niveau wil ontplooien, gaan sowieso een aantal miljoen van die "pot" naar dat Centrum. Wellicht is, als het bij die 25 miljoen blijft, één coordinator voldoende. Ofwel zou het totaalbedrag van de voorziene subsidies verhoogd moeten worden. Het mag immers niet zo zijn dat een belangrijk deel van de subsidies gaat naar koepels ten koste van subsidies naar plaatselijke en regionale initiatieven. Hopelijk komt men in de nabije toekomst toch nog een aanvaardbare oplossing tot stand.

Voetnoot

(1) DAVID (Johan) en WIENEN (Marijke). *Repertorium van de technische en wetenschappelijke collecties in de Vlaamse en Brusselse musea*. Grimbergen, Museum voor de Oudere Technieken (MOT) i.s.m. de Vlaamse Museumvereniging, (febr.) 1999, 221 blz.

LOKALE EN REGIONALE GESCHIEDBEOEFENING OP NIEUWE PADEN: EEN NOODZAAK

Harry Van Royen

Het fin-de-siècle gevoel heeft duidelijk ook een toename in de interesse voor geschiedenis tot gevolg. De veelheid aan historische producties, van roman-tot filmvorm, brengen, samen met de toegenomen vrije tijd en de nood aan kennis over het eigen familieverleden

duizenden geïnteresseerden op de been. Bij de actieve genealoog is het doel eenvoudig vast te stellen: het in elkaar stecken van de familiestamboom, liefst zo ver mogelijk terug in de tijd en met zo veel mogelijk adellijke contactpunten. Het is een zuiver individuele expressie-

vorm waar het historisch onderzoek niet veel bruikbaar materiaal kan uithalen. Enkele duizenden genealogen zoeken nog steeds gedreven naar hun afkomst en gaan daarbij geen afstand uit de weg. Wanneer ze niet alleen oog hebben voor de ladderstructuur van hun familie, maar daar ook nog meer randgegevens bij willen verwerken is de stap naar lokale geschiedenis gezet. In 1970 organiseerde de KBOV een reflectiedag rond lokale geschiedenis in Oost-Vlaanderen, waarbij een heel pak praktische aanwijzingen werden gegeven om de heemkundige vrijwilligerswerking kwalitatief te verbeteren. Hierbij herhaalde men een aantal elementen die prof. dr. Jan Dhondt ook reeds in de jaren '50 gesteld had ten opzichte van de toen nog vooral regionaal historische verenigingen. Een bepaald spanningsveld tussen de amateur en de vakhistoricus bestaat nog altijd. De beide aantallen zijn wel drastisch toegenomen. In Vlaanderen zijn er nu iets meer dan 110.000 mensen actief en passief bezig met lokale geschiedenis, terwijl er enkele duizenden historici rondlopen.

1. Heemkunde

Van die 110.000 heemkundigen zijn er naar schatting een 3.000 echt actief met hun hobby bezig, verzamelen gegevens en verwerken die in het beste geval in bijdragen voor een lokaal heemkundig tijdschrift. De rest consumeert het aangeboden en geeft dat al dan niet verder door aan andere geïnteresseerden die geen formeel lid zijn van een heem- of geschiedkundige vereniging. Het betreft

hier dus een niet onbelangrijke vorm van volksontwikkeling en bijdrage in het proces van levenslang leren. De bedoeling van de Vlaamse Gemeenschap om binnen alle segmenten van het (vrijwilligers)werk de kwaliteitsnorm te laten stijgen kan hier wel problemen geven.

Vanuit het hobbestandpunt kunnen veel actieve en passieve heemkundigen onder de noemer van verzamelaar gecatalogeerd worden. Het samenbrengen en vervolledigen van de heemkundige verzameling primeert in vele gevallen op de studie van de ruimere problematiek van wat men verzamelt. Ook op een heemkundige boekenbeurs valt dat op. Men snuffelt rond en zoekt vooral oude boekjes over het eigen dorp maar schenkt bitter weinig aandacht voor gespecialiseerde historische vakliteratuur. Misschien ligt het niveau van deze publicaties te hoog? In de meeste gevallen dient dat te worden tegengesproken. Meestal hangt het probleem samen met de onderzoeksopties van de vrijwilliger.

We konden dit probleem perfect volgen in het heemkundig samenwerkingsproject Grensheemkringen Loon-Brabant. Historische projectwerking op regionaal niveau wordt door de verschillende participerende heemkundige kringen bekeken volgens de scholingsgraad. Hierbij bedoelen we niets pejoratiefs, maar we stelden vast dat heemkringen waarin historici actief waren met projecten naar voor kwamen waar de moeilijkheidsgraad beduidend hoger lag dan bij de projectvoorstellen van

kringen die enkel amateurs in de rangen telden. Het onderwerp kon na duiding meestal wel op de nodige bijval rekenen, maar het onderzoek verloopt zeer ongelijk. De regionale onderzoeksfocus ligt veel amateurs duidelijk niet, wat er in buurdorp Y gebeurde is niet interessant. Daarenboven werd die interesse bemoeilijkt door het feit dat de benodigde archivalia zich niet ter plekke bevonden, maar in Antwerpen, Brussel, Hasselt, Maastricht, Luik, Parijs, Den Haag, ... en men daarenboven geen inzicht heeft in wat men waar kan gaan zoeken en met enig geluk kan vinden. De archiefkennisproblematiek stelt zich ook op vlak van kennis en inzicht hoe men relevante literatuur bij elkaar kan brengen. In vele gevallen kent men de *AGN* nog niet eens, laat staan de *Bibliografie van de Geschiedenis van België* of andere wetenschappelijke historische tijdschriften. Het initiatief van het Centrum voor Geschiedenis van de RUG om een reeks *Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente?* uit te brengen is dan ook een goed initiatief geweest. We stellen evenwel vast dat vooral deel 1, over de 19de en 20ste eeuw goed zijn weg heeft gevonden naar de amateur, maar dat dat minder het geval is voor de andere delen. De verzamelaar in de heemkundige sector maakt wel dat een aantal onder hen alle andere delen kopen om de reeks volledig te hebben. Of men effectief het aangeboden leest en gebruikt is weer een andere, open vraag. Vanuit academisch standpunt is deze reeks goed, maar voor de amateur blijkt de nood er vooral in te

bestaan om per thema een handig boekje te kunnen raadplegen. Dat blijkt in ieder geval goed aan te slaan bij de Nederlandse amateurs.

2. Leemtenonderzoek

Zou er dan meer soelaas kunnen komen door het stimuleren van historici om zich actief te mengen in lokale heem- en geschiedkundige kringen. Hun aantal in deze verenigingen is minimaal te noemen, zeker in een dorpsgebonden heemkundige kring. De pleinvrees van de historicus om zich in dit nest te begeven wordt meestal ingegeven door de angst dat de aanwezige amateurs te veel verzamelaars zijn en dat daardoor de historische werking op de schouders van de zich vertonende historicus zal terechtkomen. Anderzijds zien nog vele oudere amateurs jongere historici niet graag afkomen voor een veelheid van sociale en intellectuele redenen.

De vraag is dan ook of scholing hieraan iets ten gronde kan veranderen. Geïnteresseerde amateurs kunnen voor specifieke projecten bijgewerkt worden, verschillende stadsarcheologieprojecten in Gent, Brugge en Antwerpen bevestigen dat. Ook de vrijwilligers die zich bij de Stichting Vlaams Erfgoed engageren zijn bereid om zich in een bepaalde materie in te werken. Probleem is evenwel dat de meeste van deze vrijwilligers niet uit het gewone heemkundig circuit komen, geen verzamelaar zijn, maar wel zwaar geïnteresseerd in een bepaald iets. Bij alle vrijwilligers is er een constante: de herkenbaarheids- en interessefactor is doorslaggevend om zich te engageren.

Geprojecteerde verwachtingen naar vrijwilligers toe in het kader van projectonderzoeken valt meestal tegen op vlak van de aard, de kwaliteit en de timing van de respons.

De dualiteit tussen amateurs en vakhistorici zal hoe dan ook blijven bestaan. We kunnen en moeten alleen de kloof kleiner maken. De stap zal daarbij vooral vanuit het academisch milieu moeten gezet worden. Thematische studies op provinciaal niveau kunnen daarbij een belangrijke aanzet zijn. Het provinciearchief van West-Vlaanderen probeerde dat reeds met een tentoonstelling annex boekje over de evolutie van de West-Vlaamse nijverheid. Het prosopografisch onderzoek van Oost-Vlaamse provincieraadsleden is niet echt wat in het buitenland onder de noemer provinciale geschiedenis wordt verstaan; in Engeland ging men reeds eind jaren 1950 van start met een themagebonden provinciale synthesesgeschiedenis, in Nederland gebeurde dat recent nog in Noord-Brabant voor de periode 1796-1996. Deze algemene of projectmatige synthesesstudies zijn zowel voor het wetenschappelijk en het geïnteresseerd publiek belangrijk, maar tegelijkertijd stelde zich in Nederland ook het probleem van de vertalingsoefeningen naar de amateur toe via de nu ook bij ons met succes lopende Waanders reeks "De tijd van toen" en lezingenpakketten voor heem- en geschiedkundige verenigingen. De vlot geschreven en zwaar geïllustreerde tijdschriftafleveringen van het Waanders concept haalden in Nederland een score van minstens vijf

maal meer verkochte exemplaren dan de synthesesstudies.

In Noord-Brabant maakte men naast het driedelig geschiedenisboek over de recente geschiedenis van Nederlands grootste provincie ook een leemtenlijst op. Als oefening na een synthesesstudie natuurlijk aan te raden, maar doordat de rapporteurs te veel op het eigen bureau bleven hangen kan er in feite een leemtenlijst van de leemtenlijst opgemaakt worden. Multi- en interdisciplinair werken is natuurlijk nooit eenvoudig en dat element kan bij de vakhistoricus zeker nog verbeterd worden.

Bij de amateurs is en blijft het een vrijblijvende hobby. Zij moeten wel leren dat wanneer onderzoeksresultaten gepubliceerd worden, zelfs al is de oplage van het lokale heemkundig tijdschrift maar beperkt tot een 100-tal exemplaren, er enige deontologische verantwoordelijkheid op zijn plaats is. Het bijspijkeren van de heuristiek zou dan ook een erezaak moeten zijn, evenals het redactioneel zuiver beschrijven én interpreteren van de informatie of zeker van de ruimere duiding. In vele gevallen is er van de na te streven relatieve objectiviteit en vooral neutraliteit niet veel te merken en worden bepaalde politiek gekleurde opvattingen, historisch incorrect, dikwijls meer dan veertig jaar oud, herhaald. Aangezien minstens 100.000 Vlamingen via dit medium historisch worden bijgewerkt, in de meeste gevallen jaren nadat men nog schools geschiedenisonderricht heeft gekregen is het belangrijk dat dat wordt vermeden, zeker wanneer dat materiaal door

grootouders wordt doorgegeven aan hun kleinkinderen om het te gebruiken voor een spreekbeurt in het onderwijs, waar er voor de rest geen tijd is om meer en beter geschiedenis te geven.

3. Toekomstopties

De na te streven wisselwerking tussen amateurs en academici kan niet geforceerd worden. Naast het aanbieden van synthesekennis is het proberen werken met leemtenlijsten een van de mogelijke actiepunten. Mits het aangereikt krijgen van de nodige voorkennis kan de amateur rond bepaalde onderzoeksitems in lokaal bronnenmateriaal bouwstenen zoeken die de historicus in zijn verder onderzoek kan integreren. Het opstellen van een initiatief als een Dag van de (Nieuwste) Geschiedenis voor Amateurs zou daarbij een goede aanzet kunnen zijn om beide werelden met elkaar in contact te brengen.

Op die manier zou ook het groeiend aantal geïnteresseerde maar niet noodzakelijkerwijze in verenigingsverband georganiseerde en bereikbare vrijwilligers kunnen gestimuleerd, geactiveerd en begeleid worden.

Een andere optie om de decretaal na te streven kwaliteitsverbetering te betrachten is het aanpassen van de provinciale

subsidies naar welbepaalde projecten toe. Deze binnen de VVP reeds besproken beleidslijn wordt reeds enkele jaren met steeds betere resultaten toegepast in Limburg, terwijl het provinciebestuur van Vlaams-Brabant ook via deze weg de heem- en geschiedkundige kringen wil stimuleren in plaats van gewoon subsidies uit te delen. Ook het op te richten Vlaams Centrum voor Volkscultuur kan via een viersporenbeleid hier iets speciaals doen, naar het beleid, naar de vrijwilligers, naar het onderwijs en de academische wereld en naar synergiepartners toe. Het grote voordeel is dat ze geen subsidies aan het veld kan verdelen, zodat hier hopelijk geen obstructies kunnen rond ontstaan.

DE NAAKTE COÖRDINATEN VOORBIJ? INTERNET EN VOLKSKUNDEMUSEA AAN HET EINDE VAN DE TWINTIGSTE EEUW

Marc Jacobs

"Gent (...) het museum (...) in afwachting van een demonstratie van oude ambachten, die speciaal voor de gelegenheid weer tot leven werden gebracht (...) een kort mimespel [over] de geschiedenis van het museum, dat oorspronkelijk een hospitaal geweest was (...) Het spel vond zijn hoogtepunt in een volksdans, waarvoor het gezelschap om onduidelijke redenen een man tekort kwam, die vervolgens door een van de meisjes in het publiek gezocht werd. Tot zijn ontzetting werd Maarten door haar uitverkoren (...) 'ge volgt mij maar,' (...) Stampend, kletsend in zijn handen, de knieën en de rug wat gekromd, probeerde hij haar ook echt te volgen, maar het gelach dat van heel ver tot hem doordrong zei hem dat zijn rol eerder die van een clown dan van de buitenlandse prins was, die hij waarschijnlijk voor moest stellen".

(J.J. Voskuil in 1962 op bezoek in het Gentse Museum voor Volkskunde¹)

Om een onderscheid te maken tussen (cultuur)historische en volkskundige musea, suggereerde Jaap Kerkhoven, in navolging van A. Bühler, dat de laatstgenoemde musea meer de laatste rustplaats voor afgedankte gebruiksartikelen zouden zijn: "Afgedragen werkdracht is iets voor het volkskundemuseum, een zilveren gildebeker gaat eerder naar het cultuurhistorisch museum". Bühler stelde in 1956 vast dat in de volkskundemusea alles vaak bij het oude blijft: "Niet het publiek, maar de

collectie staat er centraal. Over de bedoeling van de uit esthetisch oogpunt toch al niet altijd even bekoorlijke opstellingen wordt de volkskundig nietgeïnitieerde bezoeker in het ongewisse gelaten"³ Moet er een verhaal zijn en wie mag dat dan vertellen? Gaat het om voorwerpen (in "context")? Of om de constructie van identiteiten?

Hoewel ook allerlei andere objecten en instrumenten in volkskundemusea bewaard worden, blijven we even bij de afgedankte gebruiksartikelen. De om de vier à vijf jaar vervangen personal computers bijvoorbeeld? Wie van mening is dat computers niet in Vlaamse boerderijen te vinden zijn, is de laatste vijf jaar niet meer op een doorsnee landbouwbedrijf geweest: computergestuurd melken, elektronisch geregelde verwarming, voorraadbeheer en belastingsaangiftes met boekhoudpakketten op PC. Landbouwscholen wijzen de boeren in spe niet alleen de weg naar de Europese Gemeenschap, maar ook naar computers. Of waar vindt men, om een geliefkoosde opstelling in volkskundemusea in herinnering te brengen, nog een apotheker die op of achter de toonbank geen computer heeft staan? Op termijn zal er wellicht een PC terechtkomen in een "typische woonkamer of bureau van de jaren 1990". Computers zouden echter ook op een andere wijze een rol moeten gaan spelen, en dan bevinden we ons op het niveau van de verhalen en de "initiatie" van bezoekers.

Moeten er nou ook al computerschermen in volkskundemusea komen? Zijn het geen vrijplaatsen waar men uit het "jachtige leven" kan stappen en, als ik even de omschrijvingen op de toeristische websites parafraseer, lekker gezellig kan wegdromen in de tijd van toen, even in de sfeer van de goede oude voice mail- of e-mailloze tijd kan vertoeven of als het ware op bezoek kan gaan bij overgrootouders en grootouders toen die nog jong waren. Het kan een legitieme keuze zijn om zich te richten op enkele decennia voor en na de Grote Oorlog (1914-1918) en een bepaalde wijze van in beeld brengen van culturele fenomenen uit die periode te bewaren of zelf in de kijker te plaatsen: "*l'arroseeur arrosé*". Dit ligt in de lijn van wat de laatste jaren één van de belangrijkste zwaartepunten van de intellectuele inspanningen (en financiering-legitimatie door het FWO/NWO) op het vlak van volkskunde in de Nederlanden lijkt te zijn: reflectie over en het uitbenen van de geschiedenis van het vak.

1. De nieuwe media

In deze bijdrage stel ik dat het wel degelijk nuttig kan zijn na te denken over het inschakelen van nieuwe media in musea. Aan het einde van de twintigste eeuw blijkt er bovendien een nieuw soort bezoeker op afstand te ontstaan (die het in het verleden met een gedrukte catalogus moest doen). Deze binnen-

en vooral buitenlandse gasten mogen als prins behandeld worden en zonder toeschouwers in rondedansen betrokken worden - op voorwaarde dat de redenen verduidelijkt worden- of zelf de rondedansen kiezen. Het mimespel om een museum voor te stellen kan ook met woord, beeld en geluid ondersteund worden.

Dat er niets boven het contact met de authentieke voorwerpen ter plaatse gaat, wil ik graag aannemen; vooral voor een goed geïnformeerde bezoeker die thuis zijn of haar aandacht al heeft kunnen aanscherpen. Zo kunnen bijvoorbeeld "historische sensaties" (Johan Huizinga) gestimuleerd worden bij bezoekers, wat volgens mij één van de (tenzij door de toeristische marketeers) onuitgesproken doelstellingen van volkskundige musea lijkt te zijn: "*Aangezien het bij deze historische sensatie (in hoofdzaak) gaat om voorwerpen uit het verleden, lijkt het mogelijk deze overblijfselen in een museum samen te brengen: men kan de voorwerpen opstapelen en tentoonstellen (...) In het institutionele kader van een tentoonstellingszaal dreigt echter veel van wat de historische sensatie tot een historische sensatie maakt, te verdwijnen. Het historische museum omvat ongetwijfeld vele voorwerpen die een contact met het verleden tot stand kunnen brengen, maar dat impliceert niet dat deze mogelijkheden ook daadwerkelijk zullen worden gerealiseerd. Het con-*

*tact met het verleden, en de opwinding die met dat contact gepaard gaat, kunnen immers moeilijk worden 'gecontroleerd' en 'gereguleerd': zij hebben integendeel alles te maken met het verrassende, het plotse en het onverwachte van de 'ontdekking'. De historische sensatie wortelt in het toeval (... een) samenloop van omstandigheden, ogenblikkelijke gedachten en flitsende associaties, van het feit dat de suggestie en de kracht van een op zich niet opzienbarend voorwerp bleken te passen bij de ontvankelijkheid van die ene toevallige toeschouwer"*⁴. Het toeval kan wel op verschillende manieren geholpen worden, vooral als culturele ontwikkelingen de "ontvankelijkheid" beïnvloeden en andere vormen doet aannemen. Misschien zijn mensen nooit zo ontvankelijk geweest voor het soort hyperlinks met het verleden die het begrip "historische sensatie" poogt uit te drukken, als nu. Er moet dan wel een inspanning gedaan worden om dit te cultiveren.

Het nogal trieste verhaal van de recente geschiedenis van het Antwerpse Volkskundemuseum, zoals dat in 1997 door Patricia Vansummeren werd gebracht tijdens het symposium "De museale relevantie van het dagelijks leven" (en begin 1999 gepubliceerd werd), is veelzeggend. Door gebrek aan geld moesten de uit 1956 gedateerde vitrines "die niet berekend waren op vernieuwde presentaties" bij het heropstarten van het museum in 1988 herbruikt worden. Door budgettaire beperkingen kon ook niet in educatieve mede-

werkers en creatieve experimenten geïnvesteerd worden. Vansummeren stelde vast dat het moeilijk is jongeren te interesseren en dat vele bezoekers in schoolverband zich stierlijk lopen te vervelen in het volkskundemuseum zoals het in de hoogdagen van de traditionele Vlaamse volkskunde werd geconcipieerd. Er is wel een probleem: "zij zijn de potentiële museumbezoekers voor de toekomst (...) Vandaar dat het noodzakelijk is in te spelen op de jongeren in onze maatschappij, zonder echter volledig aan hun verlangens te voldoen en te vervallen in een pretpark mentaliteit. Het visuele en auditieve aspect worden steeds belangrijker in onze maatschappij en niet alleen bij jongeren (TV-cultuur). Een museum dat toekomstgericht wil zijn kan hieraan niet voorbij gaan en dient de snel evoluerende multimedia in te passen. Dit mag echter niet leiden tot een vervlakking. Het geheel moet voldoende historisch-wetenschappelijk onderbouwd zijn en op een actuele manier worden gepresenteerd, gebruik makend van de nieuwste technieken (...) Wij beseffen ten volle dat multimediapresentaties echter zeer kwetsbaar zijn, hoge onderhoudskosten vragen en snel verouderd zijn. (...) De negatieve aspecten van multimedia kunnen misschien in een degelijk onderhoudsplan worden opgevangen"⁵.

Het Wereldwijde Web hoeft geen pretpark te zijn: het is ook het actieterrein van wetenschappers en hun organisaties. Hypertextsystemen en het hele concept van het Internet zijn precies ontwikkeld

om problemen van kwetsbaarheid en snelle veroudering op te vangen. Ondernemers zoals Lernhout & Hauspie zouden (wellicht interesse hebben en) een aardige bijdrage kunnen leveren tot een "volkskundig museum" waarin ook eindelijk orale (inclusief gezongen) cultuur een plaats zou krijgen bij de beeldvorming over de culturele fenomenen die dergelijke musea willen vatten en weergeven. De cliënten zijn veeleisend en elders verwend geworden. Nogal wat "ouderen" - die niet meer op de middelbare schoolbanken zitten - zijn net als de "jongeren" potentiële museumbezoekers van nu⁶. Ze slikken niet meer zomaar wat volgens geleerde volkskundigen veertig of vijftig jaar geleden significant, aangenaam of aangewezen leek. Er zou kunnen uitgelegd worden waarom de goederen op deze manier geëtaleerd werden. Zitten er een organiserend concept en zelfs een agenda achter? Is het te merken dat erover werd en wordt nagedacht? Is het voldoende duidelijk dat het heus wel toegelaten is kritisch te discussiëren over die vreemde verhalen over "eigen aard/volk", over de sfeerschepping en duidingen? Niet het minst belangrijke aspect van de inpassing van nieuwe media in het museum en van het museum in de nieuwe media is dat dit alles kan dwingen tot het stellen van vragen over de doelstellingen, de functies en over de rollen van (actoren in en rond) het volkskundemuseum. Bij het maken van plannen kan worden rekening gehouden met de mogelijkheden die het Internet biedt om de grens tussen "binnen" en "buiten" het muse-

um, en tegelijkertijd ook de drempel, te doen vervagen.

In functie van deze bijdrage werd nagegaan hoe volkskundige musea in het voorjaar van 1999 op het Wereldwijde Web aanwezig zijn. Laten we eufemistisch stellen dat de uitdrukking "in de kinderschoenen" een geschikte metafoor is. Niets zou mij meer plezier doen dan het feit dat dit artikel snel achterhaald zou blijken te zijn, met andere woorden: dat binnen enkele maanden al veel terreinwinst werd geboekt. Ik ben tot nog toe herhaaldelijk van een koude kermis thuisgekomen na zwerftochten langs de webplekken van de volkskundemusea in binnen- en buitenland. Uit mijn overzicht zal blijken dat magere toeristische sites nog domineren in België, van het type: "Hier: het (post)adres en de openingsuren, eventueel met een plaatje van de voordeur of een voorwerp erbovenop, en zoek het verder ter plaatse zelf maar uit".

Vlaanderen heeft op dit gebied niet echt een voorsprong. Hier speelden de Waalse minister-president, Robert Collignon, en de directeur van het Waalse *Office de Promotion du Tourisme (OPT)*, Michel Delwart, trouwens met voelbaar genoeg op in tijdens hun nieuwjaarstoespraken van 1999. Deze lezingen vonden plaats in het carnavalsmuseum te Binche, om op deze wijze het themajaar "Maskers en Feesten" in Wallonië en Brussel in te leiden. Delwart verkondigde in het Frans én het Nederlands dat de Walen in 1999 in het offensief zouden gaan en in de rest van Europa en Canada actief pro-

paganda zouden voeren. Collignon meldde dat de begroting van het OPT fiks verhoogd werd. Delwart kon erop wijzen dat de overkoepelende dienst voor toerisme in Wallonië al een eigen website op het Internet had "iets wat onze vrienden in het Noorden nog niet hebben"⁷. Maar het kan verkeren.

In Vlaanderen worden ook initiatieven genomen zoals het nieuwe museumdecreet van de Vlaamse Regering kan illustreren. Bij het overlopen van de resultaten van de toekenning van kwaliteitslabels (in landelijk, regionaal en basisniveau) voor 1999, moet men vaststellen dat volkskundemusea (nog) niet scoren, met uitzondering van het Openluchtmuseum van Bokrijk dat zowaar het hoogste label werd toegekend. Verder werden door allerlei overheden museumconsulenten aangesteld die onder meer kunnen ingezet worden voor de introductie van nieuwe technologieën. Om enige dynamiek in dit veld te brengen werd ook dit jaar een Museumdag georganiseerd, tegenwoordig zelfs met een website: <http://www.museumdag.vlaanderen.be>⁸.

2. Vooral(snog) toeristische diensten

Voor Belgische musea bestaat (in april 1999) de volgende overkoepelende webplek: <http://www.muse.ucl.ac.be/museum/Musebe.html>. Een andere site waar getracht wordt webpagina's over musea in België samen te brengen is: www.artsite.be/musea/overmus.htm.

Het gaat om lijsten van musea, die alfabetisch gerangschikt worden volgens plaatsnaam. Helaas zijn ze allerminst volledig.

Een volkskundemuseum is een klassieke pleisterplaats tijdens schoolreizen. Een nuttig instrument is de Benelux Uitstappen Databank: <http://www.digilife.be/schoolnet/uitstappen/> (en kies voor Museum-Tentoonstelling). In deze handige schoolnet-site voor het Nederlandstalig onderwijs vindt men ook een GIS-module waarmee kaartjes van België of van provincies kunnen gemaakt worden. In opbouw is het systeem om klikbare kaartjes te genereren (waarbij voor Antwerpen midden april '99 zowaar en uitsluitend een verwijzing naar het volkskundemuseum aldaar wordt opgegeven). Zie <http://www.digilife.be/schoolnet/welkom.htm>.

De volgende formule lijkt kenmerkend voor de webstek van een Belgisch (volkskunde)museum: korte omschrijving in tekst - foto - adres en telefoonnummer - openingsuren en toegangsprijzen.

Het Openluchtmuseum Bokrijk is aanwezig via een kleine "fiche" met basisgegevens in een overzicht van "Musea in Genk", verzorgd door de dienst voor toerisme: <http://www.genk.be/dynamisch/toerisme/wijken/musea.htm>.

Op dezelfde wijze kan men de Limburggids Toerisme Limburg (<http://www.limburg.be/toerismelimburg/musea.html>) raadplegen, met adressen van allerlei musea, gaande van het Mijnstreekmuseum Beringen tot het Gallo-

Romeins Museum te Tongeren, waar de controversiële "attractietoonstelling het geheim van de dodecaëder" kort wordt voorgesteld. Het openluchtmuseum te Bokrijk-Genk krijgt hier iets meer tekst, maar het is niet om over naar huis te e-mailen. Het is gevaarlijk om uitspraken te doen over volkskundemusea op het net want dit kan razendsnel en van dag tot dag veranderen, zoals het geval Bokrijk bij het leggen van de laatste hand aan deze bijdrage uitwees. Via een door de provincie uitgebate webplek, komt men midden april '99 terecht op de fraai ogende marketingsite: <http://www.limburg.be/bokrijk/bokrijk.html>. Het provinciaal domein wordt als geheel gepresenteerd, met veel nadruk op recreatie, de dierencollectie en de speeltuinen. De op jongeren gerichte site maakt melding van het museum: <http://www.limburg.be/bokrijk/museum.html>.

Niet eens een spreekwoordelijke zakdoek groot is de webplek van het Museum voor Volkskunde-Hallepoort te Brussel (<http://www.art-events.be/guidenl/musea/mus062.html>). Meer uitgewerkt is koepelsite van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis: <http://www.kmkg-mrah.be>. Bij consultatie op 18 april 1999 bleek de via Altavista opgegeven verwijzing naar het Museum voor Volkskunde te Zottegem gewoon? een blanco pagina te bevatten: <http://www.zottegem.be/museum.html>. Zou CyberVerviers iets meer te bieden hebben? In verband met het Musée d'Archéologie et du Folklore wordt de

bezoeker met een plaatje van een everzwijn, een adres en wat trefwoorden in het virtuele riet gestuurd: <http://www.cybervervierviers.be/vmus2.htm>. Het Antwerpse volkskundemuseum geeft, door toedoen van de dienst voor toerisme, een teken van leven in de vorm van een pagina met adres en een korte tekst in verschillende talen maar verder niets: <http://www.dma.be/cultuur/musea/vlkmus.htm#info>. Wel vinden we bij de musea van de Digitale Metropool Antwerpen een aardige site van het Etnografisch Museum: http://www.dma.be/cultuur/etnografisch_museum/index.html. Interessant is het initiatief "Antwerps patrimonium online": <http://adsl.belbone.be/Telepolis/mushtml/>. Talrijke voorwerpen uit het Stedelijk Prentenkabinet, het Etnografisch Museum en het Vleeshuis kunnen er via een databank geconsulteerd worden.

Op de homepage van het Brugse Museum voor Volkskunde (www.brugge.be/Musea/nl/mvoln.htm) wordt, naast de gebruikelijke basiscoördinaten en suggesties over "de sfeer van wel-eer", nog een hyperlink aangeboden: "enkele kunstschaten uit dit museum" (direct te bereiken door een c aan mvoln in de aangehaalde URL te hechten). Dubbelklikkend krijgt men een half dozijn foto's te zien. Het gaat om drie kamers van het complex (museumherberg - oud schoolklasje - oude Vlaamse woonkamer), een schilderij uit 1984 van Jacques Le Flaguais ("Volkskundig Boeket"), een foto van een viertal sier-

pijpen uit de negentiende eeuw en een foto van een uithangteken van een Brugse tabakswinkel uit het einde van de achttiende eeuw. Helaas bieden de hyperlinks onder de foto's geen weg naar meer uitleg: het enige effect is het uitvergroten van de afbeelding op het hele scherm.

Een blik op de thuispagina van het belangrijkste Waalse museum in het volkskundige veld, *Le Musée de la Vie Wallonne* (http://www.netline.be/atlas/liege/musee/vwl/home_vwl.htm) roept door blitse icoontjes enige hoop op. De aanwezigheid van een actief wetenschappelijk instituut aldaar leverde voorlopig nog geen meerwaarde op. Het is een voorbeeld van wat we in de B-klasse van de sites kunnen situeren; een webplek met klikbare "thumbnails": minifoto's die als het ware kunnen opgeblazen worden. Het mag nog iets meer zijn. Voor Binche is er, aangezien de homepage van het museum herhaaldelijk niet toegankelijk bleek, de algemene site die ook aan de Gilles in het bredere stadsleven gewijd is: <http://www.chez.com/binche/introfr.html>.

Eerder werd al gewezen op de activiteiten van het OPT. Momenteel is er al een centrale webplek, gericht op Brussel en de Ardennen, die in zes talen beschikbaar is: <http://www.belgique-tourisme.net/>. Het loont de moeite om de ontwikkeling in de gaten te houden. Mensen met belangstelling voor feesten, optochten en stoeten kunnen hun gading vinden in de kalender waarbij men kan

zoeken met aanduidingen van tijd (tot op de dag nauwkeurig), plaats of thema. In de Nederlandse versie kan men bijvoorbeeld de optie "folklore & traditie" activeren in <http://www.belgique-tourisme.net/hr/owa/mtrattreven.form-even?RG=A&CLANGUE=nl>. Zo krijgt men lijsten van feesten waarbij men door het dubbelklikken op de link een fiche met basisgegevens en eventueel illustraties van de manifestatie in kwestie kan oproepen. Dit biedt aardige mogelijkheden voor onderzoekers en ?toeristen.

Het Volkskundemuseum te Gent wordt tot nog toe eveneens gepresenteerd door de stedelijke toeristische dienst: <http://www.gent.be/gent/> In verschillende talen (Frans, Engels, Duits, Nederlands) wordt het museum voorgesteld: basiscoördinaten en 1 à 2 foto's. Hierbij wordt ook een e-mailadres opgegeven: museum.voor:volkskunde@skynet.be. Vrij uitvoerig werd ook het Oudheidkundig Museum van de Bijloke voorgesteld: <http://www.gent.be/gent/ndl/cultuur/musbijl.htm>.

Precies het Gentse volkskundemuseum lijkt een wissel op de toekomst te zijn want een volwaardige en aantrekkelijke website, met interessante doorgroeimogelijkheden, wordt uitgebouwd. In afwachting van een officiële webstek kon midden april 1999 al een beta-versie bekeken worden op <http://users.skynet.be/sky91006/volkskunde/nl/frames>. Dit is al heel wat anders in vergelijking met het zeer vlakke Belgische museale cyberlandschap. Het museum

en de belangrijkste collecties en diensten worden er op een fraaie manier gepresenteerd. Hopelijk wordt het een voorbeeld voor andere musea om toch die stap te zetten.

Conservators van bestaande musea hebben een relatief geringe handelingsmarge, tenzij ze alles op zijn kop zetten en een heel nieuw museum creëren. Nieuwe musea kunnen hun collecties op nieuwe manieren voorstellen, met hyperlinks en moderne verhaal- en presentatietechnieken. Één van de veelbelovende nieuwkomers is het West-Vlaamse paradepaardje "In Flanders Fields". Uiteraard zijn ze ook op het Wereldwijde Web: <http://www.inflandersfields.be/>. Met wat goede wil kan deze site in het volkskundig pallet toegeëigend worden, gezien de grote aandacht voor het leven achter en voor het front. Allerlei snufjes worden toegepast en de website is duidelijk in opbouw. Een mooie toepassing is bijvoorbeeld de chronologische balk. Bij kerstmis 1914 wordt één van de mooiste volkskundige problemen in de twintigste eeuw aangekaart: het kerstbestand en de uitwisseling van geschenken en gesprekken tussen de vijanden.

3. Musea : internationaal

Er zijn verschillende methoden om de webstekken van musea in het algemeen en volkskundemusea in het bijzonder op het spoor te komen.

Omslachtig is het gebruiken van klikbare kaarten, die gericht zijn op het vinden van sites in cyberspace door hedendaagse geografische (staats)grenzen te

gebruiken. Een goede vertrekbasis is de Virtual tourist-site: <http://vtourist.com>. Op de wereldkaart die daar wordt aangeboden kan geklikt worden op (halve) continenten. Vervolgens kan men door te klikken op de plaats van een land tot digitale steden en regio's doordringen tot men op lijsten van sites terechtkomt. Een tweede methode is het gebruiken van de search engines. Uitstekend vind ik <http://www.altavista.com>. Niet minder dan 37 zoekmachines werden samengebracht op het gemakkelijk te onthouden adres: <http://37.com>. Een van de beproefde middelen is Yahoo!, een instrument dat kan gebruikt worden om per thema of gebied te zoeken: <http://Yahoo!.com>. Voor musea zoekt men meer bepaald naar http://dir.yahoo.com/Arts/Museums__Galleries__and_Centers/.

Er bestaan ook sites waar (groepen) specialisten voor een bepaald gebied relevante verwijzingen, bij voorkeur met een zeker kwalitatief niveau, samenbrengen. Het komt aan op het maken van referentiepunten. Het Volkskunde-seminarie van de universiteit van Basel poogt zich met zijn "Volkskunde Online"-site als dusdanig op te werpen (<http://www.unibas.ch/volkskunde/volo>) maar is bepaald niet de enige. Een zwaar overladen en weinig gestructureerde koepelsite voor historici is <http://kuhtp.cc.ukans.edu/history>. Deze maakt deel uit van het WWW Virtual Library-project: zie <http://vlib.org/>. Voor musea kan men daarbij terecht bij <http://nic.icom.org/vlmp> van de

International Council of Museums, met als supplementaire site <http://www.com-lab.ox.ac.uk/archive/other/museums.html>.

Een alternatief dat gericht is op musea die op het web actief zijn biedt WWAR, het World Wide Arts Resources-programma. Voor Europa is er de webplek http://wwar.com/europe_museums.html. Tal van repertoria van musea die aanwezig zijn op het Web zijn bereikbaar via <http://www.videomuseum.fr/musee/Musee1.htm>. Een internationaal overzicht met naar verluidt meer dan "10.000" links naar museumwebstekken biedt <http://www.elsas.demon.nl/>: een aanrader. Een internationale oriëntatie op historische musea die op het WWW aanwezig zijn, is <http://www.ucr.edu/hgig/hist-art/museum.html>. Voor de Nederlandse musea kan men, naast de voor Nederland zeer rijke Elsas-site, terecht op <http://www.museumserver.nl/>. Bezoekers worden er onder andere geleid naar verschillende knappe virtuele musea.

Het Openluchtmuseum Arnhem is te vinden op <http://www.openluchtmuseum.nl/>. Via die site kan men in een webring stappen. Een webring is een reeks onderling, via hyperlinks, verbonden sites rond een bepaald thema waarbij men een virtuele wandeling maakt: www.webring.de/webring/freilichtmuseen. Fraaie webtoestanden, met onder andere "slide shows", biedt het Museum Boijmans-Van Beuningen: <http://www.boijmans.rotterdam.nl/>.

Een overzicht van musea in Frankrijk met telkens een technische fiche biedt

het "muséofile"-project. Begin april 1999 werden er 729 musea beschreven <http://malraux.culture.fr/cgi-bin/multitel/MUSEOFILE/MFsommaire?MID=Y27xEz8PTxB0>. De bezoeker vindt er het adres en basiscoördinaten (telefoon- en faxnummers, e-mailadres en eventueel URL, de openingsuren, toegangsprijs). Er kan met behulp van een invulscherm gezocht worden op het algemene thema "ethnologie" (wat niet minder dan 322 treffers oplevert) of meer specifiek op thema's als klederdrachten, woonsituaties, meubels, ambachten, religieuze gebruiksvoorwerpen, enzovoort. Voor Frankrijk is er ook de lijst van musea opgesteld door de *Société d'ethnologie*: <http://www.culture.fr/culture/sef/ethnoge/patrehn.htm#anchor458545>.

Voor volkskundigen is vooral het *Musée national des Arts et Traditions Populaires* te Parijs een klassiek referentiepunt: <http://www.culture.fr/culture/atp/mnatp/francais/cprov.htm> (helaas, in april 1999 werkte nauwelijks iets). Voor een geschiedenis van dit in 1937 opgerichte museum, zie <http://www.culture.fr/culture/atp/mnatp/francais/histoire.htm>. Ze hebben een aantal permanente virtuele tentoonstellingen over bijvoorbeeld kersttradities in Frankrijk en Canada: <http://www.culture.fr/culture/atp/mnatp/francais/expo3.htm>.

Voor musea in Duitssprekende gebieden is er de indrukwekkende site <http://Webmuseen.de/Main/Eingang.html>. Dit instrument laat zoeken per thema (van de verzameling), per regio en per steekwoord toe. Door het intikken van

het woord "Volkskunde" via de ingang "Sammlungsthemen" krijgt men tientallen voorstellen met betrekking tot Duitsland, Zwitserland en Oostenrijk. Bij het overlopen van de lijst blijkt dat ook allerlei heemkundige musea, instrumentenmusea en openluchtmusea worden voorgesteld. Voor een groot aantal musea die nog niet op het WWW aanwezig zijn, blijft de fiche beperkt tot adres en telefoonnummer: de naakte coördinaten.

Met kop en schouders steekt het Museumdorf Cloppenburg boven vele andere projecten uit. Dit blijkt uit speciale tentoonstellingen, bijvoorbeeld over eten en drinken in Noordwest-Duitsland tussen 1650 en 1850 (<http://www1.museumsdorf.de/mdclp/austell10.html>). Interessant is dat er telkens ook een objectenbank aan verbonden is waar foto's, technische gegevens (materiaal, afmetingen, datering, enzovoort) en beschrijvingen van vorm en verondersteld gebruik kunnen bekeken worden. Best aardig is de site van het openluchtmuseum Roscheider Hof in Konz, waar bezoekers zelfs in het Nederlands/Vlaams verwelkomd worden: <http://www.roscheiderhof.de/>

Er zijn dynamisch uitgewerkte pagina's te bewonderen over het maken van wijn. Tochtjes doorheen de reële landschappen van het museum kunnen in de vorm van videovoortstellingen op het scherm bekeken worden.

Oostenrijk heeft nog niet veel te bieden. Adressen en korte omschrijvingen in Wien-Online bijvoorbeeld, met enkele foto's op <http://www.nhm-wien.ac.at/>

bundesmuseen/VOLKS/1/SAMMLU.htm.

Het etnografisch museum van Genève, en dan zijn we in Zwitserland, bevat meer dan 100.000 voorwerpen uit "traditionele beschavingen" uit de vijf continenten (waarvan 40.000 uit Europa, in het bijzonder uit de regio rond Genève). De instelling participeert aan een ruimer project: MusInfo. Zie <http://www.ville-ge.ch/musinfo/ethg/index.htm>. Men ambieert de ontsluiting via Internet⁹. In het *Museum der Kulturen* in de voor volkskundigen welbekende Augustiner-gasse te Basel (<http://www.mkb.ch>), loopt in 1999 een tentoonstelling over het stedelijke carnaval. De confrontatie van voorwerpen uit etnografische musea en volkskundige collecties levert soms inzichten of prikkels op: "*Qu'est-ce qu'un objet de musée? Quel est son statut? A vrai dire, personne ne peut répondre car tout dépend du décret de celui qui a le pouvoir: S'interroger sur ce type de problème consiste donc finalement à raconter une histoire de pouvoir*"¹⁰. Klein maar aardig is het virtuele *Musée suisse de la Marionnette* waarvan een reële versie zich te Freiburg (Zwitserland) bevindt: <http://www.mcnet.ch/marionnettes/musee.htm>. Het virtuele bezoek is mogelijk via geografische kanalen (opties: Zwitserland, de rest van Europa, India, de rest van Azië, en Afrika), via gebruikte grondstof of op chronologische basis.

Zeer prestigieus en fraai is het American Memory-project op <http://memory.loc.gov>. Een van de verwijzingen leidt bijvoorbeeld naar "Buckaroos in Paradise. Ranching Culture in Northern

Nevada 1945-1982” (<http://memory.loc.gov/ammem/ncrhtml/crhome.html>). Men vindt er een presentatie van het American Folklife Center van de Library of Congress naar aanleiding van één van hun onderzoeksprojecten: het Paradise Valley Folklife Project (1978-1982) waarbij getracht werd het naoorlogse leven van cowboys en hun burens in woorden (interviews, geluidsbanden, gescande teksten) en beelden (foto's, films, ...) te vatten.

Tegenwoordig worden tentoonstellingen vaak gecombineerd met een website. Een prachtig voorbeeld werd in 1998 opgebouwd naar aanleiding van de herdenking van de Vrede van Westfalen en van de Vrede van Münster (1648): <http://www.muenster.de/friede/>. Tal van kranten op het net bieden overzichten van tentoonstellingen aan. Sommige organisaties hebben zelfs een mailing list opgezet om correspondenten elke week gratis een overzicht te bezorgen. Een van de beste voorbeelden is de site in samenwerking met Le Monde: <http://www.museexpo.com>.

4. Reusachtige mogelijkheden

Voor gebruikers van het Internet ligt een wereld(wijd web) van musea aan hun voeten. Het zal mogelijk worden tal van etnografische musea virtueel te bezoeken, de collecties te bekijken en vragen te stellen over wat die musea, en datgene wat ze willen weergeven, al dan niet anders maakt dan soortgelijke fenomenen in andere gebieden. Het is in principe mogelijk zelf een museum te maken op een webplek, waarbij via

hyperlinks naar stukken in andere musea of fotoverzamelingen wordt verwezen, waarbij video- en geluidsfragmenten geactiveerd kunnen worden. Interessant is alvast dat het via het Internet mogelijk wordt talrijke, en zelfs de meest moderne, hulpmiddelen van een conservator te leren kennen.

Tussen de bruikbare instrumenten horen thesauri om voorwerpen te identificeren, zo nauwkeurig mogelijk te beschrijven en te klasseren. Als we ons richten op de op het Internet dominante taal (het Engels), dan kan de thesaurus van het British Museum van pas komen: <http://www.mdocassn.demon.co.uk/bmmat/matintro.htm>. Talrijke referenties aan andere sites met betrekking tot terminologie zijn te vinden op <http://www.mdocassn.demon.co.uk/wrdhrd1.htm>.

Voor alles wat met theoretische en technische achtergronden van het conserveren van voorwerpen te maken heeft, kunnen belangstellenden terecht bij CoOl (Conservation Online): <http://palimpsest.stanford.edu/>. Naast bijvoorbeeld oude en hypermoderne technieken van restauratie, wordt daar ook professionele informatie geboden in verband met het digitaliseren, scannen en op andere manieren elektronisch representeren van de eigen collectie. Eerder kwamen in dit tijdschrift al enkele strategieën en hulpmiddelen aan bod om literatuur op te sporen¹¹. Een van de nieuwe instrumenten die sindsdien volop tot ontwikkeling gekomen zijn, laat toe historische tijdschriften te benaderen. Stefan Blaschke maakte een meta-index op historische tijdschriften

die op één of andere wijze met hun artikelenportefeuille op het Web aanwezig zijn. Wat in 1997 begon als een project van een geschiedenisstudent te Keulen groeide gestaag tot een referentiepunt van wereldniveau. De webstek wordt zowel in het Engels als in het Duits aangeboden. Gebruikers kunnen er zoeken in de inhoudstafels van vele tientallen historische tijdschriften via een alfabetisch geordende lijst van titels, via een indeling per periode, per gebied of per onderwerp. Kortom, een schitterende site: <http://www.crispinus.com/nfh2/zeitschriften/hjg-start.html>.

Voor het zoeken naar kunsthistorische literatuur kan men onder andere terecht in het Getty Information Institute: http://www.ahip.getty.edu/aka/aka_form_pub.html.

Er zijn uiteraard al publicaties over de museale problematiek te signaleren. In verband met museumwerking kan men een bibliografische database met een korte inhoudsomschrijving van relevante artikels raadplegen op de site van het Franse OCIM, het "Office de Coopération et d'Information Muséographique": <http://www.ocim.org/htdocs/biblio.htm>. Zie verder ook: <http://www.culture.fr/cgi-bin/wave.cgi?dqi=dmfdoc&icon=/documentation/icones>. Er bestaan gespecialiseerde tijdschriften zoals het door Kluwer Academic Publishers uitgegeven *Archives and Museum Informatics Quarterly*¹². Een literatuuroverzicht wordt ook aangeboden op <http://www.dsk.ch/library/webperd.htm#museen> en op

<http://www.cidoc.icom.org/netrefl.htm>. Een overkoepelende webplek, met spiegsites over heel de wereld, werd georganiseerd door de International Council of Museums: <http://www.icom.org>. Men vindt er zelfs reeksen mailing lists over allerlei museale kwesties <http://www.icom.org/distlists.html>. Een soortgelijke, uiterst rijke site is <http://www.videomuseum.fr/intro/introc.htm>.

Wie belangstelling heeft voor voorwerpen, kan commerciële sites en werkinstrumenten toe-eigenen voor de eigen doelstellingen. De sites van antiekhandelaars kunnen aardig illustratiemateriaal bieden. Verzamelaars kunnen terecht op de onlinebeurzen waar voorwerpen beschreven worden: <http://www.sammler.com/index.htm>. Je kan als verzamelaar ook terecht bij Usenet. De moeder van alle nieuwsgroepen voor verzamelaars is *rec.collecting*¹³.

In België is het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium al lang actief in de registratie van de belangrijkste kunstwerken in beeldvorm. De fotografische inventaris telt anno 1999 meer dan 800.000 negatieven. Talrijke voorwerpen die binnen de volkskundige gezichtseinder vallen kunnen op het scherm bekeken worden, de technische fiche kan gelezen worden en foto's kunnen vervolgens besteld worden (door het sturen van een e-mail van archives@kikirpa.be). Consulteer hier <http://www.kikirpa.be>.

Een snel groeiend fenomeen is de publicatie van oude foto's op het Internet. Er zijn vele instellingen met enorme foto-

archieven. Denken we maar aan kranten met een rijk verleden, zoals de *Gazet van Antwerpen*. Blijkbaar gaat de voorkeur uit naar wat met een eufemisme het Rijke Roomse Leven wordt genoemd. Zo werd in april 1999 de hele webcollectie aangeprezen: <http://www/gva.be/nieuw/dossiers/foto/vl.steden>. We vinden er onder andere foto's uit de jaren 1930 (bijvoorbeeld sfeerbeelden uit Lokeren en het Aalst van 1937), 1948-1949 en 1952 (kloosters en begijnhoven te Dendermonde, Gent en Brugge) en het begin van de jaren 1960 toen enkele steden uit hun voegen barstten (Brussel 1957; Kortrijk en Turnhout 1961).

Voor foto's van rituelen en feesten in allerlei delen van de wereld kan men terecht op <http://www.corbis.com> (eigendom van Bill Gates). Men kan het, voor wat historische foto's betreft, ook dichterbij huis zoeken en de site van het Provinciaal Museum voor Fotografie bezoeken: <http://www.provant.be/fotomuseum>. Op dit vlak zouden Belgische instellingen prachtig kunnen scoren en een opdracht van conservatie en ontsluiting kunnen combineren met publicatie in de meest moderne vorm. De schitterende collectie van honderden glasplaten met fotografische opnames uit de jaren 1920 en 1930 die door C. Tréfois gemaakt en gebruikt werden, verdient een beter lot dan ergens in een kelder van de Universiteit Gent verstopt te zitten. Waarom die stukken niet direct laten scannen en op het net zetten?

Een mooi voorbeeld van wat mogelijk wordt, biedt <http://france.mediasys>.

fr:8060/. Hier vindt men een databank met 80.000 postkaarten die vallen onder de noemer "*La France d'autrefois*", het leven en vele gebouwen in het Frankrijk van voor de Tweede Wereldoorlog. Naast zoekfaciliteiten op het nummer van het departement, op de namen van regio's en gemeenten, wordt er op de geciteerde webpagina een klikbare kaart van Frankrijk aangeboden. Door bijvoorbeeld te klikken op het gebied aan de grens met België/Vlaanderen, komt men terecht in het onderdeel "Nord-Pas de Calais". Één van beide departementen selecterend, krijgt men een lijst te zien met plaatsnamen gevolgd door het aantal verschillende beelden uit die gemeente. Voor Douai bijvoorbeeld blijken er 33 postkaarten beschikbaar te zijn. Door te klikken op "Douai" wordt men geconfronteerd met een nieuwe keuzelijst met de omschrijvingen of titels die op de kaart gedrukt werden. Klikken op de titel volstaat om de kaart op te roepen op het scherm (en vervolgens desgewenst af te drukken). Het overlopen van de 33 kaartjes uit Douai maakt duidelijk dat naast de verwachte afbeeldingen van hoofdgebouwen en straten, ook minder evidente beelden worden aangeboden, zoals bijvoorbeeld het portret van de mijnwerker-dichter Mousseron. Soms werd expliciet en in frontaanzicht geposeerd door een groep mensen (zoals het groepje arbeidsters en arbeiders op de "*Rivage des Mines de l'Escarpelle Trieuses de Charbon*" uit de Douai-reeks). Op een afbeelding als "*Le Marché aux Légumes*" ziet men effectief een groetenmarktje in Douai

omstreeks 1920 in actie. Dit laatste voorbeeld kan aangegrepen worden om te benadrukken dat het om gebruikte kaarten gaat. Op de voorkant kleven niet alleen postzegels maar werd ook een boodschap (in casu: plaats, naam en datum: 4/11/1924) gekriebeld. Verschillende kaartjes beeldden optochten in Douai af, met telkens een prominente plaats voor reuzenfiguren (uit de Gayant-reeks). Fraaie voorbeelden zijn de foto van de *"Famille Gayant Binbin et le Sot des Canonniers"* en het (met de handgeschreven boodschap *"J'ai pensé à vous"* getooide) kaartje *"Monsieur et Madame Gayant et leur Famille"*. Het gaat overigens om een commerciële site, die al het beeldmateriaal (voorlopig) gratis laat zien in de hoop klanten zover te krijgen om het plaatje dat hen bevalt te bestellen in de vorm van een kleine poster.

5. Van koude kermissen naar meta-foren

In het begin van de jaren 1990 maakte Jaap Kerkhoven een status quaestionis van de veranderende relaties tussen volkskunde en museum. Hij ging uit van het volgende standpunt. "Een van de wegen waarlangs de resultaten van volkskundig onderzoek het publiek bereiken, vormt vanouds het volkskundemuseum. Dit geldt bovenal voor de Scandinavische en voor de Duitstalige landen, waar dit museumtype wijd verbreid is¹⁴.

Uit zijn onderzoek naar musea in Duitsland en Oostenrijk, in het bijzon-

der met betrekking tot Cloppenburg, blijkt dat er verschillende fasen waren. Eerst werden vooral waardevolle objecten verzameld: mooie voorbeelden van "volkskunst". Vervolgens stonden typologische benaderingen centraal: zuivere prototypen. Woningen moesten in een verondersteld oorspronkelijke staat gerestaureerd en gepresenteerd worden. Deze benaderingen stonden centraal in de twee decennia voor en na de Tweede Wereldoorlog: "Het denken in typen bevorderde dat in de musea een meer wetenschappelijke benaderingswijze voorrang kreeg boven het werken vanuit esthetische criteria en boven een gevoelsmatige benadering"¹⁵. Toch bleef de tendens om te kiezen voor de mooiste voorwerpen, voor musea van "volkskunst", sterk aanwezig. In verschillende centra in Duitsland, met als paradigma-tische voorvechter "Tübingen", werden musea in de jaren zeventig een middel om maatschappijkritiek te ventileren en zich af te zetten tegen oudere verhalen. Het feit dat bezoekers zich stoorden en geprikkeld voelden, was geen probleem: integendeel. In de jaren 1980 werd een conceptuele benadering belangrijker dan de focus op het individuele museumobject. Objecten werden in een betekenisvolle samenhang gepresenteerd¹⁶. De belangrijkste resultaten in verband met de studie van volkscultuur (inclusief de zware kritiek op de bruikbaarheid van het concept als mega-reïficatie) werden de voorbije jaren geboekt in cultuurhistorisch onderzoek. Of deze resultaten of echo's van recent volkskundig onderzoek effectief in volkskun-

demusea merkbaar zijn, is een vraag die buiten het bestek van dit artikel valt. Een van de mogelijkheden om bijvoorbeeld het concept "toe-eigening" (Roger Chartier) of "mobiliseerbaar voorwerp in situatie" (Luc Boltanski en Laurent Thévenot) weer te geven, zou precies het gebruiken van computertoepassingen met hyperlinks zijn om eenzelfde voorwerp in uiteenlopende (virtuele) contexten te bekijken en zo het onderliggende idee te illustreren. Het volkskundemuseum als middel tot publicatie van resultaten van wetenschappelijk onderzoek is één van de legitimiteitsgronden voor het bestaan van dergelijke instellingen.

Als we de toeristische marketeers (die op het Web tot nog toe de representatie van dergelijke musea voor hun rekening nemen) moeten geloven, zijn folklore en de volkskundemusea vooral een kwestie van sfeerschepping. In hun bespreking van het fenomeen "historische sensatie", wezen Tollebeek en Verschaffel niet enkel op musea maar ook op historische evocaties als evenveel hoogmissen van sfeerschepping. Daarbij wordt getracht de historische sensatie op te wekken door het verleden te ensceneren. *"De organisatoren van historische optochten en totaalspektakels bouwen een decor dat 'waterdicht' is om op die manier het heden 'onzichtbaar' te maken en het visuele contrast tussen heden en verleden op te heffen. Vervolgens wordt dat decor bevolkt met personages en dingen die historisch 'ogen', die eruit zien alsof ze behoren tot een andere tijd. Op die manier hoopt*

*men de toeschouwer in de waan te brengen dat hij zich in het verleden bevindt, dat hij het verleden kan zien en het daardoor ook kan kennen en begrijpen. Het spreekt vanzelf dat dergelijke historische evocaties tot een ontgoocheling moeten leiden. De toeschouwer, die even meent het verleden te zien, komt immers - vroeg of laat - tot de vaststelling dat hij werd gemanipuleerd en bedrogen. Hij ontdekt hoe dan ook dat de historische evocatie een travestie was, dat het om mensen en dingen ging die verkleed waren"*¹⁷. In volkskundemusea poogt men vaak een tussenvorm te realiseren: een evocatie met *authentieke* voorwerpen te maken. Als het lukt om de historische sensatie op te wekken kan die overgaan in nieuwsgierigheid en interesse. Een museum kan helpen om de interesse te versterken en antwoorden of aanknopingspunten te bieden. Het voorwerp (of de opstelling) dat de vonk laat overslaan is, is dan vaak het convergentiepunt van lijnen, interesses en ervaringen vooraf en achteraf. Bij het helpen trekken van die virtuele lijnen, kan het Internet een rol spelen.

Bezoekers mogen hun eigen verhalen maken maar moeten dan wel rekening houden met alternatieven die conservators en andere museummedewerkers tonen. Verhalen kunnen met elkaar geconfronteerd worden en bekritiseerd worden. Soms kijkt men op van de manieren waarop een volkskundemuseum gepercipieerd wordt. In de digitale Museumkr@nt (uit Nederland) van maart 1999 werd het Gentse

Museum voor Volkskunde speciaal in het zonnetje gezet als "museum van de maand": <http://www.museumserver.nl/museumkrant/editie22/pag3.htm>. Journaliste Jessica van der Hulst werkte een contrast uit met een vlakbij gelegen gebouw van de arbeidersvereniging, naar verluidt in de stijl van "Belgisch absurdisme (...) een bouwsel in de traditie van de eurocratische gedochten in Brussel, gebouwen die de nederigheid leren, waaronder mensen dwergen zijn. Het gebouw staat in een oude fabriekswijk; het moet het bolwerk van een zeer machtige arbeidersvereniging zijn geweest". De auteur van het stukje gaat zich te buiten aan dergelijke chronologische en sociaal-politieke benjissprongen om een zwart-wit beeld op te roepen. Niet ver van het hol van de Grote Boze Rode Wolf staat het knusse huisje van de zeven - pardon acht- geitjes. Aan de witzijde vindt men "het hofje van het Volkskundemuseum met haar acht huisjes en een kapelletje" en dat is er "een poppenhuis bij". Van der Hulst refereert vervolgens aan het project van een industriële patroon om arbeidersgezinnen onder te brengen in het vroegere hospitaal en waagt zich zowaar aan de boude duiding: "Het heeft iets wanhopigs om in een wijk vol fabrieken, in de schaduw van de almachtige socialisten, een paar arbeidersgezinnetjes te redden voor het geloof". Nou moe. Met het Gravensteen achter de rug en met de hier even vergeten kapitalistische ondernemers in hun streven naar grote winsten voor ogen, moeten sommigen wellicht wel even met de ogen knipperen.

Het volkskundemuseum wordt door Van der Hulst de hemel ingeprezen als een nostalgische plaats waar men kan zien hoe "het Gentse volk rond 1900 leefde en werkte".

Hoe kan men dit soort van sfeerschepping doorprikken en relativiseren? Een oplossing is misschien het inschakelen van andere reële en virtuele musea bij de beeldvorming. Door leden en groeperingen van dat "Gentse volk rond 1900" in diverse musea (zoals voor industriële archeologie: zie <http://www.conservare.be/vvia/vviahome.htm>) te volgen? Dit impliceert opnieuw het doorbreken van grenzen, eventueel gecombineerd met het sterk aanzetten en expliciteren van de wijze van kijken in de verschillende musea en de effecten daarvan.

Alles met alles verbinden, de communicatie opdrijven, de grenzen wegwerken: de oplossing lijkt simpel. David Bearman en Jennifer Trant, medewerkers aan het Archives & Museum Informatics-project bespraken enkele aspecten van dit probleem in een interessant essay: "*Several hundred years of collecting the artifacts and products of our cultural heritage in libraries, archives, museums and private repositories has saved a significant portion of the record of human history. But this preservation has had the peculiar effect of separating artifacts physically from the contexts that gave them meaning and intellectually from documentation of similar objects housed in other, and especially in different kinds of, institutions. To some it has been an element of faith that the electronic environment will*

enable us to bring these disparate, and differently documented, resources together in a universal library of cultural heritage. While this is a worthy aim, it is by no means a simple consequence of networked access"¹⁸. Een van de conclusies is in elk geval dat het niet automatisch gebeurt maar het resultaat zal zijn van grote intellectuele, institutionele en financiële spanningen.

Het vergt investeringen. Dit werd ook door Vansummeren in haar al herhaaldelijk aangehaalde lezing onderstreept. Allerlei kwesties moeten fundamenteel herdacht worden. Het is, de aangehaalde nieuwjaarstoespraken te Binche indachtig, maar de vraag of investeringen in toeristische marketingtechnieken, al dan niet via het Internet volstaan (maar alles helpt). Misschien zal precies een investering in interdisciplinair wetenschappelijk onderzoek en in het zoeken naar manieren om de resultaten te vertalen naar een ruimer publiek een betere strategie blijken te zijn.

6. Tot slot

Voor niets gaat de zon op, maar daarmee maakt men geen museum. Dat heeft men in een van de spannendste projecten in de hedendaagse volkskunde én museale wereld in de Lage Landen goed ingeschat. Er wordt zeer veel geld en mankracht voorzien voor het uitbouwen van de Identiteitsfabriek Zuid-Oost: "*De Identiteitsfabriek wil de gelaagdheid van identiteiten in een regio laten zien, en met name hoe mensen daar in de loop der tijd al naar gelang hun eigen*

groeps cultuur mee zijn omgegaan (...) De opzet van de Identiteitsfabriek is voortgekomen uit de wens het museale paradigma te doorbreken"¹⁹.

Het idee van een museum als een gebouw waar spulletjes tentoongesteld worden en waar een verhaal verteld wordt, omschreef G. Rooijackers polemisch als een autoritaire instelling waar het verhaal van de conservator of, gezien de vaak beperkte handelingsmarge, het geconserveerde verhaal opgelegd wordt en mensen geacht worden zich te schikken. Volg de gids! Blijf binnen de afgebakende lijntjes! Netjes slikken en flink het hele bord leegeten! Voor Rooijackers is dit een instelling van het verleden. In het nieuwe project staat de bezoeker, zowaar de *lokale* bezoeker, centraal. Ervaringen, met name traumatische ervaringen, worden daarbij als uitgangspunt genomen. In het geval van de Brabantse Kempen is dat dan bijvoorbeeld de varkenspest of de problemen van Philips. Een tweede aspect is mensen uit de streek zelf aan het woord te laten, via interviews en door het verzamelen van ego-documenten: "*authentieke verhalen die meer dan één waarheid laten zien, waarin mensen zich bovendien kunnen herkennen, waar ze trots op kunnen zijn of waar ze juist afstand van kunnen nemen*".

Het project van de Identiteitsfabriek Zuid-Oost zal bestaan uit een reeks "lieux de mémoire", beter: plaatsen pro memorie, archeologische sites en landschappen. Rooijackers ziet het als volgt: "*Op verschillende plekken in de regio zullen terminals komen te staan waarop*

mensen kunnen invoeren met hoeveel personen ze zijn, over welk vervoermiddel ze beschikken, hoeveel tijd ze willen besteden en in welk thema, of 'metafoor', ze geïnteresseerd zijn. Aan de hand van deze gegevens krijgt de bezoeker een uitdraai van een speciaal voor hem uitgestippelde route (...) waar musea niet per se de hoofdmoot vormen"²⁰.

Het is een interessant concept dat tot nog toe, bij mijn weten, bij het ontwerpen van websites nog niet werd toegepast maar wel perspectieven biedt. Het is één maar niet de enige mogelijkheid om museale innovaties te realiseren. Misschien is het opnieuw tijd om, zoals in het verleden herhaaldelijk gebeurd is, na te denken over het concept "museum" en over de daar aangewende middelen om vormen en effecten van homogeniteit te sorteren in een wereld (met nieuwe vormen) van heterogeniteit²¹.

NOTEN

1. VOSKUIL (J.J.). *Het Bureau I Meneer Beerta*. Amsterdam, Uitgeverij G.A. van Oorschot, 1996, p. 522-523.
2. KERKHOVEN (J.). *Volkskunde en museum. Het volkskundemuseum in de Duitstalige landen en zijn belang voor het cultuurhistorische museum in Nederland*. In: *Volkkundig Bulletin*, 17, 1991, p. 248-268, p. 248.
3. KERKHOVEN (J.). Op cit., p. 249.
4. TOLLEBEEK (J.) en VERSCHAFFEL (T.). *De vreugden van Houssaye. Apologie van de historische interesse*. Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1992, p. 20-21.
5. VANSUMMEREN (P.). De museale relevantie van het dagelijks leven. Symposium volkskundemuseum Antwerpen: 23 oktober 1997. In: *Volkskunde*, 100, 1999, p. 101-107, p. 103-104.
6. Interessant zijn de resultaten van empirisch onderzoek over de bezoekers van virtuele musea. In het midden van de jaren 1990 waren ze vooral te situeren in de leeftijdsgroep 40-64 jaar: BOWEN (J.). *Time for Renovations: A survey of Museum Web Sites*: <http://www.museums.rdg.ac.uk/mw99/paper/> (net als alle andere URL's die in dit artikel vermeld worden, voor het laatst geconsulteerd in de eerste helft van april 1999). Er wordt wel gesteld dat met de enorme verspreiding van het Internet in scholen de gemiddelde leeftijd zal dalen.
7. FONTEYN (G.). Een fris stukje Wallonië. *De Standaard*, 8/1/1999, p. 2. Zie ook: <http://www.rtb.be/teletourisme/emission14/t1601presentation.html>
8. Zie RP. Negentien musea krijgen kwaliteitslabel. *De Morgen*, 10/4/1999, p. 14.
9. GROS (C.). Instruire et plaire où la mise en valeur des collections photographiques via banques d'image, expositions et albums d'études. In: *Schweizer Volkskunde*, 88, 1998, p. 41-45.
10. (vertaling:) "Wat is een museumobject? Wat is zijn status? Eigenlijk kan niemand op deze vragen antwoorden omdat alles afhangt van hoe iemand met macht over deze materie dit bepaalt. Vragen stellen over dit type van probleem komt in laatste instantie neer op het vertellen van een verhaal over macht." Zie [http://www.ne.ch/neuchatel/men/04Exposi/4ITEMPOR/84OBJET/84IN](http://www.ne.ch/neuchatel/men/04Exposi/4ITEMPOR/84OBJET/84INDEX.HTM) DEX.HTM bij de beschrijving van de tentoonstelling "Objets prétextes, objets manipulés" (1984) van het Musée d'ethnographie de Neuchâtel. .
11. JACOBS (M.). Internet: literatuurinformatie, catalogi en tijdschriftartikelen. In:

Oost-Vlaamse Zanten, 72, 1997, p. 110-120. Een knap instrument in verband met publicaties dat hier moet vermeld worden, werd ontwikkeld door Hans-Dieter Hartges: <http://www.hbz-nrw.de/hbz/toolbox>.

12. <http://www.archimuse.com/publishing/journals.html>

13. JACOBS (M.). Internet: nieuwsgroepen en mailing lists voor cultuurwetenschap. In: *Oost-Vlaamse Zanten*, 72, 1997, p. 30-36.

14. KERKHOVEN (J.). Op. cit., p. 248.

15. KERKHOVEN (J.). Op. cit., p. 252.

16. KERKHOVEN (J.). Op.cit., p. 258-259.

17. TOLLEBEEK (J.) en VERSCHAFFEL (T.). Op. cit., p. 22.

18. BEARMAN (D.) en TRANT (J.). Unifying our cultural memory. Could electronic environments bridge the historical

accidents that fragment cultural collections?, in <http://www.archimuse.com/papers/ukoln98paper/index.html>.

19. BROEKHANS (M.) en SCHAAP (M.). Rede en rite. Gerard Rooijakkers' avontuurlijke visie op de volkskunde. In: *Skript. Historisch Tijdschrift*, 21, 1999, p. 15-28, p. 27.

20. BROEKHANS (M.) en SCHAAP (M.). Op. cit., p. 28.

21. Zie het fundamentele artikel HETHERINGTON (K.). From Blindness to blindness: museums, heterogeneity and the subject. In: LAW (J.) en HASSARD (J.). *Actor Network Theory and After*, Oxford, Blackwell Publishers, 1999, p. 51-73.

Met

de sympathie

van de

Generale Bank

"VEEL GELUK, MENEER GORSKY!"

VOLKSVERHALEN OP DE ELECTRONISCHE SNELWEG

Theo Meder

Toen astronaut Neil Armstrong voor het eerst voet op de maan zette, sprak hij niet alleen de beroemde woorden "One small step for man, one giant leap for mankind", maar maakte hij nog een paar kleine opmerkingen die onderdeel waren van het gespreksverkeer tussen hem, de andere astronauten en het controlecentrum op aarde. Voordat hij terugkeerde aan boord, plaatste hij nog de raadselachtige opmerking: "Veel geluk, meneer Gorsky!" De meeste mensen bij NASA dachten dat het een terloopse opmerking was, die te maken had met een concurrerende Sovjet astronaut. Maar na controle bleek dat er helemaal geen Gorsky meedeed aan het Russische ruimteprogramma.

In de jaren daarna vroegen talloze mensen aan Armstrong wat zijn opmerking nou betekende. Pas op 5 juni dit jaar [1995] loste hij het raadsel op. Meneer Gorsky was kennelijk overleden, en Neil voelde zich vrij om de kwart eeuw oude vraag te beantwoorden. Toen hij nog een jongetje was, speelde hij basketbal in de tuin met zijn broer. Die sloeg de bal in de tuin van de burens, voor hun slaapkamerraam. Terwijl Neil zich vooroverboog om de bal te pakken, hoorde hij mevrouw Gorsky schreeuwen tegen meneer Gorsky: "Orale seks? Je wilt orale seks? Je zult het pas krijgen als het kind van de burens op de maan loopt!"

Dit verhaal stond in de krant, om precies te zijn in een column van Sjoera Nas in het *Rotterdams Dagblad* van 24 november 1995. De column heet tamelijk toe-

passelijk 'Orale cultuur' en gaat - behalve over seks - over de verspreiding van dit soort verhalen. Vroeger was de mondelinge overlevering bij uitstek het medium voor de verspreiding van dit soort verhalen. Maar ook de gedrukte en audio-visuele media hebben voorheen al hun steentje bijgedragen. De komst van de digitale media hebben de omloopsnelheid van dit soort verhalen alleen maar verhoogd. Via email circuleren dergelijke verhalen in een razend tempo, en op het World Wide Web zijn talloze sites te vinden met zulke lectuur. Sjoera Nas heeft het verhaal over Neil Armstrong - naar eigen zeggen - dan ook van het internet geplukt.

Het Armstrong-verhaal heeft trekken van een modern volksverhaal. Men zou het een mop kunnen noemen - het verhaal bevat immers een clou waar om gelachen kan worden. Maar bij een mop zijn verteller en luisteraar er - net als bij het traditionele sprookje - doorgaans van meet af aan van doordrongen dat het vertelseltje fictie is. Bijvoorbeeld: "Bill Gates is dood en komt voor de hemelpoort Sint Pieter tegen..." Fictie helaas; ik kom daar nog op terug. Een ander modern verhaalgenre is de 'urban legend' (ook wel stadssage genoemd of Broodje Aap-verhaal, naar het boekje *Broodje Aap* van Ethel Portnoy uit 1978)¹. Net als bij de traditionele sage is de verteller vaak overtuigd van het waarheidsgehalte van zijn vertelling. Vertellers kunnen zelfs verontwaardigd reageren: "Dat is geen *verhaal*, dat is waar gebeurd!" Het Armstrong-verhaal

wekt tenminste de suggestie een waar gebeurd verhaal te zijn, en zou tot de kleine categorie van urban legends kunnen behoren met een komische of humoristische ontknoping (de meeste urban legends hebben namelijk een grimmig of pessimistisch slot)².

Toen ik het Armstrong-verhaal in november 1995 tegenkwam in de krant, stond het nog niet opgenomen in de *Type Index of Urban Legends* die de beroemde Amerikaanse onderzoeker Jan Harold Brunvand in 1994 had gepubliceerd, als bijlage in zijn boek *The Baby Train*³. In een Engelse vertaling mailde ik het Armstrong-verhaal aan Brunvand, met de vraag of hij het kende. In een email bericht van 28 november 1995 reageerde Brunvand: "At least three Americans have forwarded the same Neil Armstrong story to me in the past week or so. I suspect it is circulating mostly on the Internet. It cannot possibly be true, can it?"

Het waarheidsgehalte van een vertelde gebeurtenis is meestal toch de lakmoesproef voor de vraag of het een urban legend betreft. En het verhaal moet aantoonbaar circuleren. Dat het verhaal circuleert tussengroepen mensen is zeker, al is het misschien vaker in elektronische dan in mondelinge vorm. In elk geval dook de Engelse versie van het Armstrong-verhaal op donderdag 6 februari 1997 weer op in de Folklore Discussion List. Ik denk ook dat het verhaal op fictie berust (maar 100% zeker ben ik niet), en dat het verhaal inderdaad een urban legend is.

Het waarheids-criterium is ook geen feilloze lakmoesproef, want 1 op de 10 urban legends blijken wel degelijk waar te zijn, of tenminste een kern van waarheid te bezitten. Het kankerpatiëntje Craig Shergold heeft werkelijk mensen opgeroepen om hem ansichtkaarten toe te sturen, waarmee hij nog voor zijn dood in het *Guinness Book of World Records* kon komen. En Lorena Bobbitt heeft daadwerkelijk de penis van haar man John Wayne Bobbitt afgesneden en uit het autoraampje gegooid. De penis werd chirurgisch weer teruggeplaatst. Er volgde een rechtszaak en een scheiding en John Wayne Bobbitt speelde nadien in een pornofilm, waarin bleek dat zijn geslacht weer functioneerde⁴. Beide verhalen doen nog steeds de ronde in de mondelinge en schriftelijke overlevering, in verschillende variaties. Patiëntje Craig Shergold is in werkelijkheid inmiddels genezen, maar volgens sommige verhalen is hij dodelijk getroffen door een enorme stapel omvallende ansichtkaarten, en daardoor uiteindelijk niet aan kanker overleden⁵.

Welnu, wat is een urban legend dan meer precies? Het is een moderne 'Wandersage' en behelst doorgaans een sterk verhaal. De verteller heeft het vaak gehoord van 'een vriend van een vriend' en bezweert meestal dat het waar gebeurd is. Het verhaal kan - zoals gezegd - soms een kern van waarheid bevatten, maar de gebeurtenissen zijn over het algemeen genomen de bewuste 'vriend van een vriend' niet echt overkomen. De verhalen kunnen een hoge

omloopsnelheid hebben: de zogenaamd 'ware' gebeurtenis zou zich verspreid over het hele land hebben voorgedaan: het zou gebeurd zijn in Groningen en Gent, in Amsterdam en Antwerpen, in Breda en Brussel. Urban legends confronteren de luisteraar met de gruwelen, angsten, fobieën, frustraties en wensdromen van het moderne leven. Ze gaan behalve over aids en orgaanroof ook over bizarre ongelukken, stralingsgevaar, inbraak, pijnlijke misverstanden, besmet voedsel, complotten, drugscriminaliteit, computer-virussen en lustmoord. Veel van de urban legends vinden hun oorsprong in de Verenigde Staten, maar weten via de moderne transportmiddelen en media spoedig ook Europa en de rest van de wereld te bereiken. Net als de meeste andere volksverhalen, vormen de urban legends internationale vertelstof. Onderzoekers hebben overigens de grootste moeite om deze moderne sagen te vangen onder een adequate term. In het Engels zijn, naast urban legend, benamingen voorgesteld als: 'belief legend', 'adolescent legend', 'modern legend', 'contemporary legend', 'migratory legend' en 'foaf-tale' (een 'foaf' is een 'friend of a friend')⁶.

De urban legend wordt geacht vooral te circuleren in stedelijke gebieden onder jongere, hoger opgeleide vertellers - vandaar ook het Nederlandse begrip 'stadssage'. Nader onderzoek heeft evenwel uitgewezen dat nogal wat stadssagen gewoon een 'ruraal' verleden hebben, en dat de moderne sagen even-

goed buiten de grote steden bekend zijn en verteld worden- ook door ouderen⁷.

De mens is een *homo narrans*; hij heeft altijd verhalen verteld en zal dat ook altijd blijven doen. Mondeling of op de elektronische snelweg. De urban legend maakt daarbij slechts deel uit van een breder repertoire. Als overkoepelende term voor alle, veelal in de mondelinge overlevering wortelende vertellingen, hanteren we het woord 'volksverhaal'. Een volksverhaal is in principe een mondelinge vertelling die voor langere of kortere tijd circuleert tussen (groepen) mensen. Volksverhalen maken deel uit van de 'orale kunst' (*verbal art*) van het dagelijkse leven in heden en verleden. Het volksverhaal is doorgaans anoniem van oorsprong: meestal valt niet te achterhalen waar het verhaal het eerste verteld is en door wie. Variabiliteit, dat wil zeggen het ontstaan van nieuwe versies, is een essentieel kenmerk van veel verhaalgenres in de mondelinge overlevering⁸.

Binnen het overkoepelende begrip 'volksverhaal' onderscheiden we dan verschillende soorten verhalen. Zo zijn er in de eerste plaats de klassieke genres van het sprookje, de sage, de legende, en de fabel. Moderner zijn de mop, het grappige raadsel en de anecdote. Daarnaast kennen we ook nog urban legends, productgeruchten en (min of meer gefixeerde) roddels. Naarmate volksverhaalonderzoekers hun werkkrein zijn gaan verbreden, hebben ook familie verhalen en persoonlijke geschiedenissen aan belang gewonnen.

In het verleden heeft het woord 'volk' in het begrip volksverhaal vooral betrekking gehad op de lagere sociale regionen van de samenleving, bij uitstek de boeren en de vissers. Thans wordt 'volk' niet meer op een speciale groep toegepast: volksverhalen zijn dan verhalen die in het dagelijkse leven bekendheid genieten en overgedragen worden in 't maakt niet uit welke geleidingen van de samenleving⁹.

In het bestek van deze bijdrage is het onmogelijk om alle genres te behandelen. Ik kan slechts kort op enkele genres ingaan. Een sprookje verhaalt doorgaans van een wonderbaarlijke avonturentocht die door een held of heldin moet worden ondernomen en tot een goed einde wordt gebracht. Het sprookje speelt in een onbestemd verleden op een onbestemde plaats¹⁰. Het verschil met de sage is, dat in dit soort verhalen tijd en plaats vaak wel genoemd worden. Het gaat om vertellingen over locale hekserij, spoken, toverij en dergelijke. Legendes behandelen religieuze stof, en er is vaak een rol weggelegd voor een goddelijk of heilig persoon of voorwerp. De moraal van de legende is doorgaans religieus van karakter. Een mop is een komische vertelling, evenals de anecdote, die echter vooral een bekend persoon tot onderwerp heeft¹¹.

De urban legend is in zeker opzicht de opvolger van de traditionele sage. In de urban legend worden echter de frustraties, angsten, achterdocht en (voor)oordelen onder woorden gebracht, die de mens in het moderne leven koestert.

Zowel voor sagen als urban legends geldt dat ze regelmatig door vertellers als waar gebeurd worden doorverteld. Een bijzonder soort urban legend zijn de zogenaamde productgeruchten: onware maar vaak geloofde vertellingen over commerciële producten of producenten. Bijvoorbeeld: Philips heeft allang de eeuwig brandende gloeilamp uitgevonden, maar houdt het ontwerp geheim in een kluis. En van Coca Cola gaat het hardnekkige gerucht dat men er roest mee kan oplossen¹². De grens tussen urban legend, productgerucht en roddel is soms buitengewoon vaag. Veel roddels hebben betrekking op (al dan niet bekende) personen, maar ze zijn vaak betrekkelijk vluchtig van aard, en hebben een kleine actie-radius. Maar sommige roddels kunnen uitgroeien tot gerucht of urban legend. Voorbeelden zijn de hardnekkige complotverhalen over de moord op president Kennedy, het gerucht dat de echte Paul McCartney dood is en vervangen door een dubbeltanger, en het voortdurend weer opduikende gerucht dat Elvis nog leeft.

We kunnen wel aannemen dat volksverhalen al zo lang bestaan als er mensen met elkaar communiceren. Talloze verhalen zijn telkens weer aan anderen verteld en aan nieuwe generaties doorgegeven. Daarbij heeft het verhaal zich doorgaans weinig aangetrokken van lands- of taalgrenzen. Kenmerkend voor de meeste volksverhalen is hun internationale karakter: vele kennen een brede verspreiding. Sinds de 19e eeuw zijn deze verhalen door verzamelaars ook

daadwerkelijk uit de mondelinge overlevering opgetekend. Daarvóór zijn we voornamelijk aangewezen op schriftelijke bronnen.

De komst van het schrift heeft de mondelinge overlevering niet verdrongen. De idee dat er eeuwenlang een geïsoleerde en door het schrift onbeïnvloede mondelinge cultuur heeft bestaan, berust op een misvatting. Door de eeuwen heen constateren we juist een vruchtbare wisselwerking tussen de mondelinge en schriftelijke overlevering; volksverhalen worden in boeken opgetekend of in literatuur verwerkt, die verhalen worden weer gelezen of voorgelezen, en zo kunnen de verhalen weer even gemakkelijk in de mondelinge overlevering terecht komen¹³. Vandaag de dag is het niet anders. Moppen en sterke verhalen die worden rondverteld, kunnen in geschreven vorm op de digitale snelweg belanden, waar ze vervolgens worden gelezen en eventueel weer doorverteld.

Zo'n vier jaar geleden ben ik op het Meertens Instituut in Amsterdam begonnen met de bestudering van volksverhalen, en heb ik ondermeer gebouwd aan een Volksverhalenbank, een digitale database van Nederlandse sprookjes, sagen, legenden, fabels, moppen, urban legends en persoonlijke geschiedenissen. De primaire doelstelling voor het opzetten van een Volksverhalenbank was: het op een geavanceerde manier beheren en ontsluiten van de collecties die het Meertens Instituut bezit of verwert. Daarnaast worden er ook verhalen in de bank ingevoerd uit gerenom-

meerde volksverhaal-edities. In de Volksverhalenbank worden de complete teksten van de verhalen ingevoerd, en vervolgens voorzien van bijbehorende informatie over de verteller, de plaats en tijd van vertellen, de schriftbron, het subgenre en de taal. Verder worden de verhalen (voor zo ver mogelijk) typologisch gecatalogiseerd¹⁴ en voorzien van trefwoorden. Op allerlei combinaties van informatie kan gezocht worden.

Maar de Volksverhalenbank is meer dan alleen een moderne, digitale vorm van documentatie. De Volksverhalenbank is expliciet ook bedoeld als een onderzoeksinstrument. Gezien de voortdurende wederzijdse beïnvloeding van de mondelinge en schriftelijke cultuur worden in de Volksverhalenbank zowel uit de orale overlevering opgetekende verhalen als schriftelijke bronnen ingevoerd. Het zwaartepunt ligt voorsnog in de periode van 1880 tot heden, maar aan verdere historische verdieping wordt reeds gewerkt. Op termijn kan de Volksverhalenbank uitgroeien tot een historische vraagbaak voor de wisselwerking tussen mondelinge overleveringen schriftelijke bronnen. Bovendien kan de Volksverhalenbank van dienst zijn bij varianten-onderzoek, dat ons veel kan leren over het veranderingsproces dat verhalen en vertellen doormaakt, in de loop van de geschiedenis, maar ook in de mond van vertellers. Tenslotte speelt de database een rol in het signaleren en registreren van nieuw opkomende verhaaltypen, zoals daar zijn: TM 6043, *Lady Di is dood* en TM 6047, *Bill Clinton gaat vreemd*.

De Volksverhalenbank bevat momenteel bijna 10.000 verhalen. Daarvan zijn 1300 verhalen afkomstig van internet, en zijn er nog eens 300 binnengekomen via email. Alle denkbare volksverhaalgenres zijn wel zo ongeveer op het World Wide Web te vinden, maar bepaalde genres zijn beter vertegenwoordigd dan andere. Ieder nieuw medium, van de drukpers tot internet, vertoont de neiging om de *evergreens* weer te presenteren. Zo zijn de traditionele sprookjes, zoals die van Grimm en Bechstein, allemaal te vinden op de site van het Duitse Gutenberg-project¹⁵. In Nederland kan men voor sprookjes onder meer terecht op de site van pretpark de Efteling, en in de Verenigde Staten vindt men tekenfilmversies terug op de site van Disney. Oud volksverhaal-materiaal kan men in Nederland verder terugvinden bij het Laurens Janszoon Coster-project, met volksboekjes, sproken en fabelbundels. Maar deze traditionele genres vallen in het niet bij de enorme hoeveelheid modern verhaalmateriaal dat ons via internet (en email) bereikt. Ik bedoel hier de moppen en de urban legends.

Alleen al in Nederland vindt men via zoekmachines met gemak de vele homepages van particulieren waarop zij hun moppenverzameling hebben gezet. Niet zelden treft men er dezelfde reeksen moppen aan, zoals de dommeblondjes-raadsels. De meeste sites lijken ook aan een zekere zelf-censuur te doen; al te grove grappen treft men er niet aan. Ongecensureerd en ongemodereerd was een tijdlang de 'Moppentap' op de

Vlaamse site van Maes Pils. Eenieder kon hier op inloggen en zijn mop achterlaten. Kinderen noteerden er hun kindermopjes, zoals deze:

Twee politieagenten staan aan het verkeerslicht.

De ene zegt tegen de andere: "Het is groen."

Waarop de andere zegt: "Een kikker!"

Maar ook de Vlaamse onderbuik-gevoelens kwamen op het net te staan. De directie van Maes Pils is geschrokken van de racistische, sexistische en morbide grappen en heeft de website inmiddels gesloten¹⁶. De site is lange tijd mijn favoriet geweest, omdat je hier de moppen aantrof, die ook aan de tafeltjes in de kroegen daadwerkelijk verteld worden. Ik geef een drietal voorbeelden - niet eens de ergste, maar u hoeft niet te lachen. De eerste grap is racistisch: *Hoe lang kan een Marokkaanse haar kak inhouden? Negen maand.*

De grap, die het Marokkaanse kind denigrerend gelijk stelt aan een uitwerpsel, functioneert binnen een spannings-situatie van etnische rivaliteit in de Vlaamse samenleving, waar het Vlaams Blok ook een exponent van is. Ik wil overigens niet beweren dat men per se een racist moet zijn, om zulke moppen te vertellen. Laat ik het zo zeggen: het feit dat de mop niet politiek-correct is, maakt het stoer om hem te durven vertellen¹⁷.

Een tweede duidelijke tendens in de reeks moppen op de Maes Pils website,

is die van de vrouwvijandige moppen, die nog een stap verder gaan dan de domme blondjesmoppen. Als voorbeeld:

Wat moet je doen als je vrouw uit de keuken komt?

De ketting inkorten.

Moppen tappen is sowieso al vooral een masculiene bezigheid¹⁸, maar dit type moppen is bij uitstek een uitlaatklep voor mannen die zich, door de beweging van emancipatie en gelijke rechten, in hun dominante positie bedreigd voelen¹⁹.

En wat hield Vlaanderen verder nog bezig? Natuurlijk de affaire-Dutroux, en de volgende mop refereert daaraan:

Wat is het verschil tussen een klein meisje en een fles wijn?

Een fles wijn blijft langer goed in de kelder.

De grote hoeveelheid Dutroux-moppen op de website van Maes Pils, alsmede verteld in het dagelijkse leven in zowel Vlaanderen als Nederland, moet niet verkeerd verstaan worden. Het is niet zo dat mensen zich domweg vrolijk maken over de affaire, en kinderverkrachting en kindermoord leuk vinden. Het feit dat er moppen over worden gemaakt, bevestigt dat de affaire als een probleem wordt ervaren, en dat men geschokt is - over ongevoelige kwesties kunnen immers geen grappen gemaakt worden. Bij iedere grote ramp treedt dit defensiemechanisme van de humor in werking, en in feite hebben we te maken met een curieuze vorm van trauma- en rouwverwerking²⁰.

Voorzien van deze interpretaties kunt u zich wellicht indenken dat de onge-modererde site van Maes Pils voor mij kon functioneren als een vinger aan de pols van de Vlaamse samenleving. Maar zonder dit commentaar kon de site niet blijven bestaan: de geciteerde grappen mag men in een besloten kring van gelijkgestemde vrienden wel vertellen, maar in het publieke domein dat internet heet, gaat dat te ver.

Tot zover de moppen op internet. Zoals gezegd wemelt het er ook van de urban legends, soms als curiositeit of amusement, en soms behandeld als onderwerp van wetenschappelijk onderzoek. Het kost weinig moeite om webpagina's te vinden met particuliere collecties urban legends, of van sites met een speciaal onderwerp, zoals graancirkels, ufo's of satanisme. Maar ook FAQ-pagina's over urban legends zijn op het net te vinden: pagina's met Frequently Asked Questions, waarin veelal uitgelegd wordt of bepaalde urban legends waar of onwaar zijn en waarom.

Natuurlijk zijn er over moderne fenomenen als computers, internet en e-mail ook urban legends in omloop. Twee typen verhalen springen er in frequentie duidelijk uit. Het eerste type betreft de verhalen die Brunvand 'Naive User Stories' noemt²¹. Soms worden die verhalen als waar verteld, maar soms zijn het moppen. Populair is het verhaaltje over de domme computergebruiker (niet zelden een blondje, een Belg of een Limburger) die fouten verbetert door tipp-ex op het beeldscherm te smeren.

Andere stuntelverhalen gaan over mensen die nieuwe diskettes in het station blijven stoppen zonder de oude eruit te halen, die de CD-ROM-lade aanzien voor de koffiebekerhouder, en die zich na de mededeling 'Press any key to continue' bewusteloos zoeken naar die bewuste any-toets.

Het tweede type urban legends betreft de folklore van de kettingbrieven per email die waarschuwen voor virussen die zich zouden schuilhouden in... email. Er wordt gewaarschuwd voor e-mail berichten met onder meer de volgende subjects of titels: "Good Times", "Irina", "Deeyenda", "Join the crew", "Penpal greetings", "Returned or Unable to Deliver", "Win a holiday to...", "Get More Money", en "It Takes Guts to Say 'Jesus'". De boodschap is telkens hetzelfde: ontvangt u een bericht met deze titel, wis het bericht dan meteen en open het niet. Als men het bericht opent, wordt er een virus in werking gesteld die uw harde schijf wist. Vaak wordt nog toegevoegd dat de waarschuwing is uitgegaan van, of tenminste bevestigd is door een gerenommeerd bedrijf als IBM. De waarschuwing is nonsens, en profiteert van het gebrek aan feitelijke computerkennis van de meeste gebruikers, voor wie de werking en de mogelijkheden van de computer abracadabra zijn. E-mail is platte tekst, en platte tekst kan niets anders doen dan platte tekst wezen. Als men een programma (of een virus) als e-mail verstuurt, dan ontvangt de geadresseerde slechts een tekst die bestaat uit

machinecode. Maar e-mail kan geen commando's geven aan de computer, en daar moet een virus het nu juist van hebben. De berichten waarschuwen dus voor gevaren van e-mail die niet bestaan. Sterker nog: ze waarschuwen voor berichten met opschriften als "Good Times" die nooit verzonden zijn. Niet "Good Times" is het virus, het waarschuwingsbericht *zelf* is het virus. Het verspreidt zich epidemisch en infecteert de breinen van de lezers met angst.

Het enige theoretische gevaar bij een e-mail-bericht is dat er een virus als attachment wordt meegestuurd. Wie een dergelijk attachment opent, is natuurlijk de sigaar, want nu wordt het virus met een commando daadwerkelijk geactiveerd, en kan het zijn - vaak destructieve - werk doen. Eigenlijk is dit gevaar al niet theoretisch meer, maar inmiddels praktijk geworden. Via e-mail verspreidt zich momenteel een speciaal soort virus, een zogenaamde 'Worm', die zichzelf aan e-mail hecht. Het virus heet HAPPY99.EXE, en als het geactiveerd wordt laat het wat vuurwerk op het scherm zien, en de mededeling "Happy New Year 1999". Ongemerkt nestelt het programma zich ook in de Windows-software, en laat zich met ieder e-mailtje weer opnieuw versturen. Het virus is weinig destructief, maar verspreidt zichzelf wel bijzonder actief. Voor meer informatie over nonsens en waarheid ten aanzien van e-mail-virussen, kan men onder meer terecht op de site van McAfee, de gerenommeerde makers van anti-virus software. Een tweede

”Worm” die zich aldus verspreidt, heet MELISSA, en een clone hiervan heet PAPPÀ.

Ik keer terug naar het onderwerp van de orale cultuur. Het volksverhaal-onderzoek zoals dat verricht wordt door volkskundigen in Nederland en Vlaanderen, houdt zich primair bezig met de bestudering van de orale cultuur. Doel van het verhaal-onderzoek is de bestudering van een cultureel fenomeen: het vertellen van verhalen als een exponent van de cultuur van het dagelijkse leven. Een filologische vorm van onderzoek is dat naar varianten: verhalen vertonen de neiging om - door de tijd heen, en van verteller tot verteller - veranderingen te ondergaan. Die mutaties kunnen ook gevolgen hebben voor de moraal van het verhaal²². Een sociaal-culturele benadering beschouwt verhalen als dragers van mentaliteit en identiteit. Moppen kunnen bijvoorbeeld goed laten zien waar de gevoeligheden en taboes liggen van een bepaalde groep mensen binnen de maatschappij. Humor is een goede graadmeter voor wat er leeft binnen een samenleving. Door een verhaal te vertellen draagt de verteller - bewust of onbewust - een bepaalde boodschap uit. De verteller neemt een bepaalde positie in en geeft betekenis aan verschijnselen in zijn omgeving. Met een verhaal kan een verteller bijvoorbeeld laten merken dat hij een hekel heeft aan mobiele bellers, en dat hij zelf niet behoort tot deze sociale groep (of dat nu yuppen, aso's of criminelen zijn). Binnen het volksverhaalonderzoek

wordt ook gekeken naar nieuwe tendenzen, in het bijzonder naar het ontstaan van nieuwe trends en verhaaltypes (zoals bijvoorbeeld domme blondjes-moppen).

In de middeleeuwen kon een verhaal niet sneller gaan dan een mens kon reizen. De moderne media hebben de omloopsnelheid van verhalen telkens weer verhoogd: het volksboek, de krant, de telefoon, de radio, de televisie. Met de komst van de digitale snelweg is de hoogste omloopsnelheid ooit bereikt. Een verhaal kan vandaag de dag in luttele seconden de Atlantische Oceaan oversteken en meerdere mensen tegelijk bereiken. Internet en e-mail zijn een katalysator geworden in de verspreiding van met name moderne volksverhalen. Er is hier in principe natuurlijk geen sprake van orale cultuur - dat komt pas weer als we over de digitale snelweg met elkaar gaan praten. Maar ook de huidige schriftelijke verspreiding van verhalen op de digitale snelweg kan niet los worden gezien van de mondelinge overlevering. Beide vormen van communicatie staan in voortdurende wisselwerking met elkaar, en mogen derhalve niet los van elkaar bestudeerd worden. Verder mogen we vaststellen dat ook de modernste media het mondelinge vertellen van verhalen niet hebben vervangen, laat staan vernietigd.

Het zal u waarschijnlijk nauwelijks verbazen welke persoon in het volksverhaal tegenwoordig het meest onderwerp van humor en spot is, althans waar het de

computerwereld betreft: het is natuurlijk Bill Gates. Niet alleen omdat hij de rijkste man ter wereld is, maar ook omdat hij dat geworden is dankzij Windows-software van twijfelachtige kwaliteit, die menig gebruiker en ontwikkelaar meer dan eens tot razernij heeft gedreven (u begrijpt: ik ben een Apple Macintosh-bekeerling).

De volgende mop van de site van Maes Pils uit juni 1996 wilde ik u tot slot niet onthouden:

Bill Gates kwam om in een vliegtuigongeluk. Aan de hemelpoort komt hij St-Pieter tegen. St-Pieter verklaart hem dat er twee mogelijkheden zijn, namelijk de hemel of de hel.

"Wacht", zegt St-Pieter, "ik zal u eens rondleiden."

Eerst gaan ze naar de hemel. Zoals verwacht zit iedereen daar rijstepad te eten en te zingen.

"En nu gaan we eens een kijkje in de hel nemen."

Daar zit iedereen bier te drinken, te kaarten of aan de PC bezig en zijn er hopen gewillige vrouwen aanwezig.

"Goed," zegt Bill, "ik blijf hier."

Na twee maanden komt St-Pieter Bill nog eens tegen.

"Hoe is het ermee?" vraagt St-Pieter.

"Slecht," zegt Bill, "van alles wat ik gezien heb, klopt er niets van: ik word elke dag op de pijnbank gelegd en gemarteld, hoe is dat nu mogelijk?"

"Awel," zegt St-Pieter, "wat je gezien hebt was de demo-versie."

Literatuur

AARNE (A.) @ THOMPSON (S.). *The Types of the Folktale. A Classification and Bibliography*. Helsinki 1964.

BAKAS (A.) @ VAN WOLDE (H.). *Gluren bij de bureu. Humor & diversiteit*. Lelystad 1997.

BENNETT (G.). 'Contemporary legend: an insider's view', in: *Folklore* 102 (1991), p.187-191.

BENNETT (G.) & SMITH (P.). *The questing beast. Perspectives on contemporary legend*. Sheffield 1989.

BRUNVAND (J.H.). *The Baby Train and Other Lusty Urban Legends*. NewYork [etc.] 1994.

BURGER (P.). *De gebraden baby. Sagen en geruchten uit het moderne leven*. Amsterdam 1995.

DEKKER (T.). 'De blik omlaag gericht. Over koerscorrecties in de volkskunde', in: *Volkskundig Bulletin* 21 (1995), p.351-369.

DEKKER (T.), KOOI, VAN DER (J.) & MEDER (T.). *Van Aladdin tot Zwaankleef aan. Lexicon van sprookjes: ontstaan, ontwikkeling, variaties*. Nijmegen 1997.

KOOI, VAN DER (J.). *Volkverhalen in Friesland. Lectuur en mondelinge overlevering. Een typencatalogus*. Groningen 1984.

KOOI, VAN DER (J.). 'Het sprookje tussen orale en schriftelijke overlevering', in: DEKKER (T.) & MEDER (T.) (red.). *Van mondeling verhaal tot themapark: de waardering en receptie van sprookjes*. Themanummer *Volkskundig Bulletin* 24 (1998) 2, p.238-254.

KUIPERS (G.). 'Van klassieke joodse moppen naar zieke jodenmoppen. Het veranderende beeld van joden in Nederlandse moppen', in: *Volkskundig Bulletin* 23 (1997) 1, p.29-49.

KUIPERS (G.). "'Moppen tappen'. Over moppen, sociale achtergrond en humoristische communicatiestijlen, in: *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* 25 (1998) 4, p.511-538.

MEDER (T.). 'Een zoen voor Sneeuwvitje. Over de veranderlijkheid van sprookjes', in: DEKKER (T.) & MEDER (T.) (red.). *Van mondeling verhaal tot themapark: de waardering en receptie van sprookjes*. Themanummer *Volkskundig Bulletin* 24 (1998) 2, p.274-295.

MEDER (T.) & VENBRUX (E.). 'Van bescherm-engel tot beton-meubel. Over bekendheid en geografische spreiding van enkele 'hedendaagse sagen' in Nederland en Vlaanderen', in: *Volkskunde* 100 (1999) 1, p.73-95.

PORTNOY (E.). *Broodje Aap. De folklore van de post-industriële samenleving*. 10e druk. Amsterdam 1992.

RÖHRICH (L.). *Der Witz. Figuren, Formen, Funktionen*. Stuttgart, 1977.

RÖHRICH (L.). "Erzählforschung", in: BREDNICH (R.W.) (red.). *Grundriss der Volkskunde. Einführung in die Forschungsfelder der Europäischen Ethnologie*. Berlin 1994, p.421-448.

SCHRAVENDIJK, VAN (H.). *Produktgeruchten. Lariekoek en achterklap bij de consument*. [z.pl.] 1995.

SINNINGHE (J.R.W.). *Katalog der niederländischen Märchen-, Ursprungssagen-, Sagen- und Legendenvarianten*. Helsinki 1943.

TOP (S.). "Modern legends in Belgian oral tradition. A report", in: *Fabula* 31 (1990), p.272-278.

WIENKER-PIEPHO (S.). "Böse Zungen im Gelächter der Geschlechter", in: *Kuckuck. Notizen zu Alltagskultur und Volkskunde* 1998, p.28-33.

BIJLAGE

TRADITIONELE VOLKSVERHALEN

Sprookjes en sagen

Projekt Gutenberg-DE (Duitsland)

<http://gutenberg.aol.de/>

De Efteling(Nederland)

http://www.efteling.nl/dutch/index_n.html

Disney(VS)

<http://disney.go.com/index.html>

Hopla Sprookjes - Uitslag verkiezingen

(Top 22 van favoriete sprookjes)

(Nederland)

<http://www.xs4all.nl/~onnoz/hopla/uitslag.html#waardering>

Volksboekjes, fabelbundels e.d.

Laurens Janszoon Coster (Nederland)

<http://www.dds.nl/~ljcoster/>

MODERNE VOLKSVERHALEN

Moppen

Arne's House of Jokes (Nederland)

<http://huizen.dds.nl/~afftjong/jokes.html>

moppen.htm (Nederland)

<http://www.tijs.demon.nl/moppen.htm>

Pauze Web Humor: Moppen (Nederland)

<http://www.pauzeweb.nl/humor/moppen.html>

Jeroens Homepage: Moppen (Nederland)

<http://home.concepts.nl/~pacschep/moppen.html>

info1.htm (Moppentap)(Nederland)

<http://huizen.dds.nl/~mastveld/info1.htm>

Grappen (?) (Vlaanderen, al weer **opgeheven**)

<http://www.ping.be/user/Danny.Christiaens/grappen.html>

Moppentap

<http://www.concentra.be/files/moppen.html#bottom>(Maes Pils, Vlaanderen; **opgeheven**)

Urban legends (stadssagen, Broodje Aap-verhalen)

Monkeyburgers - Great Urban Legends...

(Nederland)

<http://www.xs4all.nl/~arink/>

Francisco van Jole - Het Rijk der
Fabelen(Nederland)
[http://www.xs4all.nl/~fvjole/archief/
artikelen/Volkskrant/1997/fabels/index.html](http://www.xs4all.nl/~fvjole/archief/artikelen/Volkskrant/1997/fabels/index.html)
The AFU [alt.folklore.urban] and Urban
Legends Archive(VS)
<http://www.urbanlegends.com/>

Comtemporary Legend (Urban Legend)
(VS)
[http://virtual.park.uga.edu/~clandrums/urban.
html](http://virtual.park.uga.edu/~clandrums/urban.html)

Urban Legends and Folklore - Home Page
(VS)
<http://urbanlegends.miningco.com/>

Legends from a small country (Zuid Afrika)
<http://www.web.co.za/arthur/>

International Society for Contemporary
Legend Research (Groot-Brittannië)
<http://www.hisarlik.demon.co.uk/isclr.htm>

Contemporary Legend (Groot-Brittannië)
<http://www.hisarlik.demon.co.uk/cl.htm>

Perspective Series (VS)
[http://www.panam.edu/faculty/mglazer/isclr/
/PersSeri.htm](http://www.panam.edu/faculty/mglazer/isclr/PersSeri.htm)

alt.folklore.computers FAQ (VS)
<http://www.best.com/~wilson/faq/>

McAfee Online | Virus Information Library
| Hoax Viruses (VS)
<http://vil.mcafee.com/villib/hoax.asp>

Computer Virus Myths Home Page(VS)
<http://www.kumite.com/myths/>

The Hoaxkill Service(VS)
<http://www.hoaxkill.com/>

Forum Data Security(Nederland)
<http://www.forum-ds.nl/>

Crop Circle Connector (VS)
[http://cropcircleconnector.com/anasazi/con-
nect.html](http://cropcircleconnector.com/anasazi/connect.html)

CNI News Links to UFO Web Sites (VS)
[http://www.cninews.com/CNI_UFOLinks.ht
ml](http://www.cninews.com/CNI_UFOLinks.html)

NOTEN

1. Portnoy 1992.
2. Hierover ook Ršhrich 1994; vgl. ook Top 1990.
3. Brunvand 1994, p.325-347.
4. Vgl. Burger 1995, p.73-74.
5. Burger 1995, p.147-151.
6. Zie de inleiding van Bennett & Smith 1989 en Bennett1991.
7. Meder en Venbrux 1999.
8. Vgl. Meder 1998.
9. Vgl. Dekker 1995.
10. Voor meer informatie zie m.n. de inlei-
ding bij Dekker, Van der Kooi & Meder
1997.
11. Vgl. ook Ršhrich 1977.
12. Van Schravendijk 1995.
13. Vgl. Van der Kooi 1998.
14. Aan de hand van de volksverhaalcatalogi
van Aarne & Thompson 1964, Van der Kooi
1984, Sinninghe 1943 en Brunvand 1994.
15. Voor internet-sites zie men telkens de bij-
lage.
16. Hierover het artikel 'Pas Dutroux' in *Het
Nieuws van de Dag*, 5 juni 1997.
17. Vgl. ook Kuipers 1997.
18. Kuipers 1998.
19. Vgl. Wienker-Piepho 1998.
20. Vgl. Bakas & Van Wolde 1997, p.57-62.
21. Brunvand 1994, p.342.
22. Meder 1998.

VOETBALTERMEN IN DE VLAAMSE DIALECTEN

Lesley Demuyne

Voetbal is een van de populairste en meest beoefende sporten van de wereld. Ook in België en Nederland kan het spel op vele beoefenaars en liefhebbers rekenen.

Al vrij vroeg (in 1896)¹ werd er in België een voetbalcompetitie uitgebouwd. Samen met de Zweedse is de Belgische competitie de oudste van het Europese vasteland. Intussen zijn er al meer dan 2000 geregistreerde clubs bij de Koninklijke Belgische VoetbalBond (KBVB) met in totaal ongeveer 47000 aangesloten spelers.

Een dergelijke populaire sport, waarover door zovelen (in alle bevolkingslagen en in alle leeftijdscategorieën) wordt gesproken is dan ook een dankbaar onderwerp om een dialectologisch onderzoek op uit te voeren. Het is interessant om te zien waar men welke term gebruikt en hoe men bestaande termen (meestal Engelse) aanpast tot vormen die in het eigen dialectsysteem passen. In 1998 deed ik als RUG-student een terminologisch onderzoek naar voetbaltermen in de dialecten van Oost- en West-Vlaanderen. Dat gebeurde aan de hand van een vragenlijst² die via het Woordenboek van de Vlaamse Dialecten (WVD) bij een uitgebreid netwerk van informanten terecht kwam. De vragenlijst bestond uit 167 omschrijvingen voor begrippen uit de voetbalsport, waarvan de informanten gevraagd werd de benaming(en) in hun dialect te noteren. Door een omschrijvende vraagstelling werd getracht om suggestiviteit uit te sluiten. In plaats van "Hoe zegt u in

uw dialect 'handspel'?" klonk de vraag: "Hoe noemt u de overtreding waarbij een speler de bal met de hand raakt?" Toch kon niet worden vermeden dat er op de 156 teruggestuurde vragenlijsten veel antwoorden voorkwamen die beïnvloed zijn door de standaardtermen (vb. via verslaggeving). Bij iedere vorm van ondervraging zit nu eenmaal een 'quiz-element' verrat waarbij men veeleer antwoordt wat men 'kent', dan wat men in de realiteit 'gebruikt'.

Per term maakte ik - waar mogelijk - een vergelijking met de licentiaatsverhandeling van Yves Serbruyns (1991)³ die de journalistieke terminologie voor achtentwintig begrippen uit de voetbalsport onderzocht. Hiervoor excerpeerde hij een aantal kranten- en tijdschriftartikelen en live verslaggeving op radio en tv. Dit deed hij voor zowel Nederland als Vlaanderen. Op basis van dat materiaal vergeleek hij de terminologie die in de verschillende media voorkomt, als ook de verschillen tussen Noord en Zuid. Ik probeerde aan zijn resultaten voor de standaardtaal dus mijn resultaten voor de dialecten van Oost- en West-Vlaanderen te koppelen.

Daarnaast probeerde ik ook de vervormingen van de (in hoofdzaak Engelse) termen te onderzoeken. Waar mogelijk onderzocht ik ook eventuele gebiedsvorming van die vervormingen.

In dit artikel wordt geprobeerd om de woordenschat voor een aantal begrippen door te lichten: de strafschoep, het buitenspel, het handspel, de scheidsrechter, de hoekschoep en het gelijkspel.

1. Strafschop

Een van de centrale begrippen in het voetbal is de 'strafschop' of de 'penalty'. Op voorstel van Ierland werd de strafschop ingevoerd op het eind van de 19de eeuw.

Serbruyns kwam in zijn licentiaatsverhandeling tot het resultaat dat in de Vlaamse verslaggeving (standaardtaal) 'strafschop' meer wordt gebruikt (63,9%) dan 'penalty' (35,3%). 'Penalty' werd meer aangetroffen in de gesproken dan in de geschreven pers.

In mijn onderzoek trof ik bij 92,2% van de antwoorden 'penalty' (of een variant daarvan) aan. 'Strafschop' is dus sterk ondervertegenwoordigd in de dialecten en het werd veelal geantwoord door informanten die (zo blijkt uit andere antwoorden) niet zo heel veel van voetbal afweten. We kunnen concluderen dat 'penalty' de algemene term is die in de dialecten wordt gebruikt.

Het uit het Engels afkomstige 'penalty' wordt in de dialecten evenwel niet uitgesproken zoals in het Engels. In mijn onderzoek stootte ik op nogal wat vervormingen. Een wijd verspreide vervorming is 'penanty' (of 'pinanty'). Deze vorm met 'n' in de plaats van 'l', die 26% van de antwoorden uitmaakte, komt in heel het gebied van mijn onderzoek voor: van het uiterste westen (de Westhoek en de kust) tot in het oosten (Waasland en Denderstreek). Uit een artikel van J.B. Berns (1988)⁴ kan worden afgeleid dat 'penanty' ook in de rest van Vlaanderen voorkomt. Ook in de dialecten van boven de Moerdijk is de vorm bekend, tot zelfs in het uiterste

noorden van de provincies Noord-Holland en Utrecht.

Een andere vervorming die frequent voorkwam was 'pelanty', (door 10% van de ondervraagden geantwoord). Deze variant, waarbij de 'n' en de 'l' omgewisseld worden, komt hoofdzakelijk voor in een gebied ten (noord)oosten van Gent tot aan het Waasland. Het oostelijkste dorp waar ik 'pelanty' attesteerde was Lebbeke, het noordelijkste Moerbeke(-Waas). Dit gebied komt in zekere mate overeen met het gebied dat Berns' onderscheidde. Hij noteerde echter meer 'pelanty' in de Denderstreek, terwijl dat volgens mijn resultaten een duidelijk 'penalty'-gebied is.

2. Buitenspel

Een ander wezenlijk onderdeel van het voetbalreglement is 'buitenspel' (in het Engels: 'offside'). De buitenspelregel bepaalt dat een aanvallende speler bestraft wordt wanneer die de bal ontvangt van een medespeler terwijl er minder dan twee tegenstanders dichterbij hun doellijn staan.

In de (journalistieke) standaardtaal blijkt dat zowel in Vlaanderen als in Nederland 'buitenspel' de gangbare term is. Slechts één maal noteerde Serbruyns 'offside', en wel in de Vlaamse krant De Gentenaar.

Deze taalsituatie strookt echter helemaal niet met wat zich in de dialecten afspeelt. 'Buitenspel' werd slechts in 16,5% van de antwoorden opgegeven. 'Offside' (met al zijn varianten) scoorde 83,5%. Het ligt dus voor de hand dat men aan de zijlijn van de Vlaamse voet-

balvelden veeleer 'Offside!' zal horen roepen dan 'Buitenspel!'

Maar de kans dat daar ook daadwerkelijk 'Offside!' met Engelse uitspraak wordt geroepen is tamelijk gering. De vervormingen van deze term zijn immers legio. Het begint al met het eerste deel 'off-'. Een niet onbelangrijk deel van de antwoorden in de vragenlijsten bevatten een 'a' in het eerste deel. Een antwoord in de trant van 'afzijds' kwam veelvuldig voor. Omdat het echter gevaarlijk is om stellingen te formuleren over de uitspraak van de - geschreven (!) - antwoorden, kon ik verder weinig concluderen. Wel valt het op dat rond Gent een gebied onderscheiden kan worden dat spreekt van 'halfzijd(s)'. Deze aanpassing lijkt mij te zijn ingegeven door het feit dat een speler (sinds 1907) slechts buitenspel kan staan op de speelhelft (Eng. 'half') van de tegenstander, m.a.w. een speler die zich op zijn eigen speelhelft bevindt als de pass vertrekt, kan nooit buitenspel staan.

Voor de tweede component '-side' geldt dezelfde opmerking dat op basis van het schriftbeeld weinig zinvolle uitspraken kunnen gemaakt worden omtrent de uitspraak van de antwoorden. Toch is een duidelijke tendens merkbaar om de oorspronkelijk Engelse tweeklank /ai/ geslotener (als /ei/) uit te spreken. Wij krijgen dan iets als 'ofsei(t)'.

Soms wordt aan het eind nog een '-s' geplakt: 'ofzijds', 'alfzijds', etc. naar analogie met 'enerzijds', 'anderzijds', etc.

Voor geen enkele van deze vervormingen (behalve dan die met 'half-') kon

een duidelijk gebied afgebakend worden. Alle fenomenen kwamen verspreid over het hele onderzoeksgebied voor.

3. Handspel

Wanneer een speler de bal met de hand of met de arm speelt, dan maakt hij een overtreding die 'handspel' (Eng. 'hands') heet.

Serbruyns nam de term niet in zijn scriptie op, zodat ik niet kan vergelijken met de standaardtaal. De resultaten die ik bekwaam blijven niettemin verbluffend. In bijna 98% van de vragenlijsten trof ik 'hands' aan. Was het voor 'offside' nog min of meer mogelijk om een minimaal onderzoek te doen naar de uitspraak van de antwoorden, voor 'hands' bleek dit op basis van enkel het schriftbeeld helemaal onmogelijk.

Een bijgevoegde vraag naar het gebruik van het in Zuid-West-Vlaanderen vaak gehoorde 'freeky', leerde ons meer over de (beperkte) verspreiding van deze term. Wanneer de doelman de bal buiten zijn strafschoepgebied met de arm raakt, spreekt men in sommige dialecten niet van 'hands', maar van 'freeky', afgeleid van het Engelse 'free-kick'. De Engelse term staat in feite voor een vrije trap in het algemeen, maar in die dialecten is blijkbaar een betekenisvernuwning opgetreden.

Zoals gezegd is de verspreiding van 'freeky' beperkt. Ik vond de term enkel op vragenlijsten die terugkwamen uit de streek rond Kortrijk en ook in het Meetjesland noteerde ik een aantal keer 'freeky'. Een groot deel van de informanten gaf een omschrijving op in de

aard van 'hands van de keeper'.

Een verklaring voor de weinige attestaties van 'freeky' zou natuurlijk hierin kunnen liggen dat de term heel specifiek is (de overtreding is nogal zeldzaam) en dus enkel door fervente voetbalsupporters ingevuld kon worden.

4. Scheidsrechter

De man die een voetbalwedstrijd leidt is de 'scheidsrechter' of de 'arbiter'. Naast deze neutrale termen zijn er nog vele omschreven (vb. 'de man in het zwart') of gemarkeerde benamingen (vb. 'thuisfluiters'). Voor de standaardtaal is 'arbiter' volgens de resultaten van Serbruyns een term die bijna uitsluitend in Nederland gebruikt wordt (21,8%). In Vlaanderen wordt 'arbiter' slechts in 3,2% van de gevallen gebruikt (tegen 85,5% voor 'scheidsrechter'). Serbruyns vond het woord enkel terug in Het Volk. In de gesproken pers attesteerde hij het zelfs helemaal niet.

Ook deze resultaten staan in schril contrast met de situatie in de dialecten. Daar vond ik in 82,5% van de gevallen de term 'arbiter', terwijl 'scheidsrechter' amper 15,3% scoorde. We kunnen voor de pers dus duidelijk spreken van een puristische reflex tegenover het endogene 'arbiter'. Bijna iedereen heeft het woord in zijn thuistaal, maar vanuit een algemeen gevoel dat wat thuis gezegd wordt dialect en dus foutief is, wordt geopteerd voor een exogeen woord als 'scheidsrechter'. Hetzelfde fenomeen zien we bij coupletten als 'punaise' / 'duimspijker' en 'paraplu' / 'regenscherm'. Blijkbaar zijn de persjongens

geneigd om dat woord te gebruiken dat niet in hun dialect voorkomt. Er vielen wat 'arbiter' betreft geen grote vervormingen te noteren, behalve dan misschien dat in de streek rond Aalst de 'r' door een 'l' wordt vervangen tot 'albieter'. Dit was zo voor Aalst zelf, Herdersem en Lede.

Opvallend was dat het Engelse 'referee' bijna nergens voorkomt. Slechts één informant (uit Rollegem) gaf de term op, naast 'scheidsrechter'.

5. Hoekschop

Ook voor de 'hoekschop' (in het Engels 'corner-kick') waren mijn resultaten totaal tegengesteld aan die voor de standaardtaal.

Serbruyns kwam tot de vaststelling dat in Vlaanderen veel meer 'hoekschop' (75,3%) wordt gebruikt dan 'corner' (24,7%). Het meest kwam 'corner' voor in de gesproken pers. In Nederland is de verhouding 'hoekschop' / 'corner' dichterbij de 50/50.

Van de 148 antwoorden die ik voor de dialecten noteerde, waren er 133 (89,9%) 'corner' en slechts 15 (10,1%) 'hoekschop'. 'Corner' haalt dus een overweldigende meerderheid in de dialecten, dit in tegenstelling tot de standaardtaal.

De belangrijkste vorm van vervorming van het Engelse 'corner' was het weglaten van de laatste klanken tot 'corn' of 'corne'. Maar deze vormen zijn weinig frequent (samen goed voor 13,5% binnen de 'corner'-antwoorden) en komen vooral in West-Vlaanderen voor.

6. Gelijkspel

Een ander interessante term om te onderzoeken was het 'gelijkspel' (Eng. 'draw'), omdat er hier een 'derde hond', i.c. het Franse 'matchnul', bij komt kijken.

Voor deze term kon ik niet met Serbruyns vergelijken, omdat hij die niet had onderzocht in zijn scriptie.

Opvallend is hier dat het Engelse woord 'draw' wel het meest gebruikt wordt, maar het haalt allerm minst zo'n grote meerderheid in de dialecten als sommige andere termen dat doen. 'Draw' komt in 70,1% van de gevallen voor, maar ook 'gelijkspel' haalt nog 28,8%. Verrassend was ook dat 'matchnul' slechts voor twee plaatsen werd opgegeven, nl. Veurne en Hemelveerdegem. Nochtans denk ik vanuit mijn ervaring dat 'matchnul' in heel wat meer plaatsen frequent wordt gebruikt.

Bij het bekijken van de vervormingen van 'draw' valt op dat de klinker vaak gediftongeed wordt, dat de o-achtige klank uit het Engels veeleer een ou-achtige klank wordt. Een eigenaardigheid die in 30 gevallen voorkwam was het toevoegen van een '-n' of een '-l' tot respectievelijk 'drawn' en 'drawl'. 'Drawl' (vaak als 'drol' gespeld) vond ik terug in een gebied ten zuiden van Roeselare tot aan de grens met Henegouwen. 'Drawn' kent een ruimere verspreiding met sterke concentraties in de Westhoek, de streek rond Gent, het oosten van het Waasland en een gebiedje tussen Leie en Schelde.

Bij het lezen van 'drawn' dacht ik aanvankelijk aan een verstrooidheid van de

informanten, waarbij die het werkwoord i.p.v. het substantief hadden geantwoord. Bij de volgende vraag echter, waar het ondubbelzinnige voltooid deelwoord ('gelijkgespeeld') moest worden ingevuld, kon ik afleiden dat 'drawn' wel degelijk met volle aandacht werd geantwoord. Het voltooid deelwoord was in die gevallen immers bijna altijd 'gedrawnd'.

Naast de begrippen die ik hier behandelde, zijn er nog een hele rits andere waarvoor in de dialecten de Engelse (vervormde) term gebruikt wordt, terwijl die term in de standaardtaal hoogstens een nevenvorm is. Zo wordt in de dialecten bijna uitsluitend gesproken van 'keeper' (doelman), 'back area' (strafschopgebied), 'linesman' (grensrechter) en 'goal' (doel of doelpunt). Ook wordt er overwegend (doch in mindere mate dan voornoemde termen) gesproken van 'counter' (tegenaanval) en '(half)time' (ter aanduiding van de -temporele speelhelpt ofwel van de rust).

Andere termen die ik niet grondig onderzocht heb, maar die op het eerste gezicht toch massaal uit het Engels komen zijn 'own goal', 'match', 'back', 'center for', 'pass(en)', 'bye', 'foul', 'tackle', 'sliding', 'extra times', 'inswinger', 'outswinger', 'dribble', 'volley', ...

Slechts in een beperkt aantal gevallen is de Engelse term ook in het Standaardnederlands dominant. Dit is het geval voor 'supporter', 'trainer', 'coach', 'counter', 'winning goal', 'own

goal', 'return', 'derby', 'hattrick', 'goal-getter', 'targetman' en 'dug-out'.

Dat er zo vele Engelse termen in de voetbalwoordenschat van de dialecten zitten, hoeft ons niet te verwonderen aangezien het moderne voetbal met al zijn reglementen in Groot-Brittannië is ontstaan.

Wat echter meer verwondering wekt is het feit dat zo weinig Franse voetbaltermen het 'gehaald' hebben in de dialecten. Nochtans sijpelde het Frans sterk door in andere lexica buiten dat van het voetbal.

De Franse invloed blijft zich beperken tot 'arbiter', 'entraîneur', 'matchnul', 'repos', 'délégué' (afgevaardigde), 'balle-à-l'air' (scheidsrechtersbal) en 'markeren' (scoren).

Een opmerkelijk fenomeen is de Franse herinterpretatie van in oorsprong Engelse termen. Zo wordt 'back area', lett. 'het achter-gebied' of 'het gebied van de verdediger' al eens geïnterpreteerd als 'back-carré' (of zelfs 'carré van den back'), lett. 'het vierkant (maar eigenlijk een rechthoek) van de verdediger'.

Ook bij 'halftime' (soms 'thème' gespeld) valt een Franse interpretatie op te merken, evenals bij bepaalde vervormingen van 'corner' (vb. 'corneur' of 'cornère')

NOTEN

1. Voor deze (en volgende) historische voetbal-gegevens baseerde ik mij op: OLIVER (Guy). *The Guinness Book of World Soccer*, Guy Oliver & Guinness Publishing, 1995, pp. 213-224; DEPS (B.) en GULDEMONT (H.). *100 jaar voetbal in België (1895-1995)*, Roeselare, Roularta Books, 1995.
2. Vragenlijst 80, met dank aan Jacques Van Keymeulen en Roxane Vandenberghe voor de assistentie bij het opstellen van de vragen en de praktische uitvoering van het versturen van de vragenlijsten.
3. SERBRUYNS (Y.). *Voetbalverslaggeving in de Lage Landen. Een terminologische studie*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling. Universiteit Gent, 1991.
4. BERNS (J.B.). Voetbaltermen in de Nederlandse dialecten. Strafschop. In: *Mededelingen van het P.J. Meertens-instituut*, 40, 1988, p. 10-15.
5. Op. cit.

AFKOPEN OF OPEISEN VAN DE BRUID TE CONTEVILLE EN TE LEKE (16DE EEUW)

Willy L. Braekman

Conteville (1571)

In 1582 richt Noël Personne een genadeverzoek tot de koning wegens een elf jaar vroeger door hem gepleegde manslag. Al die jaren heeft hij in ballingschap doorgebracht, samen met zijn vrouw. Gezien het steeds ondraaglijker wordend heimwee en het steeds aangroeiende aantal kinderen vraagt hij nu ongestraft naar zijn geboortestreek te mogen terugkeren¹.

In 1571 huwde Noël uit Hestins, d.i. het huidige Hesdins in de buurt van Arras gelegen, Mariëtte Picavet uit Conteville (kanton Heuchin). In het laatstgenoemde dorp vond de huwelijksplechtigheid plaats, "en toute bonne paix et amitié". Wat de gelukkigste dag in het leven van de beide jongelui had moeten zijn, werd echter grondig verstoord door een onvoorzien incident.

Wanneer de pasgehuwden op het punt stonden "de sortir de leglise apres la messe celebree et les solemnitez de nostre mere sainte eglise achèvees", kwam een zekere Jehan le Troncy vergezeld van een aantal andere huwbare jongemannen van Conteville, die - naar spoedig bleek - "seroient venues arrester et empescher, sans leur en vouloir permettre le sortij". Ze kwamen het echtpaar vangen en beletten de kerk te verlaten, tenzij ze tegenover hen van "quelque liberalité" blijk wilden geven.

De plaatselijke jongemannen wilden dat de vreemdeling, die één van hun meisjes voor zich had weten te winnen, aan hen een afkoopsom betaalde.

Daar de gehuwden, blijkbaar met het gebruik niet bekend of er niet aan

gedacht hebbend, geen geld bij zich hadden, ontstond er even een moeilijke situatie. Ten slotte gaf Sire Franchois Personne, de pastoor van Humeroeulles die als bloedverwant van de bruidegom ook in de kerk aanwezig was, aan de jongelui uit Conteville "une piece de trente deux sols". Ze namen deze "liberalité" aan en gaven daardoor de indruk tevreden te zijn. De zaak leek daarmee dan ook opgelost, maar in de loop van de namiddag verschenen de dorpsjongeren weer op het feestmaal en eisten nog meer geld.

De bruidegom neemt daarop zijn zwaard, steekt de woordvoerder van de jongeren, Jehan le Troncy, neer en vlucht met zijn kersverse bruid het land uit, uit vrees om wegens doodslag gerechtelijk vervolgd te worden.

Hoe sterk huwbare jongens, niet alleen in Noord-Frankrijk maar ook bij ons, eraan gehecht waren hun eigen meisjes voor zich te houden, blijkt uit allerlei vechtpartijen die ontstonden als groepen jongelui uit andere dorpen even op verkenning kwamen. Deze 'verkenningstochten' waren een gewone bezigheid op zondagnamiddagen en leidden geregeld tot vechtpartijen met hun autochtone leeftijdsgenoten. Slaagde een 'vreemdeling' er ten slotte toch in een meisje uit een ander dorp voor zich te winnen, dan moest die een bepaalde, soms alleen symbolische afkoopsom betalen.

Nog een voorbeeld ter illustratie. In 1390 gingen een tiental jongeren naar een naburig dorp, ergens in Bourgondië, "pour eulx esbatre avec les jeunes filles a marier et femmes qui filioient". Toen

ze na een genoeglijke avond uit de “étraigne”, het rond gebouw waarin deze ‘spinningen’ plaatsvonden, naar buiten kwamen, werden ze opgewacht door een groep dorpsgenoten van de meisjes en werd er duchtig gevochten².

Leke (1574)

Jan de Jonghe huwde in het Westvlaamse Leke op 7 november 1574³. Op de trouwdag is ‘s morgens vroeg door hem een zekere Cornelis Beijs “gebeden geweest de bruijt tot heuren huijse te gaen heeschen om te trouwens te gaene, gelijk de maniere van doene aldaer es, daervoeren men gheeft een hoipeelken den ghenen die de bruijt gaet heeschen”.

Een “hoipeelken” is een ‘pijltje’, d.i. een stengel verdroogd gras. Dit hooisprietje was dan wel het symbool niet alleen van de officiële functie of opdracht waarmee de “heescher” door de bruidegom was belast, maar tevens van de vergankelijkheid, een wel zonderling en weinig passend lijkende symboliek op een trouwdag. Misschien is de grasspriet toch alleen een symbool van de staf waarmee de rechtsdienaars waren uitgerust. Het blijft in alle geval een intrigerend gebruik.

Deze functie van “heescher” werd zeer op prijs gesteld, zoals toen te Leke ook bleek. Cornelis Beijs was niet thuis, hij was “gegaen om zekere affaire”. De bruidegom was ongerust, en vreesde “dat hij in tijts nijet en soude wederkeeren om sulcx te doene”. Hij vond het te riskant te wachten tot Cornelis terug keerde en vroeg voor alle zekerheid

iemand anders, Paesschier Obrecht, om deze taak op zich te nemen, wat deze maar al te graag deed.

Pas na de huwelijksplechtigheid vernam Paesschier dat eigenlijk Cornelis Beijs “daertoe ierst was versocht gewest”. Hij nam dit zeer “in onwille” en was “uijt een jalouzie soe vergrampt ...” dat hij op het bruiloftmaal aan iedereen die het horen wil vertelde dat hij Cornelis Beijs zou vermoorden. Hij probeerde dit inderdaad, maar werd zelf door de zich verdedigende Beijs neergestoken.

NOTEN

1. Algemeen Rijksarchief (Brussel). *Geheime Raad. Spaanse Tijd*, nr. 897.
2. VAULTIER (R.). *Le Folklore pendant la guerre de Cent Ans d'après les lettres de rémission du Trésor de Chartres*, Paris, 1965, p. 113.
3. Algemeen Rijksarchief (Brussel). *Geheime Raad. Spaanse Periode*, nr. 898.

VERMEENDE ZIEKE, KREUPELE OF AGRESSIEVE BEDELAARS (1587-1783)

Willy L. Braekman

Stekene (1587) : valse leproos

In 1587 werd te Stekene een zekere Heyndrick van Duffel opgepakt. Om als bedelaar des te beter aan de kost te komen, deed hij zich voor als melaatse. Dit blijkt uit het vonnis dat als volgt luidt¹:

Omme dieswille dat ghij, Heyndrick van Duffele, u vervoordert hebt valselick aen te nemen ende usurperen de conditie ende qualiteijt vande besmette vande lasarie, ende metter cleppe te gaene achter lande² mendiceren³, daer duer benemende ende frustrerende de besieckte vanden lasarie ...

Hij wordt veroordeeld om te Stekene een uur lang aan de schandpaal, "den

staeck ofte pillorie" te schande gesteld te worden en tot verbanning gedurende drie jaar uit het Land van Waas.

Gent (begin 18de E) : kreupel

In het Memorieboek van Gent, gecompileerd in de eerste helft van de achttiende eeuw door J.B. Dobercourt, een Gentse augustijnernonnik, wordt een mirakel verteld. Het zou in de hooimaand 1604 gebeurd zijn : een kreupele, Hans Clement heette hij, zou op bedevaart naar Scherpenheuvel door toedoen van O.-L.-Vrouw weer normaal hebben kunnen gaan⁴.

In verband hiermee vermeldt Dobercourt dat Hans Clement vóór zijn

"Sittende in een... schottele" (Detail uit Brueghels *Caritas*-prent)

genezing met bedelen aan de kost kwam. En hij voegt daar een eigen observatie aan toe :

... ghelyck wy hier seer dickmaels hebben ghesien te Ghendt achter straete voor ons deure sien passeren om aelmoesen biddende, sittende in een groot hauten schottele, hem voorts stekende met twee cleyne crucxkens⁵, syn beenen aen synen boesem ghebonden, die daer hinghen en slingerden.

Kortenaken (1716) : zieke van Sint-Markoen

Guillaume Claeijs, geboren te "Korsenhage" bij Sint-Truiden, werd in 1716 opgepakt op de Oudburg te Gent⁶. Hij werd beschuldigd van diefstal. Zoals gebruikelijk werd de gevangene door de scherprechter, Jacques Bodtquin, onderzocht om te zien of hij niet bij een vroegere veroordeling gebrandmerkt was. Dit blijkt bij Claeijs wel het geval te zijn: op de rug vindt de scherprechter een litteken. Als dit aan de gevangene wordt meegedeeld, antwoordt Claeijs dat hij nooit veroordeeld of gebrandmerkt werd. Het teken op zijn rug heeft volgens hem een heel andere oorsprong: hij verklaart *dat het lijcteken ... is ghecomen van de quaele van Sinte Marcoen, waer mede hij over vijf a ses jaeren gheaffligeert is gheweest, ende dat hij op de prochie van 'Cortenhaeghe', Lande van Diest, daer van ghenesen is door eenen sevensten soone ghenaeemt mijn heer Achart, wesende eenen priester ende woonende op de prochie voornoemt, die hem belesen heeft, ende gheordonneert neghen*

daeghen te leesen seven pater nosters ende seven Ave Maria ende twee a drijmael daeghs met schoone doeken ende suyver waeter het selve te vermaeken ... Het mocht evenwel niet baten. De rechters geloofden zijn uitleg niet en veroordeelden hem prompt tot "geesseling" en brandmerking.

De H. Machutus, Markoen of Marculfus (feestdag 15 nov.) wordt vereerd o.m. te Eidsen, Erps (bij Leuven), Dinant, Wannegem-Lede, Wondelgem en Wulvertem. Zijn specialiteit is het fleresijn en 'de koek', maar ook tegen lamheid (Zwijndrecht) en vooral tegen kliergezwollen (scorfula), het zg. 'Markoenzeer' werd hij aangeroepen⁷.

Gent (1719) : zieke van Sint-Blasius

Zoals reeds gezegd werden gevangenen in de regel door de scherprechter "gevisiteerd" of onderzocht. Vond hij een litteken dat hij meende van een brandmerk afkomstig te zijn, dan werd de gevangene daarover ondervraagd. Het spreekt vanzelf dat ze er allerlei soorten uitleg aan gaven.

Zo wordt op het einde van 1719 te Gent een zekere Jan Perssens (die eigenlijk Jan Winchelmans heette) ondervraagd over het merk op zijn rug⁸ :

... ontkent ghebrantmerckt te wesen ende dat sijn moijtien⁹ met de suster tsaemen daer een kersse op ghedrapt hebben omme te ghenesen de quaele van Ste Blasius

Na verder onderzoek blijkt echter dat de gevangene wel degelijk te Antwerpen gebrandmerkt werd.

Sint-Blasius (feestdag 3 febr.) werd als

patroon tegen de keelziekten vereerd te St.-Blasius-Bochel, te Vilkhoven (Limb.) tegen kinkhoest, te Vrasene tegen 'impetigo', de zg. 'blazerus'. Vooral in het buitenland bestond de gewoonte om met twee of drie, al dan niet brandende kaarsen, die in de vorm van een andreas-kruis gehouden werden, de kwaal te zegenen¹⁰. Daarbij kon het uiteraard gebeuren dat enkele druppels kaarsvet op het lichaam vielen. De uitleg van Perssens had dus toch enig verband met de Blasiuszegening.

Hermelgem en Nederzwalm (ca. 1783) : agressieve bedelaar

Circa 1783 wordt Pieter Walraet, bijgenaamd "hooliken Pier" voor de zoveelste maal in de gevangenis van het Steen te Aalst opgesloten. In de streek an Hermelgem en Nederzwalm heeft hij gebedeld en is daarbij "staut ende vermeten" te werk gegaan¹¹. Hij is niet tevreden met een snede brood maar "altijt pretendeert eenen cant ofte halfbroodt". Krijgt hij niet vlug wat hij vraagt, dan vloekt en tiert hij "waerdoore het geschiedt dat de lantslieden uijt vreesse aen hem alfve brooden geeven ende voordere extraordinaire aelmoesen".

Kortom hij is, zo lezen we, van de staute bedelaers ende landloopers aen de gone men toeijgent het gemeen spreekwoord : "Siet men mij, ick spele, en siet men mij niet, ick stele" !

NOTEN

1. RA Beveren, *Land van Waas*, nr. 1894, fol. 157r.
2. *achter lande*: langs 's Heren wegen.
3. *mendiceren*: bedelen.
4. U Gent, hs. 3773, p. 231.
5. Zie afbeeldingen bij HAMPE (T.). *Die fahrenden Leute in der deutschen Vergangenheit* STEINHAUFEN (G.) (ed.). *Die deutschen Stände in Einzeldarstellungen* X (Jena, 1924), p. 70.
6. RA Gent, *Oudburg*, nr. 2230, fols. 116v-117r en 122r-123r.
7. DE COCK (A.). *Volksgeneeskunde in Vlaanderen* (Gent, 1891), pp. 296-298.
8. RA Gent, *Oudburg*, nr. 2230, fol. 226v e.v.
9. *moijtien*: moei
10. DE COCK (A.). *Op.cit.*, p. 149.
11. RA Ronse, *Land van Aalst*, nr. 1696 (oud nr.).

DE MEERMIN VAN DE MINNEMEERS-TE GENT

Luc Devriese

Al sinds de 19de eeuw hebben diverse auteurs zich gewaagd aan verklaringen van de naam Minnemeers, een gedeelte van de Gentse Waterwijk ten noorden van Sint-Jacobs. Joseph Vermeulen, die bekendheid verwierf als folklorist en als schepen van de stad Gent (1947-1953), wijdde er in 1941 een uitgebreide studie aan in dit tijdschrift. Hij kwam tot de conclusie dat de minne uit de naam afgeleid was van watergeest, waterminne, maar die interpretatie werd kritisch onthaald, zodat hij in een tweede bijdrage een andere uitleg moest aanvaarden¹. Nu wil de ironie van het lot dat de onbetwiste autoriteit terzake, Maurits Gysseling², enkele jaren later precies die tot de verbeelding sprekende verklaring 'watergeest' gaf van het toponiem «minne» in Minnemeers. We citeren:

« Het eerste lid is Germaans *mannja-* n. «watergeest», een afleiding van *man*, dat later vervormd werd onder invloed van *minnen* (Nederlands *minne*, nu *meermin*). Minsbrugghe en Minsmersch bevatten de genitief van de oorspronkelijke vorm van het woord; Minnenbrugghe etc. de genitief van het femininum geworden woord.»

Een identieke verklaring voor het woord meermin vinden we ook bij recentere auteurs³. Het Germaanse *man* kon voor een persoon (mens), man of vrouw, gebruikt worden. 'Meer' is afgeleid van zee, meer of moerassige waterplas. Alleen in het Nederlands bleef in dit woord 'meermin' de oude betekenis van *man*, als 'vrouw' bewaard, zij het dan onder in het volksetymologische

'minne' of 'min'. Voegen we hier nog aan toe dat 'zeemeermin' in feite een tautologische samenstelling is.

Zowel Gysseling als Vermeulen geven talrijke voorbeelden aan van vroege vermeldingen van de naam te Gent. De vroegst bekende hebben vermoedelijk betrekking op de Minnebrug, de latere Appelbrug, over de thans gedempte Houtlei aan de huidige Jan Breidelstraat. Een vermelding uit 1339-1340⁴ gaf echter de lokatie aan die ons hier interesseert: de Minnemeers. Er werden toen belangrijke werken uitgevoerd « *inde Minnemersch en ander Minnen brughe* ». In 1359 schreef men « *van der brugghen die men heet Minnemersch brughe* »⁵. De namen Minnemeers en Minnemeersbrug bleven door de eeuwen courant gebruikelijk en ze bestaan nog steeds officieel.

Bij geen enkele van de oude vermeldingen, ook niet bij deze van de Minnestraat, de oude naam van de Goudstraat die toegang gaf tot de Minnemeersbrug, is er enige suggestie van eender welke associatie met een watergeest, of iets dergelijks. De namen waren gefixeerd of versteend geworden. Nu zou men hierbij kunnen aannemen dat de oorspronkelijke betekenis verloren gegaan was, zoals dat ook bij talrijke andere toponiemen het geval was. Dit kon dan op zijn beurt aanleiding geven tot het ontstaan vanaf de 19de eeuw van de vele andere naamverklaringen, die door Vermeulen uitgebreid beschreven werden. Een aantal gegevens duiden er

echter op dat de betekenis van minne = watergeest al die tijd levend bleef onder de plaatselijke bevolking. Hieraan is deze bijdrage speciaal gewijd.

Vooreerst waren er mondelinge getuigenissen. Vermeulen zelf vermeldt hoe hij tot zijn onderzoek geïnspireerd was geworden door een krantenartikel in *La Flandre Libérale* uit 1929⁶. Daar werd in beschreven hoe men in de buurt vertelde dat er aan de Minne-meers een fantastisch wezen zou gehuisd hebben dat de «*Minnemeersch-minne*» (aldus aangeduid in de franse tekst) genoemd werd. Die minne was nu eens een aantrekkelijk, dan weer een schrikwekkend amfibisch (én in het water én op het land levend) wezen. In de vertaling van Vermeulen: «Van onder haar gouden lokken liet zij een heerlijk schoon aanzicht en onnoemelijk zachte ogen doorschemeren, en daarmede lokte zij de onvoorzichtigen, die zich in haar nabijheid waagden, aan. Onder water meegesleurd, ontdekten zij slechts dan pas haar monsterachtige vormen, wanneer ze sterven gingen.»

Volgens de auteur van het krantenartikel, Joseph de Smedt, was het relaas gebaseerd op een mondelinge overlevering die tenminste tot halverwege de 19de eeuw terug ging. Identieke getuigenissen van buurtbewoners, maar dan van latere datum, werden door Vermeulen aangehaald, maar niet letterlijk opgetekend.

Al bij al is dit misschien zwak, en vooral erg laattijdig als bewijs voor een voortbestaan van dit geloof bij de lokale

bewoners. De mogelijkheid bestaat dat het algemeen bekende thema van de meermin door vertellers of journalisten op zoek naar een goed verhaal, in recente tijden een lokale invulling kreeg. Ze zouden hiertoe kunnen geïnspireerd geweest zijn door de naam Minne-meers zonder diens echte betekenis te kennen. De ligging in de Waterwijk kon hiertoe nog een extra stimulans geweest zijn.

Maar toch lijkt het er op dat de Smedt en Vermeulen betrouwbare gidsen waren. Hoewel er geen directe oudere geschreven bronnen het voortleven van de legende bevestigen, is er toch een ander dat hiertoe indirect een stevige aanwijzing vormt. Dit is te vinden, niet aan de Leie en de Minne-meersbrug maar aan de heden verdwenen Minne-meersgracht⁷ die de meers samen met de Nieuwe Leie omschreef en tot een langgerekt eilandje omvormde.

De vroegste vermelding van deze gracht dateert uit 1322⁸. Merkwaardig is wel dat de waterloop in de talrijke door Vermeulen beschreven vermeldingen geen eigenlijke naam droeg, maar via omschrijvingen aangeduid werd. Dit was ook het geval in de ons bekende bronnen, maar het brugje dat aan de Goudstraat over de gracht gelegen was⁹, kreeg er wel een naam toebedeeld die er niet om loog. Toen in 1676 de voorheen gemene grond in stadseigendom aan de noordelijke zijde van de straat tussen de gracht en de Leie voor het eerst in cijns gegeven werd¹⁰, luidde de situering er van als volgt:

«an de voet van de Minnemeerschbrugge over de Merreminbrugge»

Ruim een eeuw later, in 1796, werd het toen stenen brugje op de bekende kaart van Goethals aangeduid met de naam «Tooveres Brug» onder het nummer 188. De naam werd vertaald als «Pont aux Sorcières»¹¹. Het kan geen twijfel lijden dat het minder specifieke toveres toen nog een reminescentie inhield naar de vroegere naam. Wellicht waren de toenmalige landmeters en ambtenaren niet zo goed meer vertrouwd met de naam meermin of kenden ze de juiste Franse vertaling (sirène) er niet van. Nog later, wanneer de oude naam in de vergetelheid was geraakt, werd de connectie tussen de nieuwe naam toveres en de meermin niet meer evident.

De meerminfiguur was in onze streken, en meer bepaald ook te Gent, goed bekend in de periode die aan de vroegste vermelding van de hier besproken naam voorafging. Zo komt ze voor als motief in de tegelvloer¹² van het in 1259 gestichte 'Huis van Baudelo' op nauwelijks een paar honderd meter afstand van de Minnemeers. Deze vloer dateert vermoedelijk uit de tweede helft van de 13de of het begin van de 14de eeuw. Een andere afbeelding is te vinden in een Gents psalterium uit het midden van de 13de eeuw¹³. Deze afbeeldingen behoren tot de oudst bekende in België. Ze wijken af van de antieke opvatting van de sirenen die half vrouw-half vogel waren en vertonen de West-Europese vorm: half vis – half mens (man of vrouw). Ook bij het gewone volk was de naam toen bekend : reeds in de 14de

eeuw werd hij als huisnaam gebruikt te Gent¹⁴.

Opmerkelijk is ook de vroege vermelding (1843) door de Duitse volkskundige Johann Wilhelm Wolf, die onder de titel «Die singende Nixe» een mondeling medegedeeld verhaal opnam¹⁵ dat zich zou afgespeeld hebben aan de Gentse Karnemelkbrug (Buttermilchbrücke), die toen aan de Steendam bij de Sint-Jacobskerk lag. Hier ontmoette een late herbergbezoeker een mooie vrouw, die een wondermooi lied zong en over haar lange blonde haren streek. Hij wou haar omhelzen, maar ze gaf hem een vreselijke klap in de rug en verzwoond in het water. Of Wolf het Karnemelkbrugje verwarde met het niet zo ver daarvan Meerminbrugje, weten we niet.

Vanaf de 14de eeuw was de watergeest in de naam Minnemeers en in de volkse overlevering ter plaatse dus in een half vrouwelijke vorm aanwezig. Dit is uitzonderlijk en contrasteert sterk met de talrijke legenden en woordelijk opgetekende getuigenissen omtrent 'waterduivels' op het Vlaamse binnenland, waar de geesten brutaal te werk gingen om hun slachtoffers mee te sleuren, en zeker niet vrouwelijk voorgesteld werden. Alleen in de kuststreek leefden de klassieke meerminverhalen onder het volk¹⁶.

NOTEN

1. VERMEULEN (J.). De Minnemeersch te Gent. In: *Oost-Vlaamse Zanten*, 1941, jg. 16, p. 79-111 en VERMEULEN (J.). Nog over de Minnemeersch te Gent. In: *Oost-Vlaamse*

Zanten, 1941, jg. 16, p. 194-213 (met een volledig overzicht van de bestaande literatuur omtrent de naam Minnemeers tot 1940).

2. GYSSELING (M.). *Gents vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen*. Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1954, p. 75.

3. JANSEN-SIEBEN (R.). De naam van de Meermin. In: *Van Sirenen en Meerminnen. Tentoonstellingscatalogus*. Brussel, A.S.L.K., 1992, p. 20-21. Talrijke verhelderende beschrijvingen van het thema in zijn diverse aspecten in dit verzamelwerk en bij DE DONDER (V.). *De lokroep van de zeemeermin*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1992, p. 13-128.

4. Stadsarchief Gent (hierna SAG), Reeks 400 nr. 5, Stadsrekeningen 1339-1340, f° 50.

5. SAG, Reeks 330 nr. 2, Staten van goed 1355-1360, f° 211.

6. Gedateerd 27 Augustus en gepubliceerd op 1 September 1929 onder het pseudoniem Job. De ware naam van de auteur: bij VERMEULEN (J.). O.c., p. 194.

7. De hier beschreven gegevens omtrent de Minnemeersgracht en de brug er over, komen niet voor bij Vermeulen die, steunend op de niet-gepubliceerde aantekeningen van Frans De Potter, bewaard in het Gentse Stadsarchief (Nota's Van Werveke), talrijke andere vermeldingen aanhaalt. Zie VERMEULEN (J.). O.c., p. 83-85.

8. SAG, Reeks 400 nr.1, Stadsrekeningen 1321-1322, f° 104v°: 'Van I gracht te delvene bachten ser Willemme Berren'. De dichtbij en parallel aan de gracht gelegen De Beersteeg ontleende zijn naam aan deze figuur.

9. Te situeren aan de huidige ingang van de afdeling Minnemeers van de Sociale Hogeschool K.V.M.W.

10. SAG, Reeks 152 nr. 18, Stadscijnzen 1646-1800, f° 384v°. Op deze gronden

bevinden zich heden kantoren en werkplaatsen van de V.D.A.B.

11. Onder meer in VANDEPUTTE (C. J.). *Indicateur de la Ville de Gand*. Gent, 1840.

12. DE LIMBURG STIRUM (T.). Pavement en mosaïque de l'abbaye de Baudeloo à Gand, *Le Messager des Sciences Historiques*, Gent, 1880, p. 397-412. De meerminafbeelding is te zien op de litho door P. Allaert bij dit artikel. Eveneens in DE BELIE (A.). *Middeleeuwse tegelvloeren*, Sint-Niklaas, Culturele Kring Boudelo, 1992, p. 23 en 40.

13. In de Koninklijke Bibliotheek Albert I, Handschrift 5163-64. Beschreven door DE WACHTER (L.). *Tentoonstellingscatalogus*. Op. c., nr. 43.

14. SAG, Reeks LXX nr. 190, Religieuze instellingen, Alijnshospitaal, f° 30v°: 'In de Meerminne inde Velstrate' Te dateren na 1384 en vermoedelijk voor 1398.

15. WOLF (J.W.). *Niederländische Sagen*, Leipzig, 1843, p. 613. Naverteld in: DE RIJCK (P.). *Gentianen*, Gent, 1955, p. 56-58.

16. VERNAEVE (H.). *De watergeest in de Vlaamsche gewesten*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, 1957, p. 1-178 en kaart. In Gent zelf is ook de mannelijke 'inlandse' vorm van de watergeest te vinden in de toponiemen Nekkersberg en Nekkersput en bij WOLF (J.W.). Op. c., p. 321.

BAKKERIJMUSEUM

Bij het verlaten van de autosnelweg in Veurne (afrit 1) ziet U rechts onmiddellijk de schilderachtige gebouwen liggen van de 17de eeuwse Zuidgasthuishoeve waar het Bakkerijmuseum is ondergebracht.

Op een mote staat ons sierlijk molentje "Duveltje der Nachten". Deze éénmansstaakmolen werd in 1995 ingehuldigd en zal in de nabije toekomst gebruikt worden om in eigen behoeften van bloem te voorzien.

In het uitzonderlijk kader van het vroegere woonhuis vindt U een collectie primitieve gebruiksvoorwerpen, prachtige vormen en machines van de brood-, banket-, suikerbakkerij, ijsbereiding, chocolaterie, hostie- en wafelbak.

Ons snoepwinkeltje en bakkerijtje anno 1900, de Leuvense stoof en de oude houtoven doen U dromen van lang vervlogen tijden.

Het 14de eeuwse keldertje is omgevormd tot een tijdelijke tentoonstellingsruimte.

In de vroegere melkstal werd een nieuwe bakdemonstratieruimte met gezellige gelagzaal ondergebracht.

U kunt er tevens op het videoscherm de evolutie volgen "Van graan tot brood".

Een aparte tentoonstelling toont U "Historische en hedendaagse broden uit de wereld".

Geleid bezoek steeds mogelijk op afspraak.

Tijdens de schoolvakantie : telkens op dinsdag bakdemonstratie doorlopend van 10 tot 16 uur. (Uitgezonderd feestdagen).

ALVAST HARTELIJK WELKOM !

1 APRIL - 30 SEPTEMBER:

10-12 u. En 14-18 u. (weekend 14-18 u.)

1 OKTOBER - 31 MAART:

14-17 u. (gesloten op zaterdag)

GESLOTEN OP VRIJDAG (uitg. juli en augustus)

Albert I-laan, 2, 8630 Veurne - tel. 058/31.38.97 - fax 058/31.24.71

HOGE HAKKEN, ROZE BILLEN

17 JULI - 31 OKTOBER 1999

Een tentoonstelling over het varken in de volkscultuur, van Antonius-varken-tjes tot Pigs in Cyberspace. Het varken is alomtegenwoordig en wordt sinds eeuwen door de mens met symboliek beladen. Het dier staat voor onreinheid, zonde en vraatzucht, maar ook voor wellust, bekoring en voorspoed. Deze zeer dubbelzinnige relatie tussen mens en varken wordt vanuit uiteenlopende thema's belicht.

In de religie is het varken prominent aanwezig in ommegangen en rituelen, in gebedenboeken en in het gezelschap van allerhande heiligen. Maar varkens spelen ook een rol in het volkse vermaak, in liedjes en speelgoed. Ook in de beeldende kunst, de taal, de literatuur, de reclame en op het internet lopen we varkens tegen het roze lijf. In talloze voorwerpen

duikt het varken dan ook op, in evenzoveel gedaanten en vormen, zowel langs Vlaamse wegen als in de Vlaamse huiskamer achter gesloten deuren.

Hoge hakken, roze billen drijft al deze varkens samen en houdt zo de bezoeker een spiegel voor van wat hij is of net niet zijn wil ...

Praktische informatie:

Titel:	<i>Hoge hakken, roze billen</i>
Plaats:	Museum voor Volkskunde Kraanlei 65, 9000 Gent tel. 09/223.13.36 - 09/225.59.86
Duurtijd:	17 juli tot en met 31 oktober 1999
Openingsuren:	10u00 tot 12u30 en 13u30 tot 17u00, maandag gesloten
Toegangsrij:	Individueel: 100 BEF Groepen: 50 BEF

VEEL VOLK AAN DE PLAGE 2 MEI - 31 AUGUSTUS 1999

Het Museum voor Volkskunde bezit een uitgebreid historisch fotoarchief. Insiders vinden de weg blindelings en kunnen er gretig putten uit de rijke verzameling foto's om artikels, catalogi en andere publicaties op te luisteren. Jammer genoeg is dit archief nog te weinig bekend bij het brede publiek.

In de toekomst hoopt het Museum voor Volkskunde dankzij de nieuwe multimediatechnieken het waardevolle archief beter te ontsluiten. Op de tijdelijke tentoonstelling *Veel volk aan de plage* kan de museumbezoeker alvast kennismaken met een selectie uit het fonds Vander Haeghen.

Arnold Vander Haeghen, zoon van drukker-uitgever Eugene Vander Haeghen

(Gazette van Gent) kan worden beschouwd als één van de eerste Gentse fotoreporters. Deze beeldenjager brengt het Gentse leven rond de eeuwwisseling in beeld. Historische stoeten, het voorleven, markttonelen en stadsgezichten zijn maar enkele van zijn geliefde thema's.

Veel volk aan de plage toont een dertigtal zwartwitfoto's die Vander Haeghen maakte aan de Belgische kust. Flanerende dames uit de gegoede burgerij, waterschuwe kinderen, stoere mannen in badpak en verlegen jongedames... Een schitterende kijk op "what's hot and what's not" aan zee, zo'n eeuw geleden.

De tentoonstelling is te bekijken vanaf 2 mei tot en met 31 augustus 1999.

Praktische informatie:

- Titel:** *Veel volk aan de plage*
- Plaats:** Museum voor Volkskunde (Zaal Prof. De Keyser)
Kraanlei 65, 9000 Gent
tel. 09/223.13.36 - 09/225.59.86
- Duurtijd:** 2 mei tot en met 31 augustus 1999
- Openingsuren:** 10u00 tot 12u30 en 13u30 tot 17u00, maandag gesloten
- Toegangsprijs:** Individueel: 100 BEF (in combinatie met permanente collectie)
Groepen: 50 BEF

ippa**Vriendelijk en efficiënt in bankzaken**

Zetel Gent

Kortrijksesteenweg 39 - Tel. 09/244.40.04

BIBLIOTHEEK K.B.O.V.

KONINKLIJKE BOND DER OOST-VLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

v.z.w. (K.B.O.V.)

MUSEUM VOOR VOLKSKUNDE

ADRES

Bibliotheek K.B.O.V.

Museum voor Volkskunde

Kraanlei 65, 9000 GENT

Tel. (09) 225.64.47 (tijdens de openingsuren; do. – Arnold Eloy / vr. – Liliane De Hauwere)
(09) 223.13.36 (inlichtingen Museum voor Volkskunde)

Fax (09) 233.13.03 (Museum voor Volkskunde)

E-mail: Arnold.Eloy@skynet.be

museum.voor.volkskunde@skynet.be

OPENINGSUREN

Donderdag: 17-20 uur / vrijdag: 10-12 en 14-17 uur.

Gesloten van 15 juli tot 15 augustus.

COLLECTIE

Zoek je documentatie i.v.m. volksgebruiken en feesten ? Wil je meer weten over voorwerpen en curiosa uit het dagelijkse leven ? Ben je op zoek naar gegevens over het beroep of ambacht van je grootouders? Maken sprookjes, volksverhalen, sagen en legenden je nieuwsgierig? Of vertellen liederen je meer over gevoelens en situaties van vroeger? Voor welke ziekte werd deze of gene heilige nu weer aangeroepen? Hielpen daar geen andere middeltjes?

Zovele en nog oneindig meer vragen duiken op wanneer je gaat speuren in de geschiedenis van het persoonlijk leven, van je familie, van een vereniging, van een dorps- of stadsgemeenschap, een bevolkingsgroep ...

Volkskundig onderzoek laat je toe meer te weten te komen over gebruiken en gewoonten, voorstellingen en tradities, voorwerpen en gebeurtenissen uit je eigen streek of uit andere culturen.

De manier waarop mensen hun leven inrichten en vorm geven is hét studiegebied van de volkskunde!

De bibliotheek bezit 14.500 boeken, meer dan 1000 afgesloten tijdschriften, 100 lopende tijdschriften, 60 strekkende meter archief.

Hoofdgebieden: folklore – heemkunde – volkscultuur – volkskunde – volkskunst
Bijzondere (o.a. grafische) collecties: adreskaarten, affiches, bedevaartvaantjes, doopprentjes, doodsbrieven en –prenten, ganzespelen, liederen (bundels / blaadjes), menukaarten, volksprenten.

DIENSTVERLENING

De raadpleging is gratis. Bezoekers melden zich eerst aan bij de museumreceptie.

Uitlening enkel via lidmaatschap van de K.B.O.V. (= inclusief abonnement op het volkskundig studietijdschrift *Oost-Vlaamse Zanten* en het mededelingenblad *Volkskundige Kroniek* van de Federatie voor Volkskunde in Vlaanderen) of via lidmaatschap van één bij de F.V.V. aangesloten verenigingen.

Leenperiode: drie weken, eventueel verlengbaar.

Naslagwerken, preciosa, losbladige werken, beschadigde werken, archivalia worden niet uitgeleend.

Boeken, tijdschriften, enz. moeten worden aangevraagd : het publiek mag niet zelf de werken uit de rekken halen.

Beschikbaar:

- steekkaartencatalogi: auteurs / geografisch / systematisch (volgens het internationaal volkskundig classificatieplan Hoffmann-Krayer);
- bibliografische naslagwerken (o.a. Nederlandse Volkskundige Bibliografie);
- fotocopietoestel (Din A4; prijs 3 fr./copie).

De bibliotheek functioneert als documentair steunpunt van de Federatie voor Volkskunde in Vlaanderen, participeert aan CAGEWEB (Catalogus Gentse Wetenschappelijke Bibliotheken) en is lid van de VVBAD.

ADVERTEREN IN *OOST-VLAAMSE ZANTEN*

Enkel gerichte publiciteit wordt aanvaard: advertenties van musea, culturele organisaties of instellingen, uitgeverijen, boekhandels, handelszaken/firma's met cultuurgooderen, aankondigingen van volksculturele manifestaties, tentoonstellingen enz.

De advertenties dienen op diskette aangeleverd te worden met duidelijke vermelding van het programma en met een uitprint met eventuele redactionele aanwijzingen. Fotoadvertenties dienen volledig opge maakt aangeleverd te worden hetzij op diskette hetzij als drukproef of film klaar voor fotografische opname.

TARIEVEN in BEF (1999):

	Vol blad	1/2 blad	1/3 blad	1/4 blad
Volledige jaargang (4 nrs.)	12.000	6.000	4.000	3.000
Eén nummer / per nummer	3.500	1.800	1.300	1.000

EEKHOUTDRIESSTRAAT 67
9041 OOSTAKKER
TEL. (09) 251 05 75 • FAX (09) 251 62 40